ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, 1855. ΤΟΜΟΣ ΣΤ'. ΦΥΛΛ. 131.

ΤΑ ΠΕΡΙΑΠΤΑ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδ. ΡΛ'.)

—ο—

Ε'.

Τὸ γεῦμα εἰς ὃ προσεκάλεσεν ὁ κόμης Ἰοζενάϊμ τὸν Φρεδερῖκον ἦτο ὅλως ἁπλοῦν καὶ φιλικόν, ἡ δὲ συνομιλία ὑπῆρξε ζωηροτάτη. Ἡ ἀπροσδόκητος θέσις εἰς ἣν εὑρίσκετο ὁ νέος καὶ ἡ συγκίνησίς του, ἐπροξένουν πρὸς αὐτὸν εἶδος πυρετοῦ διερεθίζον τος παραδόξως τὸ πνεῦμά του. Καὶ ἡ μὲν Κωνσταντία τὸν ἤκουε μετὰ παιδικῆς καὶ ἀθώας εὐχαριστήτεως, ὁ δὲ κόμης ἐφαίνετο καταθελγόμενος ἀπὸ τὸν συμπότην του. Ταῦτα βλέπων ὁ φρεδερῖκος δὲν ἐνόει διὰ τί ἐφημίζετο ὁ φιλοξενῶν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπος μελαγχολικὸς καὶ τραχύς. Πιθανὸν τὸ ἦθός του νὰ ἦτο αὐστηρὸν δημοσίᾳ, ἀλλ' εἰς τὸν οἰκειακόν του βίον ἐφέρετο ὡς πατὴρ φιλόστοργος καὶ συγκαταβατικός. Τοῦτο τὸν ἐνεθάρρυνε νὰ ζητήσῃ τὰς συμβουλάς του· καὶ παραλαβὼν αὐτὸν εἰς τὸ παράθυρον μετὰ τὸ γεῦμα τὸν ὡμίλησε περὶ τοῦ διορισμοῦ του.

— Σύμβουλος καὶ ἐπιθεωρητής! ἀνέκραξεν ὁ κόμης· σὲ συγχαίρω, φίλε μου, ἀπὸ καρδίας. Τοιαύτη εὔνοια ἦτον ἀνέλπιστος, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἡλικίαν σου. Ἡ θέσις εἶναι λαμπρὰ, καὶ τόσῳ μᾶλλον ἀξιόλογος καθόσον σὲ προμηθεύει ἀμέσως σχέσεις μὲ τὴν Ὑψηλότητά του. Τοῦ λοιποῦ ὅλον τὸ μέλλον σου ἀπόκειται εἰς τὰς χεῖράς σου.

— Δὲν σᾶς κρύπτω, Κ. κόμη, ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη εὔνοια μὲ φοβίζει. Ὁ διορισμός μου ὑπῆρξε πάντη ἀπροσδόκητος. Ἀγνοῶ ποῖα τὰ καθήκοντά μου· καὶ ἐπειδὴ ἐπιθυμῶ νὰ τὰ ἐκπληρώσω ἀκριβῶς, δὲν ἠξεύρω εἰς τίνα ν' ἀποταθῶ διὰ νὰ τὰ μάθω.

— Τοῦτο εἶναι σημαντικώτατον, Φρεδερῖκε· διότι ἐξ ὅλων τῶν διοικητικῶν ἀντικειμένων, εἰς μόνα τὰ καθήκοντα ταῦτα ἐνασχολεῖται ὁ ἡγεμών . . . ἀλλὰ βεβαίως αἱ ὁδηγίαι τὰς ὁποίας θὰ σὲ δώσῃ ὁ ὑπουργὸς θὰ σὲ φωτίσουν.

— Κατὰ δυστυχίαν ὄχι· διότι ὁ ὑπουργὸς δὲν μ' ἔδωκε τὴν θέσιν αὐτὴν εἰμὴ μετὰ σφοδροτάτην ἀντίστασιν.

— Παράδοξον! διότι ὁ βαρόνος κάμει σχεδὸν

πάντοτε ὅ,τι θέλει. Ἂν εἶναι ἐχθρός σου, πρέπει νὰ φερθῇς μὲ πολλὴν φρόνησιν καὶ ἐπιτηδειότητα. Ὁ Γρόσενστεῖν εἶναι ἐκδικητικὸς, ὀλίγον εὐσυνείδητος καὶ παντοδύναμος.

— Διάβολε! ἀνεφώνησεν ὁ Φρεδερῖκος.

— Πλὴν μάθε τοῦτο πρὸς ὁδηγίαν σου· ὁ ἡγεμὼν εἶναι καλὸς, ὀκνηρὸς καὶ ἀσθενὴς τὸν χαρακτῆρα. Περιστοιχίζεται καὶ ἐξουσιάζεται ἀπὸ τρεῖς ἀνθρώπους τὴν αὐτὴν θέλησιν ἔχοντας, ἀπὸ τὸν ὑπουργόν του Γρόσενστεῖν, τὸν ἱππότην Λουδόλφον, καὶ τὴν Ἀμαλίαν Ζέφτ. Καὶ δὲν τοὺς ἀγαπᾷ μὲν ὁ ἡγεμὼν, ἀλλὰ δὲν παραιτεῖται εὐκόλως τῶν ἐζεών του· ὁσάκις ὅμως ἀπεκδυθῇ τὴν ἀπάθειάν του, δεικνύει πνεῦμα εὐθὺ, ἰδέας ὑψηλὰς καὶ καρδίαν εὐαίσθητον· ἀλλ' αἱ στιγμαὶ αὗται εἶναι σπάνιαι. Ἡ ῥαθυμία του ὑπερισχύει συνήθως, αὐτὸς δὲ βλέπει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν περιστοιχιζόντων καὶ διευθυνόντων αὐτόν. Βεβαίως τὸ δυστύχημα μέγα. . . Ὅθεν ἂν δὲν τὰ ἔχῃς καλὰ μὲ τὸν Γρόσενστεῖν, θὰ ἔχῃς καὶ τοὺς τρεῖς εἰς τὴν ῥάχιν σου· ἡ πάλη θὰ εἶναι δύσκολος, καὶ σὲ προειδοποιῶ.

— Διάβολε!

— Ἔσο λοιπὸν φρόνιμος· ὁ ἡγεμὼν ἀγαπᾷ τοὺς νέους· εἶναι χαρίεις, εὐπρόσιτος· προσπάθει νὰ τὸν βλέπῃς καὶ νὰ τὸν ὁμιλῇς· τοῦτο δὲ εἶναι εὔκολον καθόσον, ὡς σὲ προεῖπα, ἀγαπᾷ ἰδίως νὰ καταγίνεται εἰς τὰ ἔργα σου. Εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ εὐχαριστηθῇ ἀπὸ σὲ, καὶ τότε οἱ ἐχθροί σου θ' ἀναγκασθοῦν νὰ μετριάσουν τὰς ἐναντίον σου προσβολάς.

— Κωνσταντία, εἶπεν ἀποταθεὶς πρὸς τὴν ἐρχομένην θυγατέρα του, ὁ Κ. Νέυβεργ μ' ἔδωκεν ἀξιόλογον εἴδησιν τὴν ὁποίαν μᾶς ἔκρυψε πρὶν ὠνομάσθη σύμβουλος καὶ ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοσίων κτημάτων.

— Σύμβουλος! ἀνέκραξεν ἡ Κωνσταντία ὑπομειδιάσασα· εἰκοσιδύο ἐτῶν! Κάλλιστα τῇ ἀληθείᾳ. Καὶ κύψασα τὴν κεφαλὴν, τοὐλάχιστον, εἶπε, θὰ ἔχωμεν σύμβουλον χωρὶς φενάκην.

Ὁ δὲ κόμης ἐγέλασε διὰ τὴν ἀστειότητα αὐτὴν, καὶ ἔκτοτε ἡ συνομιλία ἐξηκολούθησε κατὰ τὸ αὐτὸ ὕφος.

— Μὲ ἦλθε μία τις ἰδέα, εἶπεν ἐπὶ τέλους ὁ κόμης. Ὑπάγωμεν νὰ περιδιαβάσωμεν. Βάλε τὸν πῖλόν σου, Κωνσταντία, καὶ ἐγὼ διατάττω νὰ ἑτοιμάσουν τὴν ἅμαξαν. Ἱππεύεις, Φρεδερῖκε;

— Ὀλίγον . . . ἀπεκρίθη ὁ νέος μετριοφρονῶν.

— Καλά· θὰ διατάξω νὰ σ' ἑτοιμάσουν ἄλογον διὰ νὰ μᾶς συνοδεύσῃς. Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐνταμώσωμεν τὴν Κ. Ἀμαλίαν. Καὶ πρέπει νὰ προσπαθήσῃς νὰ ἐλκύσῃς τὴν προσοχήν της, νὰ τὴν πλησιάσῃς καὶ νὰ τὴν κολακεύσῃς, οὕτως ὥστε νὰ πεισθῇ ὅτι ἐπιθυμεῖς νὰ γίνῃ ὁ τριπλοῦς ἀριθμὸς τετραπλοῦς Ἀλλὰ πρὸ πάντων πρόσεξε μὴ φανερώσῃς ὅτι γνωριζόμεθα, διότι δὲν τὰ ἔχω καλὰ μὲ τὴν αὐλήν.

Ἡ Κωνσταντία ἐν τοσούτῳ ἡτοιμάσθη, καὶ ἀνεχώρησαν.

— Ὦ! ἰδοὺ, εἶπεν ὁ κόμης· βλέπεις ἐκείνην τὴν μεγαλοπρεπῆ ἅμαξαν; εἶναι ἡ Ἀμαλία μὲ τὸν Λουδόλφον καὶ ἕνα ἄλλον. Τρέξε ἐκεῖ, ὡραῖε φίλε μου, . . . καὶ ἔσο, ἐπρόσθεσε ταπεινώσας τὴν φωνὴν, ἐράσμιος.

Ὁ δὲ Φρεδερῖκος τὸν εὐχαρίστησε διὰ νεύματος καὶ ἀνεχώρησεν ἔκδρομος. Φθὰς δὲ εἰς τὴν ἅμαξαν, ἤρχισε νὰ περιφέρεται περὶ αὐτὴν, καὶ νὰ ἀτενίζῃ ἱλαρῶς τὴν Ἀμαλίαν, ἀγωνιζόμενος νὰ ἑλκύσῃ τὰ βλέμματά της. Ἡ Ἀμαλία Ζέφτ ὑπῆρξε καὶ ἦτο ἔτι ὡραία. Ἦτο ἐκ τῶν γυναικῶν ἐκείνων εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι δὲν προχωρεῖ ἡ ἡλικία, αἵτινες παλαιοῦσι μετὰ τοσαύτης ἐπιδεξιότητος καὶ ἐπιτυχίας πρὸς αὐτὴν, ὥστε κατορθόνουσι νὰ κρύψωσι τὰ ἴχνη της. Λαμπραὶ μακρόθεν, γοητευτικαὶ ἐγγύθεν, καθιστάνουσι δύσκολον τὴν ἀπόφασίν σου ἂν αἱ χάριτες τὰς ὁποίας σώζουσι δὲν εἶναι ἀντάξιαι τῆς ἀνθηρότητος ἣν τινα δὲν ἔχουσι πλέον. Ἡ Ἀμαλία δὲν ἦτο μὲν νέα· ἀλλ' οὐδεὶς ὑπωπτεύετο ὅτι ἦτο γραῖα. Ἦτο τριάκοντα, τεσσαράκοντα ἢ πλειοτέρων ἐτῶν; πάντες τὸ ἠγνόουν, οὐδὲ τὸ ἐξήταζον.

Τοιαύτην ἐντύπωσιν ἐπροξένησε καὶ εἰς τὸν Φρεδερῖκον· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐφείλκυσεν εἰς ἑαυτὸν ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς Ἀμαλίας. Τὸ ὡραῖον πρόσωπον τοῦ νέου βαρόνου, τὸ κομψόν του ἀνάστημα, ἡ ἐπιτηδειότης μεθ' ἧς ὡδήγει τὸν θυμοειδῆ ἵππον του, ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἀναβιβάσωσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της τὸ τηλεσκοπίδιόν της.

— Ποῖος εἶναι ὁ νέος αὐτός; ἠρώτησε· πρώτην φορὰν τὸν βλέπω.

— Καὶ ἐγὼ, ἐπρόσθεσεν ὁ Λουδόλφος· θὰ εἶναι κανεὶς ἄγνωστος.

— Μὲ συγχωρεῖτε, ὑπέλαβεν ὁ τρίτος τῶν καθημένων, ὅστις ἦτο ὁ ἰδιαίτερος γραμματεύς· εἶναι ὁ βαρόνος Φρεδερῖκος Νέυβεργ, νεωστὶ διορισθεὶς σύμβουλος καὶ ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοσίων κτημάτων.

— Ἀ! ἀνέκραξεν ἡ Ἀμαλία ὅλως ἀπροῦσα. Καὶ ἠτένισεν ἐκ νέου τὸν Φρεδερῖκον. Πῶς! αὐτὸς ὁ νέος εἶναι; . . .

Ἐν τοσούτῳ ὁ Φρεδερῖκος πλησιάσας εἰς τὸ ὄχημα, ἀνεγνώρισε τὸν ἰδιαίτερον γραμματέα, καὶ ἐνθυμηθεὶς τὰς παραγγελίας τοῦ κόμητος Ῥόζεναϊμ, ἐτόλμησε νὰ κεντήσῃ τὸν ἵππον του, καὶ νὰ ἔλθῃ παρὰ τὴν ἅμαξαν.

— Κ. Γραμματεῦ, εἶπε μὲ ὕφος εὐσέβαστον συναμα καὶ χάριεν, ἔρχομαι νὰ σᾶς ζητήσω μεγίστην τινὰ χάριν, δι' ἣν θὰ σᾶς εἶμαι αἰωνίως εὐγνώμων.

— Εἰς τὰς διαταγάς σας, Κ. σύμβουλε, ἂν δύναμαι.

— Καταφλέγομαι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ παρουσιάσω τὰ σεβάσματά μου εἰς τὴν κυρίαν Ζέφτ. . . Καὶ ἐπειδὴ ἀτυχῶς δὲν τὴν γνωρίζω, σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ συστήσετε.

Εἶπε καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν προσηγόρευσε τὴν ὡραίαν Ἀμαλίαν.

— Τῇ ἀληθείᾳ, Κ. σύμβουλε, εἶπεν ὁ γραμματεὺς γελῶν, ἡ παραδοχὴ τῆς αἰτήσεώς σας δὲν εἶναι πολλὰ δύσκολος· ἡ Κ. Ζέφτ γνωρίζει τὸ ὄνομάσας . . . ἑπομένως. . .

— Ἑπομένως ἡ παρουσίασις ἔγεινεν ἤδη, ὑπέλαβε γελῶσα ἡ Ἀμαλία.

— Πρέπει νὰ μάθω, ἐπανέλαβε φαιδρῶς ὁ Φρεδερῖκος, καὶ ἂν θὰ γείνῃ δεκτὴ εὐμενῶς.

— Καὶ ἀμφιβάλλετε;

— Τὸ ἐπιθυμῶ τόσῳ πολὺ ὥστε φοβοῦμαι ἀποτυχίαν.

— Καλά· ἡ μετριοφροσύνη ἁρμόζει εἰς τοὺς νέους . . . ὁμολογῶ ὅμως ὅτι δὲν σᾶς ἐνόμιζα τοιοῦτον.

— Ἐμέ; καὶ διὰ τί;

— Διότι . . . λέγουν ὅτι εἶσθε πολλὰ τολμηρός

— Ἴσως . . . διότι ἓν μόνον πρᾶγμα μὲ φοβίζει

— Ποῖον;

— Ὁ θυμὸς ὡραίας κυρίας.

— Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ὀλίγον. . . Ἔστω! ἠμποροῦμεν νὰ δοκιμάσωμεν.

Ἡ συνομιλία ἐξηκολούθησε κατὰ τὸ ὕφος τοῦτο, καὶ ἐγένετο ζωηροτάτη. Καὶ τὸ μὲν ὄχημα ἐπροχώρει ἀργὰ, ὁ δὲ Φρεδερῖκος, χαλιναγωγῶν τὸν ἵππον του διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς, ἐστηρίζετο διὰ τῆς ἄλλης ἐπὶ τῆς ἁμάξης διὰ νὰ κύπτῃ πρὸς τὴν ὡραίαν Ἀμαλίαν. Τοῦτο δὲ διήρκεσεν ἱκανὸν χρόνον, καὶ μετὰ ταῦτα ἐχωρίσθησαν. Τὸ μὲν ὄχημα ἐπανῆλθεν εἰς τὸ παλάτιον, ὁ δὲ Φρεδερῖκος ἔδραμε πρὸς τὴν ἅμαξαν τοῦ Ῥόζεναϊμ ἐπιστρέφουσαν εἰς τὴν οἰκίαν του.

— Λοιπὸν, ὡραῖέ μου φίλε, εἶπεν ὁ κόμης· φαίνεται ὅτι ἄρχησες θαυματουργῶν. Σ' ἔβλεπα μακρόθεν. Φαίνεται ὅτι ἐμάγευσες. . .

— Μὲ περιγελᾶτε, Κ. κόμη.

— Ἐξ ἐναντίας, σὲ ἐπαινῶ, φίλε μου. Εἶμαι πολλὰ εὐχαριστημένος, καὶ σὲ προλέγω ὅτι ἂν ἐξακολουθήσῃς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, θὰ προχωρήσῃς πολὺ εἰς τὴν αὐλήν.

Ἡ δὲ Κωνσταντία ἐσιώπα καὶ ἐφαίνετο τοσούτῳ περίλυπος, ὥστε ὅλοι οἱ ἀγῶνες τοῦ Φρεδερίκου θελήσαντος νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν εὐθυμίαν της ὑπῆρξαν μάταιοι. Ἔρριψε μόνον ἐπ' αὐτοῦ βλέμμα δυσάρεστον· καὶ ὅτε ἔμελλον νὰ χωρισθῶσιν, τὸν ἐχαιρέτισε σιωπηλῶς.

— Κ. κόμη! εἶπεν ὁ Φρεδερῖκος μὲ φωνὴν τρέμουσαν, μὲ φαίνεται ὅτι δυσηρέστησα τὴν Κ. Κωνσταντίαν χωρὶς νὰ τὸ ἠξεύρω, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Νὰ τολμήσω νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ τὴν ἐξηγήσετε τὴν διαγωγήν μου καὶ τὸν λόγον δι ὃν σᾶς ἀφῆκα;

— Ἔσο ἥσυχος, Φρεδερῖκε, ἀπεκρίθη ὁ κόμης μειδιῶν. Θὰ φροντίσω νὰ τὴν εἰπῶ ὅτι ἠκολούθησες τὰς συμβουλάς μου μὲ ἀκρίβειαν, διὰ τὴν ὁποίαν μάλιστα σὲ γνωρίζω χάριν. Καλὴν ἀντάμωσιν!

Ὁ δὲ Φρεδερῖκος ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κατάλυμά του τεταραγμένος ὑπὸ διαφόρων ἐντυπώσεων. Ἔβλεπεν ὅτι εἰσῆλθεν εἰς στάδιον δύσκολον, πλῆρες ὑφάλων ἀγνώστων, κατὰ τῶν ὁποίων ἐκινδύνευε νὰ συντριφθῇ· ἔβλεπε προσέτι ὅτι ἦτο τὸ κύριον πρόσωπον δράματος μυστηριώδους οὗτινος ἠγνόει καὶ τὰ ἐλατήρια καὶ τὴν καταστροφήν· ἔβλεπεν ἐπὶ τέλους ὅτι μόνος αὐτὸς ὤφειλε νὰ παραστήσῃ ἐξ ἀπροόπτου, ἐνῷ οἱ ἄλλοι εἶχον ἴσως μελετήσει τὸ ἐπιβάλλον εἰς αὐτοὺς μέρος τοῦ δράματος. Καὶ ταῦτα ἀναλογιζόμενος ἠγωνίζετο νὰ ἐξερευνήσῃ τὰ ἄδυτα τῆς μυστηριώδους ἐκείνης δυνάμεως, ἥτις τὸν ὤθησε βαθμηδὸν εἰς τὴν περιωπὴν ἐξ ἧς μία μόνη ἀνοησία ἤρκει νὰ τὸν κρημνίσῃ εἰς τὴν ἄβυσσον. Καὶ ὅτε ἐσκέπτετο περὶ τούτων ὅλων, κατελαμβάνετο ὑπὸ ζάλης, τὴν ὁποίαν ἐζήτει νὰ λησμονήσῃ διὰ ν' ἀπολαύσῃ μόνον τοῦ παρόντος.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης ἔλαβε καὶ δευτέραν ἐπιστολὴν καὶ μέγιστον δέμα. « Φίλτατέ μου Φρεδερῖκε, ἔλεγεν ἡ ἐπιστολή, σὲ ὑπερεπαινῶ διότι ἐπέτυχες· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ σὲ ἀποκοιμήσῃ ἡ ἐπιτυχία. Ἠρέθισες τὸν φθόνον πολλῶν. Ὁ Γρόσενστεῖν ἐζήτει νὰ νυμφευθῇ τὴν Κ. Ῥοζεναΐμ, καὶ δὲν θὰ σὲ συγχωρήσῃ οὔτε ὡς εὐτυχῆ ἀντεραστὴν, οὔτε ὡς σύμβουλον. Εἶναι ἄνθρωπος ἐπικίνδυνος. Ἔσο πάντοτε ἔνοπλος, καὶ φρόντιζε νὰ ἐξέρχεσαι τῆς οἰκίας ὅσῳ τὸ δυνατὸν συνωδευμένος. Διὰ τοῦτο σὲ συμβουλεύω νὰ συγκαλέσῃς τοὺς παλαιούς σου φίλους. Δὸς εἰς αὐτοὺς νὰ πίουν καὶ νὰ παίξουν· ἐξόδευσε καὶ φέρου μεγαλοπρεπῶς. Πρέπει νὰ ἔχῃς ὑπηρέτην μετὰ στολῆς καὶ ὄχημα. Ὕπαγε εἰς τὸν γνωστὸν τραπεζίτην, ζήτησε χίλια φλωρία, καὶ θὰ σὲ τὰ δώσῃ.

» Κάλλιστα ἤρχισεν ἡ πρώτη σου γνωριμία μὲ τὴν Ἀμαλίαν. Ἐξακολούθησε, καὶ κατόρθωσε νὰ πιστεύσῃ ὅτι θὰ ἀναπληρώσῃς παρ' αὐτῇ τὸν Λουδόλφον. Πρέπει δὲ νὰ ἀρέσῃς καὶ εἰς τὸν ἡγεμόνα. Σὲ στέλλω ἀκριβεστάτας ὁδηγίας διὰ νὰ ἐκπληρώσῃς τὰ καθήκοντά σου. Ὅσα μέρη εἶναι σημειωμένα μὲ κόκκινον μολυβδοκόνδυλον ἀπαιτοῦσιν ἰδιαιτέραν μελέτην. Ὁ ἡγεμὼν ἠσχολήθη πολὺ εἰς τὰς λεπτομερείας αὐτάς· αἱ ὁδηγίαι περιέχουσι τὰς ἰδίας του γνώμας, εἰς τὰς ὁποίας ἀντεστάθη ὁ προκάτοχός σου. Σπούδασον αὐτὰς ἐπιμελῶς, καὶ ἐπανάλαβέ τας ἀδιστάκτως. Θὰ ὑπερευχαριστηθῇ. Ἡ κρίσις καὶ ἡ ἀγχίνοια τὴν ὁποίαν ἔδειξες μέχρι τοῦδε μὲ καθησυχάζουσιν ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐπιτυχίαν σου.

» Θὰ σὲ γράψω πρὶν σὲ δεχθῇ ὁ ἡγεμών. Ἔχε τὰς ἐλπίδας σου εἰς ἐμέ.

» M. C. R. »

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀναγνοὺς ὁ Φρεδερῖκος ἤρχισε νὰ συλλογίζεται. « Ἔσο ἔνοπλος! μὴ ἐξέρχεσαι μόνος! . . . » Διάβολε! Μὲ φαίνεται ὅμως ὅτι ἔπρεπε νὰ μὲ στείλῃ καὶ ἓν περίαπτον διὰ νὰ μὲ καταστήσῃ ἄτρωτον. . . Ἂς ὑπακούσω εἰς τὴν συμβουλήν του καὶ ἂς συγκροτήσω φρουρὰν ἐκ μαθητῶν, μελετῶν ἐν τοσούτῳ τὸ πολύφυλλον τοῦτο τετράδιον.

Μετὰ μικρὸν ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τραπεζίτου, ὅστις ἐγνώριζεν ἤδη τὸν διορισμόν του, καὶ ἔλαβε τὰ χίλια φλωρία εἰς λογαριασμόν, ὡς ὁ τραπεζίτης ἔλεγε γελῶν, τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ μισθοῦ του. Καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.

ΣΤ'.

Ὁ Φρεδερῖκος ἔσπευσε ν' ἀκολουθήσῃ τὰς ὁδηγίας τοῦ μάγου του, ὡς γνωρίζων τὴν ὀρθότητά των. Καὶ προσλαβὼν ὑπηρέτην νέον τινὰ εὐφυῆ καὶ δραστήριον τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσει ὅτι ἦτο μαθητής, τὸν ἐνέδυσε μὲ στολήν· ἔπειτα δὲ ἐνοικιάσας ὡραῖον ὄχημα ἔζωγράφησεν ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἐμβλήματα τῆς οἰκογενείας του. Καὶ μετὰ ταῦτα ἡτοιμάσθη νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον διὰ νὰ εὕρῃ τοὺς παλαιούς του φίλους. Ἀλλ' ὁ ξενοδόχος ἐλθὼν, εἶπε·

— Μὲ συγχωρεῖτε, Κ. βαρόνε . . . φοβοῦμαι μὴ σᾶς ἐνοχλῶ, ἀλλὰ πρέπει νὰ σᾶς εἰδοποιήσω περί τινος περιστάσεως. Εἶσθε νέος, ὡραῖος καὶ κομψός· μὴ ἔχετέ τινα ἀντεραστὴν, ζηλότυπον, ἐχθρόν; . . .

— Διὰ τί, φιλτατέ μου Κ. Λίεβμαν;

— Διότι μὲ φαίνεται ὅτι σᾶς κατασκοπεύουν. Ἄνθρωποι ὕποπτοι περιφέρονται πέριξ τοῦ ξενοδοχείου. . . Ἐρώτησαν. . .

— Διάβολε! ἐψιθύρισεν ὁ Φρεδερῖκος.

— Καὶ ἐδόθησαν μὲν αἱ ἀναγκαῖαι ἀποκρίσεις· ἀλλὰ σᾶς προτρέπω νὰ ἔχετε τὸν νοῦν σας, καὶ νὰ ἐξέρχεσθε καλῶς ὡπλισμένος. Εἶναι τόσῳ εὔκολον νὰ δώσῃ τις ἀφορμὴν ἔριδος. . . Ὠνομάσθητε τῳόντι σύμβουλος καὶ ἐπιθεωρητής;

— Μάλιστα.

— Σᾶς συγχαίρω, Κ. βαρόνε. . . . Διὰ σᾶς λοιπὸν ἠρώτων. Προσέχετε, σᾶς παρακαλῶ· πιστεύσατε τὴν πεῖράν μου. . . . Ὁ ὑπηρέτης σας εἶναι πιστός;

— Πιστότατος. Τὸν γνωρίζω πρὸ χρόνων.

— Θὰ τὸν ἐπιβλέπω καὶ ἐγώ.

— Σὲ εὐχαριστῶ, Κ. Λίεβμαν διὰ τὰς συμβουλὰς καὶ τὴν πρὸς ἐμὲ φιλίαν σου.

Μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην ἥτις ἐπροξένησεν ἔτι πλειοτέραν ἀνησυχίαν εἰς τὸν Φρεδερῖκον, μετέβη εἰς τὸ καφενεῖον ὅπου συνήρχοντο συνήθως οἱ πρώην συμμαθηταί του. Μόλις δὲ εἰσῆλθε καὶ εἶδε τὸν Λοδοβῖκον καθήμενον παρὰ τράπεζαν πλησίον ἀνθρώπου τινὸς ὑποπτον ἔχοντος τὸ ἐξωτερικόν. Πλησιάσας δὲ αὐτοὺς ἀθορύβως, ἤκουσε τὴν συνομιλίαν των.

— Τὸν Φρεδερῖκον Νέοβεργ! ἀνεφώνησεν ὁ Λοδοβῖκος, τὸν γνωρίζεις; χαίρω διὰ σέ· ἀξιόλογος νέος τῇ ἀληθείᾳ. Εἰς ὑγείαν του!

— Καλὰ προχωρεῖ . . . καὶ γρήγορα! εἶπεν ὁ ἄγνωστος.

— Καλὰ προχωρεῖ τῳόντι! ἐπανέλαβεν ὁ Λοδοβῖκος ἀνακαγχάσας· ἂν περιπατῇ πάντοτε ἀφότου ἀνεχώρησε, βεβαίως θὰ εἶναι μακράν.

— Μακράν! Χθὲς τὸν ἐχαιρέτισα.

— Χθές! ἀπατᾶσαι, φίλε μου! τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἔπια ἐδῶ εἰς τὸ κατευόδιόν του. Ἐβιάζετο νὰ φύγῃ, ἐπειδὴ τὸ βαλάντιόν του ἔπασχε φρικτὴν καταῤῥοήν.

— Ἀ! ἄ! θὰ ἦρε καθ' ὁδὸν κανένα ὁ ὁποῖος θὰ τὸν ἰάτρευσεν. Δὲν ἦτον φιλίωμένος μὲ κάποιον ὀνομαζόμενον Ῥοζενάϊμ;

— Δὲν γνωρίζω κανένα μαθητὴν οὕτως ὀνομαζόμενον.

— Δὲν εἶναι μαθητής! . . .

— Εἶναι κόμης! ὑπέλαβεν ἐντόνως ὁ Φρεδερῖκος, θεὶς τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἀγνώστου. Ὦ κύριε! φαίνεται ὅτι φροντίζετε πολὺ διὰ τὰς ὑποθέσεις καὶ τὴν διαγωγήν μου!

— Ὤ! ὦ! νὰ ὁ Φρεδερῖκος! ἀνέκραξεν ἐκ θαμβος ὁ Λοδοβῖκος.

Τοῦ δὲ ἄλλου ἡ ἔκπληξις ὑπῆρξεν ἔτι μεγαλητέρα, καὶ ἀνεσκίρτησεν ὡς ἂν συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ κακοῦργος.

— Κακὴν τέχνην κάμεις, κύριε, ἀνέκραξεν ὁ Φρεδερῖκος ἀπειλητικῶς ἀποταθεὶς πρὸς τὸν ξένον. Ἔλα, Λοδοβῖκε! ἐλᾶτε, φίλε μου! εἶναι κατάσκοπος.

— Κατάσκοπος! ἀνέκραξεν ἐμμανῶς ὁ Λοδοβῖκος, κατάσκοπος! συνέπια λοιπὸν μὲ κατάσκοπον! Ἀ σκύλε! Ἄς πίωμεν λοιπὸν ἄλλην μίαν φοράν.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἔῤῥιψε κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ ποτήριόν του.

Ἀνέστησαν δὲ θορυβωδῶς καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι μαθηταὶ ἀκούσαντες τὰς φωνὰς τοῦ Λοδοβίκου.

— Κατάσκοπος! κατάσκοπος!

— Κλείσατε τὰς θύρας! ἠκούσθη φωνὴ πανταχόθεν.

Καὶ εἴκοσι περίπου νέοι ὥρμησαν κατὰ τοῦ ταλαιπώρου ἀγνώστου, ὅστις τρέμων ἐζήτει νὰ κρυφθῇ ὑπὸ τὴν τράπεζαν· ἀλλ' ὁ Λοδοβῖκος τὸν ἥρπασεν ἀπὸ τὴν τραχηλιὰν καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὸ μέσον τοῦ καφενείου.

— Σταθῆτε, φίλοι μου, ἀνεφώνησεν ὁ Φρεδερῖκος. Ἄς γίνωμεν μετριοπαθέστεροι — ὁ κύριος οὗτος μετέρχεται τρομερὰν τέχνην· προτείνω λοιπὸν νὰ τὸν πλύνωμεν.

— Εὖγε! εὖγε! ἀνέκραξαν οἱ μαθηταί· νερόν! νερόν!

Ναί! ὅλοι οἱ ἀγρεῖοι πίνουν πολὺν νερόν·
Τὸ ἔδαμεν ἐμπράκτως εἰς τὸν κατακλυσμόν.

Τὸν στίχον τοῦτον ψάλλων μὲ τὴν στεντόρειον φωνήν του ὁ Λοδοβῖκος, καὶ κρατῶν πάντοτε ἀπὸ τῆς τραχηλιᾶς τὸν ἄγνωστον, τὸν ἔσυρε μέχρι τῆς αὐλῆς μεταξὺ τοῦ πλήθους καὶ τῶν συριγμῶν τῶν μαθητῶν, λακτιζόντων αὐτῶν. Καὶ ῥίψαντες αὐτὸν ἐντὸς τῆς σκάφης ὑπὸ τὴν ἀντλίαν, τὸν κατέβρεξαν ἀντλοῦντες ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν. Ὅτε δὲ τὸν ἀφῆκαν, τὸν προέπεμψαν μέχρι τῆς ὁδοῦ κενοῦντες κατ' αὐτοῦ κάδδους ὕδατος.

Καὶ θόρυβος ἐγίνετο πολὺς, καὶ φωναὶ, καὶ γέλως ἄκρατος. Ἀπὸ πολλοῦ τὸ καφενεῖον δὲν εἶχεν ἰδεῖ τοιαύτην πανήγυριν.

— Φθάνει πλέον τὸ νερὸν, ἀνέκραξεν ὁ Φρεδερῖκος· κρασί, κρασί· ἐγὼ φιλεύω.

Καὶ ἔῤῥιψεν ἐπὶ τῆς τραπέζης σωρὸν φλωρίων, τὰ ὁποῖα ἰδὼν ὁ Λοδοβῖκος ὡς ἔμεινεν ἀπόπληκτος.

— Χρήματα! χρήματα! τί συνέβη, Φρεδερῖκε;

— Ἁπλούστατον πρᾶγμα, φίλοι μου. Ὅταν σᾶς ἀφῆκα προχθὲς τὸ ἑσπέρας, μὲ εὐχήν ἦτε κληρονομιάν.

— Καὶ τὴν ἔκαμες; ἠρώτησεν ὁ Λοδοβῖκος· ὦ! τί τύχη!

— Ὄχι κληρονομιάν, ἀλλὰ κάτι τι ἄλλο παρόμοιον. Ἐντάμωσα παλαιόν τινα φίλον τῆς οἰκογενείας μου ὁ ὁποῖος μὲ ὑπεστήριξε μὲ τὰ σωστά του, καὶ αὐτὴν τὴν στιγμὴν εἶμαι σύμβουλος καὶ ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοσίων κτημάτων.

— Βρρρ, μπούμ! μπούμ! βρρρρ, μπούμ! ψιιι, ψιιι, μπούμ! ἀνέκραξεν εὐθὺς ὁ Λοδοβῖκος μιμούμενος τὸν κρότον τῶν πυροτεχνημάτων καὶ τὸν ἦχον τῶν τυμπάνων. Σύμβουλε! σύμβουλε! ἔλα νὰ σὲ φιλήσω.

— Ναί, εἶμαι σύμβουλος, ἀλλὰ μαθητὴς πάντοτε εἰς τὴν καρδίαν! ζήτω τὸ Πανεπιστήμιον.

— Ζήτω! ἐπανέλαβον πάντες χοροστατοῦντες.

— Οἱ δὲ ὑπηρέται τοῦ καφενείου, ἰδόντες τὰ χρήματα, ἐδιπλασίασαν τὴν δραστηριότητά των. Ἡ τράπεζα κατεκαλύφθη ἀπὸ φιάλας ὡς ἐκ μαγείας, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐκ μαγείας ἐπίσης ἐγένοντο ἄφαντοι.

— Πλὴν χρεωστῶ νὰ σᾶς εἰπῶ, φίλοι μου, ὅτι καὶ τὰ μεγαλεῖα ἔχουν τοὺς κινδύνους των. Οὐδὲν καλὸν κακότητος ἄμικτον, ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι.

— Βέβαια! ἀνεφώνησεν ὁ Λοδοβῖκος.

— Ὥστε ἐγὼ ἐχθρούς.

— Ἀδύνατον! τόσῳ καλὸς σύντροφος!

— Μάλιστα ἐχθρούς.

— Ἀδύνατον! τόσῳ καλὸς νέος.

— Γνωρίζω τινὲς οἱ ὁποῖοι καὶ μέσα εἰς ποτήριον νεροῦ μὲ πνίγουν.

— Οἱ ἀχρεῖοι!

— Καὶ προσπαθοῦν νὰ τὸ κατορθώσουν.

— Οἱ κακοῦργοι!

— Καὶ ἂν δὲν μὲ ἰδῆτε καμμίαν ἡμέραν. . .

— Ὤ! ὦ!

— Θὰ μ' ἐρώνευσαν τὴν παραμονήν.

— Νὰ ἴδοῦν τί θὰ τοὺς κάμωμεν!

Καὶ ἐτηκώθησαν ὅλοι, ὅσοι τοὐλάχιστον ἐδύναντο νὰ σταθῶσιν ὀρθοί.

— Εἰς σᾶς λοιπὸν ἀφιερόνομαι, εἶπεν ὁ Φρεδερῖκος μετὰ σοβαρότητος, διὰ νὰ μὲ ἐκδικήσετε.

— Καὶ εἰς πῦρ! καὶ εἰς ὕδωρ! ἐπανέλαβον ὅλοι μετ' ἀνεκφράστου ἐνθουσιασμοῦ.

— Κρασί! ἔκραξεν ὁ Φρεδερῖκος καθήσας ἐκ νέου.

Καὶ νέος στρατὸς φιαλῶν κατέκλυσε τὴν τράπεζαν.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΕΞΗΚΟΝΤΑ ΕΤΗ

ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΝ ΑΙΩΝΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ.

Ὑπὸ Κωνσταντίνου Παπαῤῥηγοπούλου.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδ. ΓΑ'.)

—ο—

Γ'.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 976 ἔτους, ὅτε ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, ἐκ τῶν δύο νομίμων διαδόχων τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου, ὁ μὲν Βασίλειος ἦτο ὀκτωκαιδεκαέτης, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, πεντεκαίδεκα ἐτῶν. Ὁ Βασίλειος ἦτο λοιπὸν εἰς ἡλικίαν νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων· καὶ ὅμως δὲν ἀνέλαβεν αὐτήν. Ὁ πρόεδρος Βασίλειος, ὅστις, ἀφοῦ διετέλεσεν ἀλληλοδιαδόχως πρωθυπουργὸς ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ μεγάλου, συνετέλεσεν εἰς τὸν θάνατον ἀμφοτέρων τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἀπεφάσισε νὰ σφετερισθῇ τὴν πρώτην ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀρχὴν, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν δευτέραν. Καὶ δὲν ἔλαβε μὲν τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς βασιλείας, ὡς ὁ Νικηφόρος καὶ ὁ Ἰωάννης, ἀληθῶς ὅμως μετῆλθεν ἅπασαν αὐτῆς τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ ἕνδεκα ἐνιαυτοὺς,—987, ἀγωνισθεὶς νὰ φθείρῃ τοὺς νέους ἡγεμόνας διὰ πάσης ἡδονῆς καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς ἀποστροφὴν πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ διαιωνίσῃ τὸ κράτος του. Ὅτι ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ ἐπί τινα χρόνον, δὲν εἶναι ἄπορον. Τὸ ἄπορον εἶναι πῶς ὁ εἷς τοὐλάχιστον τῶν δύο ἡγεμόνων, ὁ Βασίλειος, ἐξύπνησεν ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ ληθάργου εἰς ὃν ἐβυθίσθη ὑπὸ μακρᾶς ἀργίας καὶ ἀσωτίας· καὶ ἀποπέμψας τὸν ἄπιστον ὑπουργὸν, καὶ ἀναλαβὼν αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων, ἐν μέσῳ περιστάσεων δυσχερεστάτων, ἀνεδείχθη αἴσχης, ἐν διαστήματι ἐνιαυτῶν τεσσαράκοντα, ἀπὸ νωθροῦ καὶ ῥαθύμου, ἀνὴρ ῥέκτης καὶ δραστήριος, ἀπὸ ἀκολάστου καὶ ἡλυδρίου, σώφρων καὶ γενναῖος, ἀπὸ δούλου ταπεινοῦ τῶν ἰδίων παθῶν, δεσπότης ἐπιτήδειος καὶ αὐτῶν τῶν ἀλλοτρίων, ἀπὸ μικρὰ καὶ εὐτελῆ φρονοῦντος καὶ πράττοντος, μεγαλεπήβολος καὶ μεγαλουργός. Ἂν ὁ Βασίλειος ἀπέθνησκε τριακοντούτης, ἤθελε καταταχθῆ μεταξὺ τῶν ἀθλιωτέρων βασιλέων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ἐπειδὴ συνέπεσε ν' ἀποθάνῃ ἑβδομηκοντούτης, ἀπέβη εἷς τῶν μεγαλητέρων ἀνδρῶν τῆς ὅλης ἱστορίας. Τί ἐστι λοιπὸν δόξα; Καὶ εἶναι ἄρά γε τύχης ἁπλῆς ἔργον τὸ κάλλιστον ἐκεῖνο τῶν ἐπάθλων ὅσα ἡ θεία πρόνοια δύναται νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ βίῳ τούτῳ;

Τύχης ἁπλῆς, ὄχι· φαίνεται ὅμως ὅτι, καθὼς πάντα τὰ ἀνθρώπινα, ἐξαρτᾶται καὶ ἡ δόξα ἐν μέρει ἀπὸ τῆς τύχης· τὴν ἀλήθειαν ταύτην καθι-

στησιν ἀναμφισβήτητον ἡ ἱστορία τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ῥωμανοῦ. Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανεν ἑβδομηκοντούτης, ἀλλὰ οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἀνακύψῃ ἀπὸ τοῦ ἐκτεθηλυμένου βίου τῆς πρώτης νεότητος· ἐνῷ ὁ Βασίλειος μετέβαλε βίον. Ἡ τύχη ἐβοήθησεν αὐτὸν κατὰ τοῦτο, ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ καιρὸν νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς τοὺς ὀλεθρίους πειρασμούς, τοὺς ἐπισκιάσαντας τὴν αὐγὴν τῆς ζωῆς του· ἀλλὰ ἐνίκησεν οὐχὶ ἐκ τύχης, ἐνίκησε, διότι ἡ φύσις κατέθεσεν εἰς τὴν καρδίαν του τὰ ἀνεξίτηλα σπέρματα τῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἐὰν προέκειτο λοιπὸν νὰ ὁρίσωμεν τί ἐστι δόξα; ἠθέλομεν εἰπεῖ, ὅτι εἶναι ὁ συνδυασμὸς τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς τύχης· ἡ τύχη μόνη δὲν ἀρκεῖ καὶ οὐδ' ἡ μεγαλοφυΐα μόνη ἀρκεῖ, ἐκτὸς ἂν εἴπῃ τις, ὅτι ὁ Θεὸς ὁ ἐκλέξας ἅπαξ τὸ σκεῦος αὐτοῦ, δὲν ἐπιτρέπει ποτὲ νὰ ματαιωθῇ τὸ ἔργον του. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνδρες ἔξοχοι οἷς ἐδόθη εὐχερέστερον νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν ἐντολήν των, καὶ ἄλλοι τῶν ὁποίων τὸ στάδιον ἐστρώθη δι' ἀκανθῶν καὶ τριβόλων. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου λ. χ. θέλομεν ἱστορήσει τὰ μεγάλα τοῦ Βασιλείου ἔργα· θέλομεν ἰδεῖ αὐτὸν περιάγοντα τὰς τροπαιούχους σημαίας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ Ἴστρου μέχρι τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τοῦ Ἀδρίου· ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μέχρι τῆς Κασπίας καὶ ἀπὸ τοῦ Καυκάσου μέχρι τοῦ Σουεσσικοῦ ἰσθμοῦ· θέλομεν παρευρεθῆ εἰς τοὺς θριάμβους οὓς πανηγύρισεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ συναναβῆ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς ἣν προσῆλθεν ἵνα προσφέρῃ τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια, καὶ ἀναθήματα πολυτελῆ καὶ λαμπρὰ εἰς τὸν θεὸν τὸν διαδεξάμενον τοὺς θεοὺς τῶν προπατόρων ἡμῶν θέλομεν ἱστορήσει ταῦτα πάντα· ἀλλὰ τί θέλει διηγηθῆ τοὺς ἄθλους ὅσους κατέβαλεν ἡ μεγάλη ἐκείνη ψυχὴ ἵνα κατισχύσῃ τῶν παθῶν καὶ τῶν ἁμαρτημάτων τῆς νεότητος; τίς θέλει παραστήσει ἡμῖν τὸν κλονισμὸν τὸν ὁποῖον ἠσθάνθη βεβαίως, ὅτε κατὰ πρῶτον ἤκουσε φωνήν τινα ἐνδόμυχον ὑποψιθυρίζουσαν αὐτῷ ὅτι ἐκλήθη εἰς βίον ἕτερον τοῦ ἀθλίου βίου ὃν διῆγεν; τίς θέλει παρευρεθῆ εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἐναγώνιον πάλην, ἥτις ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης προέκυψε μεταξὺ τῶν ἠθικῶν πόθων καὶ τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων, καὶ θέλει διηγηθῆ ἡμῖν ἀνὰ μέσον ὁποίων καὶ ὁπόσων βασάνων καὶ παλιμβουλιῶν κατώρθωσε τελευταῖον ὁ ἀγαθὸς τοῦ Βασιλείου δαίμων νὰ διασπάσῃ τὸ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐπιπροσθήσαν πυκνὸν νέφος καὶ νὰ ἀνατείλῃ ἀκάλυπτος εἰς τὸν ὁρίζοντα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας; Ὑπάρχουσιν ἄρα ἄνδρες ἔξοχοι τοσούτῳ μᾶλλον θαυμαστότεροι ὅσῳ μᾶλλον δυσυπέρβλητα ἦσαν τὰ προκόμματα τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπερνικήσωσι· καὶ ὁ Βασίλειος ὁ Β'. ὁ Βουλγαροκτόνος ἦτο βεβαίως εἷς ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ναὶ μὲν ἡ ἱστορία σιωπᾷ κατὰ δυστυχίαν συνήθως περὶ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἀγώνων, περιοριζομένη εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἔργα καὶ κατορθώματα· ἀλλὰ, διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἤδη ὅτι ὑποδεικνύει ἡμῖν τὴν εἰκόνα τῶν παραδόξων τούτων ἀντιθέσεων καὶ φαινομένων, αἰνίττεται μὲν ἀρκούντως ὁποίων μόχθων, οὐ μόνον πολιτικῶν, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶν, εἶναι πολλάκις προϊὸν ἡ λεγομένη δόξα τοῦ κόσμου τούτου, παρέχει δὲ ἀφορμὴν ἀνεξάντλητον μελετημάτων καὶ σκέψεων· διότι, ἐπὶ τέλους ἡ ἱστορία δὲν εἶναι μόνον ἡ πιστὴ εἰκὼν τῆς τύχης τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ ἀψευδεστέρα διδάσκαλος τῶν μυστηρίων τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας.

Ἅμα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, ὁ πρόεδρος Βασίλειος, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἀσφαλέστερον τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν, ἐζήτησε συμμάχους, διότι ἤξευρεν ὅτι θέλει ἔχει ἀντιπάλους· ὁ πρῶτος σύμμαχος τὸν ὁποῖον παρέλαβεν ἦτο ἡ βασιλὶς Θεοφανὼ, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἀποπομπὴν ὡς οὐδεὶς ἄλλος εἶχε συντελέσει ἄλλοτε ὅτε ἐφοβεῖτο τὸν μετὰ τοῦ Ἰωάννου γάμον αὐτῆς· ἀλλ' ἤδη ἐνόμιζεν ὅτι δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν συνδρομήν της, διότι τὸ μὲν γῆρας τῆς γυναικὸς ἐκείνης προεφύλαττεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κινδύνου παντὸς νέου ἐραστοῦ, ἡ δὲ πεῖρα ἣν αὕτη εἶχε λάβει τῆς ἰσχύος τοῦ εὐνούχου, ὑπηγόρευεν αὐτῇ νὰ συμπράξῃ μᾶλλον μετὰ τοῦ παντοδυνάμου ὑπουργοῦ ἢ ν' ἀντιταχθῇ εἰς αὐτόν. Ἆρά γε ὁ πρόεδρος δὲν ἐλανθάσθη εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ; Ναὶ μὲν ἡ Θεοφανὼ δὲν ἀκούεται πλέον ἔκτοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀλλ' ἡ ἀκοίμητος αὐτῆς φιλοδοξία καὶ ἡ μητρικὴ στοργὴ δὲν συνετέλεσαν ἄρά γε λεληθότως εἰς τὸ νὰ διανοίξωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ υἱοῦ της; Ὁ εὐνοῦχος Βασίλειος προέβη καὶ εἰς ἑτέρας μεταβολὰς ἐπαγαγούσας ἀποτελέσματα γνωστότερα. Ὁ Βασίλειος ἐφοβεῖτο τὸν Σκληρὸν, τὸν στρατηγὸν ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον εἴδομεν νικηφορήσαντα περὶ Ἀδριανούπολιν κατὰ τῶν Ῥώσων καὶ συμμετασχόντα τῆς δόξης ὅλων τῶν μεγάλων τοῦ Ἰωάννου κατορθωμάτων. Ὁ Σκληρὸς εἶχε βραβευθῆ ὑπὸ τοῦ πρώην βασιλέως, λαβὼν τὸ δεύτερον τοῦ κράτους ἀξίωμα, διορισθεὶς δηλαδὴ στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν· ὁ δὲ Βασίλειος ἀφῄρεσεν ἀπὸ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα τοῦτο, καὶ, διορίσας αὐτὸν εἰς τὴν δευτερεύουσαν τῆς Μεσοποταμίας στρατηγίαν, ἀνέθηκε τὴν στρατηγίαν τῶν ἀνατολικῶν εἰς τὸν Πέτρον Φωκᾶν, τὸν τρίτον τοῦ Λέοντος Κουροπαλάτου υἱόν, τοῦ ὁποίου καὶ μόνου εἶχε φεισθῆ ἐπὶ τῆς γενικῆς τῶν Φωκάδων καταδρομῆς, ἣν ἐπεχείρησεν ἐν ἀρχῇ τῆς τοῦ Ἰωάννου βασιλείας.

Ὁ Σκληρὸς, ἀγανακτήσας διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην, μεταβαίνει ἐν τάχει εἰς τὴν ἐπιτραπεῖσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν καὶ ὑψόνει τὴν σημαίαν τῆς στάσεως. Ὁ στρατός του, ὅστις τὸν ἐλάτρευεν, ἀνακηρύσσει αὐτὸν αὐτοκράτορα· οἱ Ἄραβες, οἵτινες ἦσαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ ὑποθάλπωσι πᾶσαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους στάσιν, συμμαχοῦσι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ ἐκείνου· πλεῖστοι ἔγκριτοι ἀξιωματικοὶ, δυσανασχετοῦντες κατὰ τῆς κυριαρχίας τοῦ εὐνούχου, αὐτομολοῦσι πρὸς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ φρούραρχος Ἀντιοχείας· ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ στόλος λαμβάνει ὁμοίως τὴν μερίδα αὐτοῦ. Ὁ δὲ Βασίλειος ἀνατίθησι κατ' ἀρχὰς τὴν κατάλυσιν τῆς στάσεως εἰς τὸν Πέτρον Φωκᾶν· ἀλλ' ὁ Πέτρος ἡττήθη. Διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν συμφορὰν ταύτην, ὁ πρωθυπουργὸς ἐκπέμπει Λέοντα τὸν πρωτοβεστιάριον, δοὺς αὐτῷ σύμβουλον τὸν πατρίκιον Ἰωάννην, ἄνδρα διακεκριμένον περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὁ Σκληρὸς κατατροπόνει καὶ τὸν νέον τοῦτον ἀντίπαλον εἰς μάχην φονικὴν καθ' ἣν ἠχμαλωτεύθη μὲν ὁ Λέων, ἔπεσον δὲ ὅ τε Πέτρος Φωκᾶς, καὶ ὁ πατρίκιος Ἰωάννης, καὶ οἱ ἄριστοι τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἀξιωματικοί. Καὶ ὁ μὲν ναύαρχος τοῦ βασιλικοῦ στόλου Θεόδωρος Καραντηνὸς κατετρόπωσε τὴν ναυτικὴν τῶν στασιαστῶν δύναμιν περὶ Φώκαιαν· ὁ δὲ Μανουὴλ Κομνηνὸς, ἀπόγονος οἴκου περιφανοῦς καὶ πρόγονος ἔτι περιφανεστέρου, ἀναχαιτίζει ἐπί τινα χρόνον τὸν Σκληρὸν ἐν Νικαίᾳ· ἀλλὰ τελευταῖον ἀναγκάζεται νὰ ἐκχωρήσῃ ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, ὁ δὲ Σκληρὸς προελαύνει ἤδη ἐπὶ τὸν Βόσπορον.

Ὁ εὐνοῦχος Βασίλειος τότε περιέστη εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πέτρου Φωκᾶ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Λέοντος οὐδένα εἶχε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τοῦ σφετεριστοῦ τῆς βασιλείας στρατηγόν· αὐτὸς οὗτος ἠδύνατο νὰ ἐκστρατεύσῃ, διότι δὲν ἐστερεῖτο πολεμικῶν προτερημάτων· ἀλλὰ ἐθεώρει ἐπικίνδυνον νὰ μακρυνθῇ ἀπὸ τῆς πρωτευούσης, φοβούμενος μήπως, ἐνῷ ἤθελεν ἀγωνίζεται κατὰ πολεμίου ἐξωτερικοῦ, γίνῃ θῦμα τῶν ἐν τῇ αὐλῇ ἀντιπάλων Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ ἡ πολύτροπος ἐκείνη φύσις ἐνθυμήθη τὸν Βάρδαν Φωκᾶν. Ὁ Βάρδας Φωκᾶς ἦτο ἐχθρός του, διότι εἶχε καταπολεμηθῆ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου· ἀλλ' ἦτο πρὸ πάντων ἐχθρὸς τοῦ Σκληροῦ, τοῦ καταβαλόντος ἐν ἔτει 971 τὴν στάσιν του. Ὅθεν ἀνακαλεῖται ἀπὸ τῆς ἐν Χίῳ ἐξορίας καὶ ἀνατίθεται αὐτῷ ἡ ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ. Παράδοξος τότε συνέβη τῆς τύχης παιδία· ὁ ἄλλοτε στασιαστὴς Φωκᾶς, ὁ ὑπὸ τοῦ Σκληροῦ καταβληθεὶς, ἐπεχείρησε νὰ καταβάλῃ τὸν Σκληρὸν, γενόμενον αὐτὸν στασιαστὴν καὶ δὶς μὲν ἡττᾶται, ἀλλὰ κατατροπόνει ἐπὶ τέλους ὁ Βάρδας τὸν Σκληρὸν καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς Βαγδάτιον, παρὰ τῷ Καλίφῃ.

Ἡ κατάλυσις τῆς στάσεως ταύτης ἐφαίνετο ἐξασφαλίσασα ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ κράτος τοῦ εὐνούχου· μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ βασιλεὺς Βασίλειος ἤρχισε νὰ δίδῃ σημεῖα ζωῆς καὶ ἐνεργείας. Ἔτι ἀπὸ τοῦ 981 ἔτους, ὅτε ἐγένετο ἡ ἐπανάστασις τῶν Βουλγάρων (περὶ ἧς πλειότερα κατωτέρω) ὁ νέος Βασίλειος ἀπῄτησε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατ' αὐτῶν· καὶ δὲν ἐπέτυχε μὲν τὸ πρῶτον τοῦτο ἐπιχείρημα αὐτοῦ διὰ τὴν μοχθηρίαν ἑνὸς τῶν στρατηγῶν, ἀλλ' ἡ ἀξίωσις τοῦ νέου βασιλέως τοῦ ν' ἀναλάβῃ τελευταῖον αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων ἐνέβαλεν εἰς πλείστην ταραχὴν τὸν πρόεδρον. Καλύπτων τὴν φιλαρχίαν αὐτοῦ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀφοσιώσεως, δὲν ἔπαυσεν ἔκτοτε παριστῶν εἰς τὸν ἡγεμόνα, ὅτι δὲν συμφέρει εἰς τὸ κράτος νὰ διακινδυνεύῃ ἐν πολέμοις ὁ ὑπέρτατος ἄρχων καὶ ὅτι ἐξευτελίζεται συγκαταβαίνων εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὁ ἀφηνιάσας λεοντίσκος ἐδυσφόρει ἤδη διὰ τὰς τοιαύτας θωπείας· ἡ χρυσῆ ἄλυσις ἥτις ἐκράτει τὸν Βασίλειον δέσμιον, ἤρχισε πρὸ καιροῦ νὰ φαίνεται αὐτῷ βαρεῖα, καὶ, θραύσας αὐτὴν τελευταῖον ἐν ἔτει 887, ἀπέπεμψε τὸν πρωθυπουργόν. Ἐφείσθη δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐν μέρει καὶ αὐτῆς τῆς περιουσίας, καὶ περ ἐκ καταχρήσεων τὸ πλεῖστον κατασκευασθείσης, διότι δὲν ἐδήμευσεν εἰμὴ τοσοῦτον αὐτῆς μέρος ὅσον ἦτο ἀπαραίτητον διὰ νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ αὐτοῦ ὁ τρόπος τοῦ ν' ἀποβῇ ἐπικίνδυνος· ἀλλὰ ἐξετάσας ἐπιμελῶς ἁπάσας τὰς πράξεις τῆς πολυετοῦς κυβερνήσεώς του, ἠύρωσε σχεδὸν ἁπάσας.

Ἔμελλεν ὅμως ὁ νέος βασιλεὺς νὰ ἀπαντήσῃ καὶ ἕτερόν τι προκόμμα πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ καταβῇ ἀπερίσπαστος εἰς τὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐπέπρωτο νὰ διατρέξῃ. Οἱ μεγάλοι τοῦ κράτους στρατηγοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ πεισθῶσιν, ὅτι ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου προέκυψε τελευταῖον βλαστὸς προωρισμένος νὰ ἀναβῇ εἰς ὕψος καὶ μέγεθος ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὤφειλον νὰ κλίνωσι γόνυ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀξιώσεις καὶ φιλοδοξίαι· ἐνόμισαν, ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ προέδρου Βασιλείου ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα αὐλικῆς τινος ῥαδιουργίας, καὶ ὅτι ὁ νέος βασιλεὺς δὲν περιέμενεν εἰμὴ νὰ γνωρίσῃ τὸν ἰσχυρότερον μεταξὺ αὐτῶν ἵνα παραδώσῃ αὐτῷ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν, ἣν ἀλληλοδιαδόχως διεξήγαγον ὁ Νικηφόρος, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Βασίλειος. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων ὁ ἐπιφανέστερος ἦτο ἤδη ὁ Βάρδας Φωκᾶς, ὁ στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν. Γαυριῶν ἐπὶ τῇ ἀρχαίᾳ αὐτοῦ εὐγενείᾳ καὶ τῷ προσφάτῳ κατὰ τοῦ Σκληροῦ κατορθώματι, δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ ἑαυτὸν παραγκωνιζόμενον μακρὰν τῆς πρωτευούσης, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐνόμιζεν ὅτι ὁ ἐπὶ 30 ὅλα ἔτη συνειθισας νὰ ἄγεται καὶ νὰ φέρεται ὑπὸ ἄλλων βασιλεὺς, καὶ πάλιν ὑπὸ ἄλλων ἤγετο καὶ ἐφέρετο. Πλεῖστοι ἄλλοι ἔγκριτοι ἄνδρες συνεμερίζοντο τὴν δυσμένειαν τοῦ Φωκᾶ, καὶ ἰδίως ὁ περίβλεπτος τῶν Μελισσηνῶν οἶκος· ὥστε μετ' ὀλίγον, κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος καθ' ὃ καθηρέθη ὁ εὐνοῦχος Βασίλειος, τῷ 987. νέα στάσις ἐξερράγη ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ὁ Φωκᾶς ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ, συγχρόνως δὲ σχεδὸν ὁ Σκληρὸς, προκύψας ἀπὸ τοῦ ἐν Βαγδατίῳ ἀσύλου του καὶ πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ καλίφου ὑποστηριζόμενος, λαμβάνει αὖθις τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Οἱ δύο σφετεριστὰ τῆς ἀρχῆς, ἀντὶ νὰ πολεμήσωσι κατ' ἀλλήλων, συμφωνοῦσι νὰ συμπράξωσι καὶ, ὑπερισχύσαντες, νὰ διανείμωσι τὴν βασιλείαν. Ἀλλ' ἡ συμφωνία δὲν ἦτο εἰλικρινής· οἱ δύο ἐκεῖνοι φιλόδοξοι ἄνδρες ἐζήτουν νὰ ἐξαπατήσωσιν ὁ εἷς τὸν ἄλλον· ὁ δὲ Φωκᾶς, ἐπιτηδειότερος ἀναδειχθεὶς, συλλαμβάνει μετ' οὐ πολὺ τὸν Σκληρὸν, γυμνόνει αὐτὸν τῶν βασιλικῶν παρασήμων, τὸν φυλακίζει ἐν Τροπαίῳ· καὶ, μείνας μόνος κύριος τῶν ἐν Ἀσίᾳ πραγμάτων, προελαύνει ἐν ἀρχῇ τοῦ 989, μετὰ στρατοῦ πολυαρίθμου, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ νέος βασιλεὺς δὲν εἶχε μείνει ἐν τούτοις ἀργός. Ἐνῷ καθ' ὅλον τὸ ἔτος 988 ἠγωνίσθη διὰ εἰρηνικῶν προτάσεων νὰ καταλύσῃ τὴν ὁλεθρίαν ταύτην στάσιν, παρεσκεύαζε συγχρόνως τὰς Εὐρωπαϊκὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ζητήσας καὶ ἐξωτερικοὺς συμμάχους. Ὁ διάδοχος τοῦ Σβιατοσλαύου ἡγεμὼν τῶν Ῥώσων Βλαδίμιρος, καταβὰς εἰς Χερσῶνα, ἦλθεν εἰς λόγους μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ συνοικεσίου του μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Βασιλείου Ἄννας· ὁ Βασίλειος, ὡ ελεθεὶς ἐκ τούτου, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἀξιολόγους ἐπικουρίας· ὥστε, ἀφοῦ εἶδε ματαιωθείσας τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις του, εὑρέθη ἕτοιμος νὰ καταπολεμήσῃ τὴν στάσιν.

Ὁ Βάρδας διήρεσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς δύο· καὶ μίαν μὲν μοῖραν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν πατρίκιον Καλοκύρην Δελφινᾶν, μετὰ παραγγελίας νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς Χρυσόπολιν κατέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τὴν δὲ ἄλλην ἤγαγεν αὐτὸς εἰς Ἄβυδον, ἀπειλῶν οὕτω τὰς δύο τῆς πρωτευούσης θαλασσίας πύλας, τόν τε Ἑλλήσποντον, δηλαδὴ καὶ τὸν Βόσπορον. Ὁ νέος βασιλεὺς, ὅστις ἀπὸ τῆς μακρᾶς καταθλίψεως ἦν ὑπέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, περιῆλθεν εἰς δύο ἀντίθετα χαρακτῆρος ἀποτελέσματα, παραδόξως ἐν αὐτῷ καθ' ἅπαντα τὸν βίον τοῦ λοιποῦ συνδυασθέντα, τὸ ὀξέως ἐπιτίθεσθαι καὶ τὸ ὑπενδίδειν ἐπιτηδείως, ἐπεχείρησε κατ' ἀρχὰς νὰ ἀποσπάσῃ τὸν Καλακύρην ἀπὸ τὸν Φωκᾶν· μὴ κατορθώσας δὲ τοῦτο, διαπερᾷ νυκτὸς τὸν πορθμὸν, ἐπιπίπτει αἰφνιδίως εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν στασιαστῶν, κατατροπόνει αὐτὸ καὶ συλλαβὼν τὸν Καλοκύρην ἀπαγχονίζει αὐτὸν εἰς αὐτὸν τὸν τόπον ὅπου ἵστατο ἡ σκηνή του. Ἔπειτα δὲ τρέπεται ἐπὶ τὸν Φωκᾶν αὐτὸν, ὅστις ἐπολιόρκει τὴν Ἄβυδον, γενναίως ὑπερασπιζομένην ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κυριακοῦ. Οἱ δύο στρατοὶ, ἀντιπαραταχθέντες, ἦταν ἕτοιμοι νὰ ἔλθωσιν εἰς χεῖρας, ὅτε αἴφνης ὁ Φωκᾶς ἀπέθανεν ὑπὸ ἀποπληξίας. Ἡ χήρα τοῦ Φωκᾶ ἠθέλησε μὲν νὰ παραγάγῃ νέκ εἰς τὸν βασιλέα πράγματα, ἀπολύουσα ἐκ τῆς ἐν Τροπαίῳ φυλακῆς αὐτοῦ τὸν Σκληρὸν· καὶ τῳόντι ἅπαντες οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Φωκᾶ, προσελθόντες, συνετάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σκληροῦ, ὅστις ἠδύνατο οὕτω νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα· ἀλλ' οὗτος, ἀπειρηκὼς ἀπὸ τοσούτων τῆς τύχης τροπῶν, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ εὕρῃ, μετὰ βίον πολυτάραχον, ἀνάπαυσίν τινα ἐν τῷ γήρᾳ, ἐζήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως συγγνώμην διὰ τὰ προγεγενημένα. Ὁ δὲ ὑπέτχετο αὐτὴν προθύμως καὶ ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσιν, ἐπιτρέψας μὲν τῷ Σκληρῷ τὸ μετὰ τὸν βασιλέα μέγιστον ἐν τῇ αὐλῇ ἀξίωμα, τὸ τοῦ Κουροπαλάτου, πλείστην δ' ἐπιδείξας ἐπιείκειαν καὶ πρὸς ἅπαντας αὐτοῦ τοὺς ὀπαδούς· διότι ἡ πολύτροπος ἐκείνη φύσις ἓν καὶ μόνον εἶχεν ἀπαράτρεπτον καὶ ἱερὸν, τὴν τήρησιν τοῦ δοθέντος λόγου, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν γεναῖον διαπράττεται οὔτε ἐν τῷ κατ' ἰδίαν, εἴτε ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ.

Ἐν ἔτει λοιπὸν 989, ὁ νέος Βασίλειος εἶχε κατορθώσει νὰ ἀναλάβῃ μὲν τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως, νὰ καταπαύσῃ δὲ ἁπάσας τὰς ἐσωτερικὰς στάσεις· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν τὰ προοίμια ἁπλῶς τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης βασιλείας. Ἡ κατατρόπωσις τῆς πεισματώδους ἐπαναστάσεως τῶν Βουλγάρων, νέα κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν τρόπαια, ἡ ἐπέκτασις τοῦ κράτους ἐξ ἑνὸς μέχρι τῆς Κασπίας καὶ ἀφ' ἑτέρου μέχρι τοῦ Ἀδριου, ἡ ἐσωτερικὴ ῥύθμισις τοῦ κράτους ἀπησχόλησαν, ἐκλείσαν καὶ ἀείμνηστα ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ κατέστησαν τὰ ἀκόλουθα 36 ἔτη.

Οἱ Βούλγαροι, κατασταθέντες ὁριστικῶς εἰς τὴν μεταξὺ Ἴστρου καὶ Αἵμου χώραν, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, δηλαδὴ περὶ τὰ μέσα τῆς 7 ἑκατονταετηρίδος, διετέλεσαν ἔκτοτε εἰς ἀμφιβόλους τινὰς καὶ ἀστάτους σχέσεις πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίαν· ὁτὲ μὲν λαμβάνοντες παρ' αὐτῆς φόρον, ὁτὲ δὲ ἀναγκαζόμενοι νὰ τελῶσι τοιοῦτον πρὸς αὐτὴν, καὶ πολλάκις ἐπαναλαμβάνοντες τὰς εἰς τὴν Θρᾴκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἤπειρον ἐπιδρομάς. Περὶ τὰ μέσα τῆς 10 ἑκατοντ. καθυπεβλήθησαν μὲν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ μεγάλου ὁριστικῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. Ἀλλ' ἡ κυριαρχία αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἀσφαλὴς, ἐνόσῳ δὲν ἐστηρίζετο εἰμὴ μόνον εἰς τὴν βίαν, μὴ συσφιγγομένη διὰ ἠθικῶν τινων δεσμῶν. Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος οἱ Βούλγαροι, δεχθέντες τὸν Χριστιανισμὸν, ἀνεγνώρισαν τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριάρχου· ἀλλ' οἱ βάρβαροι ἐκεῖνοι δὲν ἐδέχθησαν, καθὼς συνέβαινεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἅπαντα τὰ τοιαῦτα ἔθνη, εἰμὴ τὸν τύπον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὥστε τοῦτο καὶ μόνον τὸ γεγονὸς δὲν ἤρκει ἵνα δαμάσῃ αὐτοὺς ἐντελῶς. Πρὸς τοῦτο ἀπῃτεῖτο ὁ ἐξελληνισμὸς αὐτῶν· ἂν ἡ ἑλληνικὴ μοναρχία ἐπεχείρει τὸ τοιοῦτον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς 7 ἑκατοντ. ἤθελε τὸ κατορθώσει εὐχερῶς, διότι οἱ Βούλγαροι, μὴ ὄντες τότε πολυάριθμοι, δὲν ἤθελον δυσκολευθῆ νὰ ἀποβάλωσι τὴν πάτριον Τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀνταλλάξωσιν αὐτὴν καθ' ὁλοκληρίαν πρὸς τὴν ἑλληνικήν· ἀλλ' οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεῖς, περισπασθέντες ἐν διαστήματι δύο ἑκατοντ., ὑπὸ ποικίλων φροντίδων, ἔδωκαν εἰς τοὺς Βουλγάρους καιρὸν νὰ λάβωσιν ἕτερόν τινα χαρακτῆρα. Τὸ ἔθνος τοῦτο, καθ' ἣν ἐποχὴν κατέλαβε τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἔπειτα ὀνομασθεῖσαν χώραν, εὗρε προεγκαταστημένας ἐνταῦθα Σλαυικάς τινας φυλὰς, πρὸς τὰς ὁποίας ἤρχισε νὰ συνεξοικειοῦται καὶ νὰ συμμορφοῦται, καθὸ ἀποτελούσας τὸ γεωργικώτερον, τὸ παραγωγότερον, ἄρα καὶ τὸ ἠθικῶς ἐπικρατέστερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ. Μετ' ὀλίγον αἱ ὁτὲ μὲν εἰρηνικαὶ, ὁτὲ δὲ πολέμιαι σχέσεις εἰς ἃς οἱ Βούλγαροι περιῆλθον πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Σέρβους ἐπενήργησαν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν συνοικείωσιν τῶν δύο ἐθνῶν· ἐν ἀρχῇ τῆς 10 ἑκατοντ. οἱ Βούλγαροι, ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος αὐτῶν Συμεὼν, ἐμβαλόντες εἰς τὴν Σερβίαν, ἀπήγαγον τοὺς πλείστους αὐτῆς κατοίκους εἰς Βουλγαρίαν, ἡ δὲ νέα αὕτη ἀποικία φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐπενήργησεν ἔτι μᾶλλον εἰς τὸν ἐκσλαυισμὸν τῆς χώρας· ὥστε ὅτε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τοῦτο τὸ μέρος, εὗρεν ἤδη τοὺς Βουλγάρους συνοικειωθέντας καὶ μέχρι τινὸς συνταυτίσαντας τὴν τύχην αὐτῶν μετὰ τῶν πολυαριθμοτέρων Σλαυικῶν φυλῶν, αἵτινες κατεῖχον, ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας, τὴν Σερβίαν, τὴν Χρωβατίαν καὶ τὴν Δαλματίαν· ἐντεῦθεν δὲ τὸ ἔργον αὐτῆς ἀπέβη πολὺ δυσχερέστερον. Ἐπεδίωξε μὲν ἐπιμόνως, καὶ, παραλαβοῦσα συνεργὸν ἰσχυρότατον τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἔπαυσεν ἐπιδιώκουσα οὐ μόνον τὴν πολιτικὴν ἐπὶ τοῦ Βουλγαρο-σλαυισμοῦ κυριαρχίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτοῦ προσοικείωσιν· οὐδ' ἀπέβησαν ἐντελῶς ἀτελεσφόρητοι κατὰ τοῦτο οἱ ἀγῶνες αὐτῆς. Πρὸς συμπλήρωσιν ὅμως τῆς ἐθνικῆς ταύτης προσοικειώσεως ἀπῃτεῖτο χρόνος πολὺς, καὶ μέχρι τῆς συμπληρώσεως ἐκείνης, φυσικώτατον ἦτο ὁ Βουλγαρο σλαυισμὸς νὰ κατεξανίσταται κατὰ τῆς ἐκ διαλειμμάτων ἐπιβαλλομένης πολιτικῆς κυριαρχίας. Τοῦτο ἐξηγεῖ ἀποχρώντως καὶ τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου μεγάλην Βουλγαρικὴν ἐπανάστασιν.

Τέσσαρες ἀδελφοὶ, Δαυὶδ, Μωϋσῆς, Ἀαρὼν καὶ Σαμουὴλ, ἀπόγονοι ἑνὸς τῶν περιφανεστέρων Βουλγαρικῶν οἴκων, ἀνέλαβον τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ τελευταῖος τῶν Βουλγάρων ἡγεμὼν Βορίτης ἠθέλησε μὲν νὰ φύγῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἵνα ἀναβῇ αὖθις εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἐφονεύθη· ὁ ἀδελφός του Ῥωμανὸς ἔρθασεν εἰς Βουλγαρίαν· εὑρὼν ὅμως ἄλλους διέποντας τὰ πράγματα, ὑπετάχθη εἰς αὐτούς. Ἐκ δὲ τῶν 4 προαναφερθέντων ἀδελφῶν ὁ πρῶτος ἀπέθανεν, ὁ δεύτερος ἔπεσεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Σερβῶν τῆς Μακεδονίας, ὁ δὲ τρίτος ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ, ὅστις, μείνας οὕτω μόνος ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιχειρήματος, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς, καὶ, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ Σκληροῦ « κατέδραμεν, ὡς ἱστορεῖ Κεδρηνὸς, πᾶσαν τὴν ἑσπέραν, οὐ μόνον Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν καὶ τὰ τῇ Θεσσαλονίκῃ πρόσχωρα, ἀλλὰ καὶ Θετταλίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον. Καὶ πολλὰ φρούρια παρεστήσατο, ὧν ἦν τὸ κορυφαῖον ἡ Λάρισσα· ἧς τοὺς ἀποίκους μετῴκισεν εἰς τὰ τῆς Βουλγαρίας ἐνδότερα πανεστίους, καὶ τοῖς καταλόγοις τῶν ἑαυτοῦ κατατάξας στρατῶν, συμμάχοις ἐχρῆτο κατὰ Ῥωμαίων. » Τότε ὁ νέος Βασίλειος ἐπεχείρησε, 981, τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐκστρατείαν, καὶ, ἐμβαλὼν εἰς Βουλγαρίαν ἀφοῦ κατέλιπεν εἰς φύλαξιν τῶν ὀρεινῶν στενῶν τὸν Λέοντα Μελισσηνὸν, ἐπλησίασεν εἰς Σαρδικὴν (τὴν ἔκτοτε Τριαδίτζαν καλουμένην) ἵνα ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν αὐτῆς. Ὁ Σαμουὴλ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος εἰς τὰ πέριξ ὄρη, ἀποφεύγων μὲν τὸν ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα, μελετῶν δὲ νὰ παρασύρῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐνέδραν· Ἀλλ' ὁ νέος βασιλεὺς ἐγένετο θῦμα ἐνέδρας ὑπὸ τοῦ ἰδίου ὑπουργοῦ παρασκευασθείσης. Ὁ εὐνοῦχος εἶδεν, ὡς προείπομεν, μὲ πολλὴν ἀνησυχίαν τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιστρεπτεύομενον ἡγεμόνα ἀναλαμβάνοντα τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ ἀπεφάσισε, δι' ἀποτυχίας τινὸς, νὰ ἐμπνεύσῃ αὐτῷ ἀποστροφὴν πρὸς τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρήματα. Παντοδύναμος δὲ ὢν, πείθει τὸν στρατηγὸν Κοντοστέφανον νὰ γίνῃ ὄργανον τῆς προδοσίας ταύτης. Τῳόντι ὁ Κοντοστέφανος βεβαιοῖ τὸν βασιλέα, ὅτι ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἐξερράγη στάσις καὶ ὅτι ὁ Μελισσηνὸς εἰς ὃν εἶχον ἀναθέσει τὴν φυλακὴν τῶν Θρακίων παρόδων, καταλιπὼν τὴν θέσιν ταύτην, ἔδραμεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ὁ Βασίλειος, ταραχθεὶς ὑπὸ τῆς ἀγγελίας, ἀπέρχεται δρομαῖος ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας, προσβάλλεται ἐν τῇ ὑποχωρήσει ταύτῃ ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ καὶ φθάνει μετὰ πλείστης δυσκολίας εἰς Φιλιππούπολιν, ὅπου ὅμως εὑρίσκει τὸν Μελισσηνὸν, φυλάττοντα τὴν τάξιν αὐτοῦ. Ὁ νέος ἡγεμὼν, ἔξω φρενῶν γενόμενος διὰ τὴν ἀπάτην, ἥρπασε τὸν Κοντοστέφανον ἀπὸ τοῦ πώγωνος καὶ τῆς κόμης, καὶ ῥίψας αὐτὸν κατὰ γῆς, ἐλάκτισεν ἀνηλεῶς· Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τὸ ἐπιχείρημα ἀπέτυχεν, ὁ δὲ μοχθηρὸς ὑπουργὸς, ἔτι ὢν ἐν ἀκμῇ τῆς δυνάμεως, κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὸν ἐπίβουλον συνένοχον.

Ἀπὸ τοῦ 981 μέχρι τοῦ 990, ὁ Βασίλειος, κατ' ἀρχὰς ὑπείκων ἔτι εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ εὐνούχου, μετὰ δὲ τὴν ἀποπομπὴν αὐτοῦ, ἀπασχοληθεὶς ὑπὸ τῆς στάσεως τοῦ Φωκᾶ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες δὲν φαίνονται μὲν πλέον ἐπεκτείνοντες τὰς ἐδρομὰς αὐτῶν μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος, κατεῖχον ὅμως ἤδη πολλὰ φρούρια τῆς Θρᾴκης, τῆς ἄνω Μακεδονίας, καὶ αὐτῆς τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου· ἰδίως τὸ Δυῤῥάχιον ἀνῆκεν εἰς αὐτούς. Ὁ Βασίλειος, ἀναγκασθεὶς, καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς στάσεως τοῦ Φωκᾶ, ἕνεκα ἑτέρων μεγάλων αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων καὶ φροντίδων, περὶ ὧν κατωτέρω, νὰ περιορισθῇ ἐπί τινα ἔτι χρόνον εἰς ἁπλῆν ἄμυναν πρὸς τοὺς Βουλγάρους, ἐφρόντισε τοὐλάχιστον τῷ 990 νὰ καταστήσῃ τὴν ἄμυναν ταύτην ὅσον ἐνδέχεται τελεσφόρον· ἐπὶ δὲ τούτῳ, περιελθὼν αὐτοπροσώπως τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, ὠχύρωσεν ἅπαντα αὐτῶν τὰ φρούρια ὅσα ὑπὸ Ἑλλήνων κατείχοντο καὶ ἀνέθηκεν ἰδίως τὴν διοίκησιν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἕνα τῶν μᾶλλον διακεκριμένων στρατηγῶν αὐτοῦ, τὸν Γρηγόριον Ταρωνίτην· ἦτο δὲ ὁ Γρηγόριος Ταρωνίτης, ἀπόγονος τῶν ἡγεμόνων ἐκείνων τοῦ Ταρῶνος, οἵτινες, ἐπὶ τῶν προτέρων βασιλέων, δωρησάμενοι αὐτοῖς τὰς κτήσεις ὅσας εἶχον μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Ταύρου, ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἱδρύσαντες αὐτόθι οἶκον περιφανῆ καὶ πλείστας προσενεγκόντα τῇ βασιλείᾳ ἐκδουλεύσεις. Αἱ νέαι αὗται τοῦ Βασιλείου διατάξεις ἀνεχαίτισαν τῳόντι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοὺς Βουλγάρους, μέχρι τοῦ 995 ἔτους, ὅτε ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Σαμουὴλ ἐπεχείρησε νέαν μέχρι Θεσσαλονίκης ἐπιδρομήν. Ὁ υἱὸς τοῦ Ταρωνίτου Ἀσότης, ἐξελθὼν κατὰ τῶν πολεμίων καὶ λαμπρῶς κατ' ἀρχὰς ἀγωνισάμενος, περιπλέκεται ἐπὶ τέλους εἰς ἐνέδραν καὶ αἰχμαλωτεύεται· αὐτὸς ὁ Γρηγόριος, ὁρ-

μήσας εἰς βοήθειάν του, πίπτει ἐν τῇ μάχῃ Ὁ αὐτοκράτωρ, μαθὼν τὸ ἀτύχημα, ἐκπέμπει εἰς Θεσσαλονίκην « πάσης δύσεως ἄρχοντα » ἕτερόν τινα τῶν ἐγκριτωτέρων στρατηγῶν αὐτοῦ, Νικηφόρον τὸν Οὐρανόν, ὅστις, ἅμα φθάσας εἰς τὴν ἕδραν του, ἀκούει τὸν Σαμουὴλ « τά τε Θετταλικὰ διαβάντα τέμπη, κατὰ Κεδρηνόν, καὶ τὸν Πηνειὸν περαιωσάμενον ποταμόν, Θετταλίαν τε καὶ Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν ἐπιδραμόντα, εἰςβαλόντα τε καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, διὰ τοῦ ἐν Κορίνθῳ ἰσθμοῦ, καὶ πάντα ταῦτα δηοῦντα καὶ ληϊζόμενον. » Ὁ Οὐρανὸς ἀπέρχεται ἀμελλητὶ ἐπὶ τὴν Λάρισσαν, καταλείπει ἐνταῦθα τὰς ἀποσκευὰς τοῦ στρατοῦ, διελαύνει ἐν τάχει διὰ τῆς μεσημβρινῆς Θεσσαλίας καὶ καταλαμβάνει τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Σπερχειοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Βούλγαροι, ἀνακάμπτοντες ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς αὐτῶν μετὰ τῆς λείας, εἶχον φθάσει εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην. Ὁ διαχωρίζων τοὺς δύο στρατοὺς ποταμὸς εἶχε πλημμυρήσει πρὸ ὀλίγου· ὥστε οἱ Βούλγαροι, θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς, παρεδόθησαν εἰς ὕπνον ἀτάραχον· ἀλλ' ὁ ἄγρυπνος Νικηφόρος, ζητήσας καὶ εὑρὼν πόρον, διαβιβάζει δι' αὐτοῦ τὸν στρατόν καὶ ἐπιπεσὼν νυκτὸς κατὰ τῶν ἀμερίμνων πολεμίων, ἐπάγεται αὐτοῖς σφαγὴν δεινοτάτην. Αὐτὸς ὁ Σαμουὴλ καὶ ὁ υἱός του Ῥωμανὸς, βαρέως πληγωθέντες, δὲν ἐσώθησαν, ἐν τῇ πανωλεθρίᾳ ταύτῃ, εἰμὴ κρυβέντες δι' ὅλης τῆς ἀκολούθου ἡμέρας ἐν σωρῷ πτωμάτων, μεχρισοῦ ἔφυγον διὰ νυκτὸς εἰς τὰ Αἰτωλικὰ ὄρη, ἀπὸ τῶν ὁποίων μετέπειτα, παρακολουθοῦντες τὰς κορυφὰς τῆς Πίνδου, κατώρθωσαν νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκοι. Ἡ ἐλευθέρωσις ὅλων τῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων γενομένων αἰχμαλώτων καὶ ἡ ἀνάκτησις ὅλης τῆς ἀκαταλογίστου αὐτῶν λείας ὑπῆρξαν οἱ καρποὶ τῆς ἐνδόξου ταύτης νίκης. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ τοῦ Γρηγορίου Ταρωνίτου υἱὸς Ἀσότης, ὅστις αἰχμαλωτευθεὶς ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ, εἶχεν ἀγαπηθῆ ὑπὸ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, καὶ, συζευχθεὶς μετ' αὐτῆς, εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων, διοικητὴς Δυῤῥαχίου, πείθει τὴν σύζυγον νὰ αὐτομολήτωσι πρὸς τὸν Βασίλειον καὶ νὰ παραδώσωσιν αὐτῷ τὴν ἀξιόλογον ἐκείνην πόλιν.

Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀπαραίτητον κατέστη, ἀντὶ τοῦ ἁπλῶς ἀμυντικοῦ τούτου πολέμου, νὰ προσβληθῇ καιριώτερον τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων, τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει ἔκτασιν καὶ ἀξίωμα ἐπικινδυνώτατα διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα. Τῳόντι οἱ Βούλγαροι ἦρχον τότε οὐ μόνον, ὡς προείπομεν, ἐν Μακεδονίᾳ μὲν ἁπάσης τῆς χώρας τῆς περὶ τὸν Ἀξιὸν, τὸν ἔκτοτε καλούμενον Βαρδάριον, καὶ τῆς ἄνω Θεσσαλίας καὶ τῆς μεσογαιοτέρας Ἠπείρου, ἀλλὰ συνεταύτισαν τὴν τύχην αὐτῶν μετὰ τῶν Σλαύων τῆς ἄνω Μοισίας, τῆς Δαρδανίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου Δακίας· κυριώτατα ὁρμητήρια τῆς δυνάμεως αὐτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην λέγονται ἡ Τριαδίτζα (Σαρδικὴ), τὸ Βιδίνιον παρὰ τὸν Ἴστρον (Ῥατιαρία), τὸ Πέρνικον, ἡ Στρουμπίτζα, ἡ Ἀχρὶς καὶ ἡ Πρέσπα. Ὅθεν ὁ Βασίλειος ἐπεχείρησε τότε κατ' αὐτῶν ἀγῶνα ἐπιθετικὸν, μακρὸν καὶ καταστρεπτικώτατον « καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰςιὼν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ τὰ ἐν ποσὶ κείρων καὶ δηῶν, » ἀγῶνα διαρκέσαντα εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς καὶ ἐπαγαγόντα τελευταῖον τὴν ὁλοσχερῆ τοῦ ἔθνους ἐκείνου κατατρόπωσιν.

Ἔτι ἀπὸ τοῦ 999, ὁ Βασίλειος, στρατεύσας εἰς Φιλιππούπολιν, ἐπλησίασεν εἰς τὴν Τριαδίτζαν καὶ κατέστρεψε τινὰς τῶν περὶξ πύργων· κατὰ δὲ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἐξέπεμψεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας τοὺς στρατηγοὺς Νικηφόρον Ξιφίαν καὶ Θεοδωρόκανον, οἵτινες, λεηλατήσαντες πᾶσαν τὴν μέχρις Ἴστρου χώραν καὶ κυριεύσαντες τὰ δύο μεγαλήτερα αὐτῆς φρούρια, τὴν Πλίσκοβαν καὶ τὴν Περείασλαύαν, τὰς ὁποίας οἱ Βούλγαροι εἶχον ἀνακτήσει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, συνεπαγόμενοι λείαν πλουσιωτάτην. Ἀλλὰ μάλιστα ἀξιομνημόνευτοι ὑπῆρξαν αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν δύο ἑπομένων ἐνιαυτῶν, τὰς ὁποίας ἤγαγεν αὐτὸς ὁ Βασίλειος. Τῷ 1001, ἐπεχείρησε νὰ ἐκβάλῃ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ὁρμήσας δὲ ἀπὸ Θεσσαλονίκης κυριεύει τὴν Βέρροιαν καὶ τὰς Σέρρας, κατέρχεται εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀνορθοῖ τὰ ἐν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ κατασκαφέντα φρούρια, ἐκπολιορκεῖ τὰ ἔτι ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχόμενα, καὶ, ἐπανελθὼν αὖθις εἰς Μακεδονίαν, κυριεύει ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον τῶν Βοδηνῶν, κείμενον ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου ἐξετείνοντο ὕδατα τελματώδη ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ἐριγῶνα ποταμόν. Εἰς ὅλα τὰ φρούρια κατελείφθησαν ἑλληνικαὶ φρουραί, οἱ δ' αἰχμάλωτοι Βούλγαροι μετῳκίσθησαν εἰς τὸ λεγόμενον Βολερὸν τῆς Θρᾴκης. Ὁ βασιλεὺς προσηνέχθη φιλοφρονέστατα πρὸς ἅπαντας τοὺς πολεμίους· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔλαβον μεγάλα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα, ὀλίγοι ὅμως ἔμειναν πιστοὶ, καὶ, ἅμα δοθείσης ἀφορμῆς, οἱ πλεῖστοι ηὐτομόλουν πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς, ἐξ οὗ ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐπιχειρήσῃ φοβερὰς ἀντεκδικήσεις. Κατὰ δὲ τὸ 1002 ἔτος, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν αὐτὴν καὶ μετὰ ὀκτὼ μηνῶν πολιορκίαν ἐγένετο κύριος τοῦ ὀχυροῦ Βιδινίου. Ὁ Σαμουὴλ ὅστις ἀπέφευγε πᾶσαν μετὰ τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ συμπλοκὴν, ἠγωνίζετο νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Βασίλειον διὰ περισπασμῶν· ὅθεν πολιορκουμένου τοῦ Βιδινίου, ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀπήγαγεν ἀπὸ αὐτῆς πολλὴν λείαν· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὸν Βασίλειον· ὅστις, ἐπανερχόμενος ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βιδινίου, διὰ τῶν ὀρέων τῆς Δαρδανίας, καὶ κυριεύσας καθ' ὁδὸν ἅπαντα τὰ φρούρια τῶν πολεμίων, φθάνει εἰς Σκούπους (Uskub) παρὰ τὸν Ἀξιὸν, καὶ καταλαμβάνει εἰς τὴν ἀντιπέραν τούτου ὄχθην ἐστρατοπεδευμένον τὸν Σαμουήλ. Ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων ἔπαθε τότε ἐνταῦθα ὅ,τι ἄλλοτε παρὰ τὸν Σπερχειόν. Θεωρῶν τὸν ποταμὸν πλημμυρήσαντα, ἐνόμισεν ἑαυτὸν ἀσφαλῆ εἰς τὴν ἑτέραν ὄχθην. Ἀλλ' ὁ Βασίλειος, εὑρὼν πόρον εἰς θέσιν τὴν ὁποίαν δὲν ἔβλεπον

οἱ πολέμιοι, ἐπιπίπτει αἰφνιδίως κατ' αὐτῶν, κυριεύει ὅλας αὐτῶν τὰς ἀποσκευὰς καὶ εἰςέρχεται εἰς Σκούπους.

Ἡ παράτασις τοῦ πολέμου τούτου μετὰ τὴν ἅλωσιν τοσούτων φρουρίων καὶ τὴν πρόδηλον ὑπεροχὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν ταγμάτων εἰς ἁπάσας τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας, ἀποδεικνύει ὁπόσον πεισματώδης ἀντιπάθεια ἐπεκράτει τότε παρὰ τοῖς Βουλγάροις κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς κυριαρχίας· ἀλλ' ἂν ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη αὐτῶν ὑπῆρξε μεγάλη, ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Βασιλείου ἀνεδείχθη μεγαλητέρα, διότι ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων ἦτο ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα· τὸ ἑλληνικὸν κράτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἰσχυρὸν εἰμὴ ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ ἐξελληνισμοῦ ὅλων τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου φυλῶν· ὁ δὲ ἐξελληνισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ εἰμὴ μετὰ τὴν ὑποταγήν. Οὐδεὶς τῶν βασιλέων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἠσθάνθη βαθύτερον τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ οὐδεὶς ἐπεδίωξεν ἐπιμονώτερον τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ μεγάλου τούτου βουλεύματος. Ἀπὸ τοῦ 1002 μέχρι τοῦ 1014, δὲν ἔπαυσεν ἐμβάλλων εἰς τὴν Βουλγαρίαν μετὰ ἀνεξαντλήτου πεισμονῆς, συγχρόνως ὅμως καὶ ὀργῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προαγομένης. Ὁ Σαμουὴλ ἦτο ἀνὴρ γενναῖος καὶ συνετός· ἀλλὰ δὲν ἤξευρε πῶς νὰ σώσῃ τὸν τόπον ἀπὸ τῆς ἀδιαλείπτου ἐκείνης συμφορᾶς. Διὰ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν ἀντίπαλόν του, ἐπενόησε νὰ κόψῃ μὲν διὰ βαθείας τάφρου καὶ ἰσχυροῦ περιχαρακώματος τὸ στενὸν δι' οὗ ὁ Βασίλειος συνείθιζε νὰ ἐμβάλλῃ εἰς Βουλγαρίαν καὶ τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο *Ζητούνιον*, νὰ ἀναλάβῃ δὲ αὐτὸς τὴν ἄμυναν τοῦ φραγμοῦ τούτου μετὰ στρατοῦ πολυαριθμου. Ὁ Βασίλειος, προσελθὼν τῷ 1014, ἀδυνατεῖ τῳόντι νὰ διασπάσῃ τὸ ὀχύρωμα τοῦτο κατὰ μέτωπον· ἀλλὰ εὑρίσκει τρόπον νὰ ματαιώσῃ καὶ τὴν τελευταίαν ταύτην τοῦ Σαμουὴλ ἐλπίδα· ὁ στρατηγὸς Ξιφίας διετάχθη, παρλαβὼν ἀξιόλογον πεζικοῦ σῶμα, νὰ κάμψῃ τὸ ὑψηλὸν ὄρος δι' οὗ ἐξησφαλίζετο ἀπὸ μεσημβρίας τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων καὶ νὰ ἐπιπέσῃ ἐπ' αὐτοὺς κατὰ νῶτον. Οἱ Βούλγαροι, ἐκπλαγέντες ἀπὸ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ἐπιθέσεως, καταλείπουσι τὸ περιχαράκωμα καὶ τρέπονται εἰς φυγήν. Ἡ ἐπελθοῦσα σφαγὴ ὑπῆρξε φοβερά. Ὁ αὐτοκράτωρ διέρχεται τὴν τάφρον, καταστρέφει τὸ ὀχύρωμα, συλλαμβάνει μέγαν ἀριθμὸν αἰχμαλώτων· καὶ τότε ἔπραξεν, ὡς φημίζεται, τὴν διαβόητον ἐκείνην πρᾶξιν, ἥτις, ἂν ἀληθεύῃ, ἀποδεικνύει ὁπόσον ἀμείλικτα εἶναι ἐνίοτε τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα φέρουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν τύχην τῶν ἐθνῶν.

Ὁ Βασίλειος οὔτε ὠμὸς ἦτον, οὔτε ἀπάνθρωπος. Ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου τούτου προσηνέχθη μετὰ πλείστης φιλοφροσύνης πρὸς τοὺς Βουλγάρους· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ δυςωπήσῃ αὐτούς· ὁ ἀγὼν αὐτὸς διήρκει ἐπὶ 40 περίπου ἔτη, ἀπὸ τοῦ 976 μέχρι τοῦ 1014· οἱ πόροι τοῦ κράτους ἐξηντλήθησαν· φόροι βαρύτατοι ἐπεβλήθησαν ἕνεκα αὐτοῦ εἰς τὸν λαόν· ἐπαρχίαι ὁλόκληροι ἠρημώθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων· ὁ στρατὸς πρὸ καιροῦ δὲν ἐγίνωσκε τί ἐστὶ παῦσις καὶ ἀνάπαυσις· μεγάλα συμφέροντα ἐντούτοις προσεκάλουν καὶ ἀλλαχοῦ τὴν προσοχὴν τοῦ αὐτοκράτορος· καιρὸς ἦτο νὰ λυθῇ τὸ ἀτελεύτητον τοῦτο ζήτημα. Ἡ μεγαλητέρα πρᾴοτης δὲν εἰμπόρεσε νὰ τὸ λύσῃ· οἱ τακτικοὶ πόλεμοι, ἡ ἅλωσις τῶν φρουρίων, ἡ ἐκπόρθησις τῆς χώρας, ἡ δήωσις τῶν κωμῶν καὶ χωρίων, οὐδὲν τούτων ἴσχυσεν. Ἴσως λοιπὸν ὁ Βασίλειος, ἐν τῇ παραφορᾷ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἀπελπισίας του, ἀπεφάσισε νὰ καταπλήξῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο διὰ πληγῆς πικροτέρας ὅλων τῶν προηγουμένων συμφορῶν. Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, οἱ Σπαρτιᾶται, ὑποπτευόμενοι τοὺς Εἵλωτας καὶ διὰ προδοσίας ἀνακαλύψαντες τοὺς γενναιοτέρους ἐξ αὐτῶν, ὑπερβαίνοντας τοὺς 2,000, κατέστησαν ἅπαντας ἐκποδών. Οἱ Ἀθηναῖοι διέταξαν τὴν σφαγὴν ἁπάντων τῶν Μιτυληναίων· οἱ Κερκυραῖοι, οἱ Θηβαῖοι, πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ φυλαί, αἱ ἐπὶ τῇ φιλαθρωπίᾳ αὐτῶν πολυθρύλητοι, ἐξώκειλαν εἰς ὁμοίας πράξεις. Δὲν ἀναφέρομεν τὰς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐνεργηθείσας κρεουργίας, οὐδὲ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ νεωτέρᾳ Εὐρώπῃ, μάλιστα ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, γενομένας σφαγὰς καὶ δηώσεις . . . Δὲν ἀξιοῦμεν ὅτι ἡ μεγαλητέρα ὠμότης δικαιολογεῖ τὴν μικροτέραν· ἄπαγε! ἀξιοῦμεν ὅμως ὅτι ἡ στάθμη τῆς ἱστορικῆς δικαιοσύνης πρέπει νὰ ἦναι ἡ αὐτὴ πρὸς ὅλους, καὶ ὅτι οἱ θελήσαντες νὰ στιγματίσωσι τὸν Βασίλειον καὶ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ ἐπὶ ἀγριότητι (*), ὤφειλον νὰ ἐνθυμηθῶσιν ὅτι ὑπάρχουσειν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν, καὶ

(*) Ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν ἱστορεῖ τὰ κατὰ τὸν Βασίλειον ὁ ἡμέτερος Κούμας.

« Καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν (τὸν Ἰωάννην) πάλιν ἐκ τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου Βασίλειος Βος, υἱὸς τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ τῆς Θεοφανοῦς (976–1025), ἐκυβέρνησε μὲ φήμην (!), ἐνίκησε τοὺς Ῥώσους καὶ κατέστρεψε τὸ Βουλγαρικὸν βασίλειον. Τὸ ἄγριον καὶ σκληρὸν φρόνημα τοῦ αὐτοκράτορος τούτου καὶ τῶν καιρῶν του φανερόνεται ἀπὸ τὸν τρόπον τῶν πολέμων του. Ἠχμαλώτευσε μίαν φορὰν δεκαπέντε χιλιάδας Βουλγάρων. Ἐπρόσταξε καὶ τοὺς ἐτύφλωσαν ὅλους, εἰς πᾶσαν ἑκατοντάδα ἔβαλεν ἕνα μονόφθαλμον ὁδηγὸν, καὶ οὗτοι τοὺς ἔστειλεν ὅλους εἰς τὸν τόπον των. Ὁ Βουλγαρικὸς Βασιλεὺς Σαμουὴλ ἐλειποθύμησεν ἀπὸ τὸ θέαμα τοῦτο καὶ ἀπέθανε μετὰ δύο ἡμέρας. »

Ἐν δεκατόμῳ λοιπὸν ἱστορίᾳ τοσαῦτα μόνον ἐθεωρήθη εὔλογον νὰ ῥηθῶσι περὶ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς, καὶ μεταξὺ τούτων εὑρέθη τρόπος νὰ στιγματισθῇ τὸ ἄγριον καὶ σκληρὸν φρόνημα αὐτοῦ τε καὶ τῶν χρόνου αὐτοῦ. Ἀντιπάσης ἀπαντήσεως παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν ἀκόλουθον ἐπίσημον διαταγὴν τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα ἐκδοθεῖσαν.

Alors les lords-justiciers, commissaires du parlement anglais, donnèrent à l'armée ces instructions effroyables :

« Ordre d'attaquer, tuer, massacrer, anéantir tous les re- » belles, leurs adhérens et complices ; de brûler, détruire, » dévaster, piller, consumer, démolir toutes places, villes, » maisons, où les rebelles ont été secourus ou reçus, tou- » tes les moissons, blé ou foin, qui s'y trouvent, tuer et a- » néantir tous les individus mâles et en état de porter les » armes qu'on trouvera dans les mêmes lieux. » L'Irlande par G. de Beaumont, tome 1er p. 67—68.

Μνημονεύσωμεν δὲ καὶ τὰ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐξ ἀναποδράστου ἀνάγκης, γενόμενα.

αὐτῶν τῶν μᾶλλον ἐπὶ πολιτισμῷ φημισθέντων, στιγμαὶ ἀπευκταῖαι καθ' ἃς, διὰ συνδρομῆς ποικίλων περιστάσεων, πνίγεται πᾶν αἴσθημα ἐπιεικείας. Εἰς τοιαύτην στιγμὴν εὑρέθη πιθανῶς ὁ Βασίλειος μετὰ τὴν ἐν Ζητουνίῳ μάχην· ἐν αὐτῇ εἶχε συλλάβει, ὡς προείπομεν, μέγα αἰχμαλώτων πλῆθος. Λέγουσιν ὅτι συνεποσοῦντο εἰς 15,000 καὶ ὅτι διαιρέσας αὐτοὺς κατὰ λόχους ἀνδρῶν 100, διέταξε νὰ τυφλωθῶσιν οἱ 99 ἄνδρες ἑκάστου λόχου, τοῦ δ' ἑκατοστοῦ νὰ ἐξορυχθῇ ὁ ἕτερος μόνον ὀφθαλμὸς ἵνα δυνηθῇ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς τῶν λοιπῶν· οὕτω δ' ἔχοντας ἀπέπεμψεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Σαμουήλ, ὅστις, μετὰ κόπου σωθεὶς ἀπὸ τῆς μάχης, εἶχε καταφύγει εἰς ἰσχυρόν τι φρούριον. Τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο θέαμα κατέστησεν ὡσεὶ ἐμβρόντητον τὸν δυστυχῆ βασιλέα τῶν Βουλγάρων, ὅστις, λειποθυμήσας, δὲν συνῆλθεν εἰμὴ μετὰ καρδιακοῦ παλμοῦ τοσοῦτον σφοδροῦ, ὥστε ἐντὸς δύο ἡμερῶν ἐτελεύτησε

Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὸ ἱστόρημα τοῦτο δὲν εἰμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναμφισβητήτως ἀποδεδειγμένον. Τὸ ἀδιάλλακτον τῶν Βουλγάρων πάθος ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ πολλὰς κατὰ τοῦ νικητοῦ αὐτῶν συκοφαντίας, ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐξογκώσῃ τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ· ἡ δ' εὐκολία μεθ' ἧς πιστεύονται ὑπὸ τῶν πολλῶν τὰ τοιαῦτα θρυλλήματα, ἅπαξ κυκλοφορήσαντα, ἡ δυσκολία τοῦ νὰ ἐξελεγχθῶσιν, αὐτὸ τὸ μέγα πλῆθος τῶν τυφλωθέντων, αὐτὴ ἡ ἄκρα ἐκείνη ἐπιτήδευσις τῆς κατὰ λόχους αὐτῶν διαιρέσεως μετὰ λοχαγῶν μονοφθάλμων, ἠδύνατο ἤδη νὰ γεννήσῃ ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ γεγονότος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κεδρηνὸς ὡς φήμην ἁπλῆν ἀναφέρει αὐτὸ (ὥς φασιν, λέγει), καὶ ὁ Σχλόσσερος ὑποδεικνύει τοὺς δισταγμοὺς αὐτοῦ.

Ὁ πόλεμος διήρκεσεν ἔτι 4 ἐνιαυτοὺς, ἀλλὰ ἦτο πρόδηλον, ὅτι ἡ Βουλγαρικὴ ἐπανάστασις ἔπαθε πληγὴν καιρίαν· καιρίαν, διὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμουὴλ, καιρίαν, διὰ τὸν τρόμον τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσαν τὰ τελευταῖα τοῦ Βασιλείου κατορθώματα. Τὸν Σαμουὴλ διεδέχθη ὁ υἱός του Ῥωμανὸς, ὅστις ὅμως ἐδολοφονήθη μετὰ ἓν ἔτος ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του Λαδισλάου (υἱοῦ τοῦ Ἀαρὼν), τοῦ διαδεξαμένου μὲν τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ πεσόντος τῷ 1018 ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Δυῤῥαχίου. Αὐτοῦ δὲ θανόντος, ἐπῆλθεν ὡς ἀπὸ κοινοῦ συνθήματος ἡ γενικὴ τῶν κεκμηκότων Βουλγάρων ὑποταγή. Διὰ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ὑποταγὴν ταύτην ὁ Βασίλειος, ὅστις πρὸ καιροῦ ἐγνώριζε τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τὰ πνεύματα τῶν πολεμίων ἀλλοίωσιν, ἐστράτευσεν ἐκ νέου ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως· μόλις δὲ ἀφ χθεὶς εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔλαβε τὴν ὑποταγὴν τοῦ Περνίκου, ὀχυροτάτου φρουρίου τῆς Βουλγαρίας, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε εἶχε κατορθώσει νὰ κυριεύσῃ· ὁ φρούραρχος παρέδωκεν αὐτῷ καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ τῆς ἐπαρχίας ὀχυρώματα, συμποσούμενα εἰς 35. Ὁ δ' αὐτοκράτωρ, ἐπανελθὼν εἰς τὸ ἀρχαῖον σύστημα τῆς φιλοφροσύνης, ἀπένειμεν αὐτῷ πολλὰς εὐεργεσίας καὶ ἀνέδειξε πατρίκιον. Φθὰς εἰς Μοσυνόπολιν ἐδέχθη τοὺς πρέσβεις τῆς Πελαγονίας, κομίζοντας τὴν ὑποταγὴν τῆς ἐπαρχίας των. Καθ' ὅσον δὲ προεχώρει εὕρισκε καθ' ὁδὸν συῤῥέοντα τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον λαὸν, προσκυνοῦντα αὐτὸν καὶ ἀνακηρύσσοντα δεσπότην καὶ κύριον. Πάντες οἱ διοικηταὶ προσερχόμενοι ἔφερον τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων καὶ ἀπέδιδον τοὺς αἰχμαλώτους· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐτίμα αὐτοὺς εἰς ἀμοιβὴν διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πατρικίου. Εἰς Στρουμπίτζαν, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Δαυὶδ ἐνεχείρισεν αὐτῷ ἐπιστολὴν τῆς χήρας τοῦ Λαδισλάου Μαρίας, ἀναγγέλλουσαν τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς Ἀχρίδαν, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βουλγαρικοῦ βασιλείου, παραπεμπόμενος ὑπὸ τῶν ἀνευφημιῶν τοῦ πλήθους. Ἀνοίξας δὲ τοὺς θησαυροὺς τῶν Βουλγάρων βασιλέων εὗρεν ἐν αὐτοῖς μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ, καὶ στέμματα λιθοκόλλητα, καὶ πολύτιμα ἱμάτια, ἅπερ ἅπαντα ἐδωρήσατο τῷ στρατῷ. Διοικητὴς Ἀχρίδος διωρίσθη ὁ Εὐστάθιος Δαφνομήλης, εἷς τῶν μάλιστα διαπρεψάντων ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ στρατηγῶν· καὶ, ἐκτὸς τῆς καταλειφθείσης αὐτῷ ἰσχυρᾶς φρουρᾶς, ὁ βασιλεὺς, διὰ νὰ συνέχῃ ἔτι ἀσφαλέστερον τὴν πόλιν, κατεσκεύασε δύο φρούρια, ἓν εἰς ἐπικείμενόν τινα λόφον, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῇ Λυχνιδίᾳ λίμνῃ, τότε καλουμένῃ Πρέσπα. Στρατοπεδεύσας δ' ἔξωθεν τῆς πόλεως, εἶδεν ἐνταῦθα προσελθοῦσαν τὴν χήραν τοῦ Λαδισλάου, μετὰ πολυαρίθμου οἰκογενείας· καὶ ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τούτου ῥυθμίσας πάντα τὰ κατὰ τὴν Βουλγαρίαν, τὴν ὁποίαν καθ' ὁλοκληρίαν ἐξωμοίωσε μὲ τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, ἀπῆλθε νὰ διαχειμάσῃ εἰς Καστορίαν. Ὁμιλοῦντες δὲ περὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὴν κυρίως Βουλγαρίαν, ἔτι δὲ καὶ πάσας τὰς ἐν Θρᾴκῃ, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ χώρας, ὅσων οἱ Βούλγαροι εἶχον κυριαρχήσει ἐπὶ Σαμουὴλ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Σερβίαν, ἥτις ἐπίσης εἶχεν ἑνωθῆ μετὰ τῆς Βουλγαρίας, ὡς προείπομεν. Ἐπειδή τινα τῆς Σερβίας φρούρια δὲν ἤθελον νὰ παραδοθῶσιν, ὁ βασιλεὺς ἔπεμψε τὸν στρατηγὸν Ξιφίαν, ἵνα ἐκπολιορκήσῃ αὐτὰ, ἐπλησίασε δὲ καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἴστρον· τότε ὁ Βούλγαρος φρούραρχος τοῦ Βελιγραδίου προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας του, καὶ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἐμιμήθησαν πάντες οἱ λοιποί.

Οὕτω δὲ συμπληρωθέντος τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου, ὁ βασιλεὺς ἀπεράσισε νὰ ἐπανέλθῃ τῷ 1019 εἰς Κωνσταντινούπολιν, διερχόμενος διὰ τῆς Ἑλλάδος, τὸ μὲν διὰ νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν τοσάκις ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταπατηθεῖσαν ταύτην χώραν, τὸ δὲ διὰ νὰ τιμήσῃ τὴν ἀρχικὴν ταύτην ἑστίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος. Διερχόμενος διὰ τοῦ Σπερχειοῦ εἶδεν αὐτόθι ἐν σωροῖς μεγάλοις τὰ ὀστᾶ τῶν πεσόντων ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ Νικηφόρου Οὐρανοῦ Βουλγάρων· καὶ μολονότι δὲν ἦτο ἀλλότριος τῶν τοιούτων θεαμάτων, δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ἐκφράσῃ τὴν θλῖψιν του διὰ τὰς τοῦ πολέμου συμφοράς. Εἰς Θερμοπύλας ἐπήνεσε τὸ τεῖχος τὸ ἐγερθὲν εἰς ἀποτροπὴν τῶν Βουλγάρων α ὁ Σκέλος

ἄρτι κατονομάζεται. » Φθάσας εἰς Ἀθήνας, ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἔδωσε τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια τῇ Θεοτόκῳ ἐν τῷ ἐπωνύμῳ αὐτῆς ναῷ, ὃν ἐκόσμησε διὰ πολλῶν καὶ πολυτελῶν ἀναθημάτων. Ἀπὸ δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἐπανῆλθε διὰ θαλάσσης εἰς τὴν βασιλεύουσαν εἰσελάσας ἐν αὐτῇ θριαμβευτικῶς, διὰ τῆς χρυσῆς πύλης. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔφερε στέφανον χρυσοῦν, ἐπικεκοσμημένον διὰ σλεγγίδος ἀδαμαντοκολλήτου. Πρὸ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ ἐβάδιζον πεζῇ ἡ βασιλὶς Μαρία (ἡ χήρα τοῦ Λαδισλάου), αἱ θυγατέρες τοῦ Σαμουὴλ καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Βούλγαροι. Αἱ δὲ ἀνευφημίαι τοῦ πλήθους ἀπέδωκαν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀειμνηστον ἐκείνην ἡμέραν τὸ ὄνομα τοῦ *Βουλγαροκτόνου*, τὸ ὁποῖον ἐπεκύρωσαν οἱ αἰῶνες καὶ ἡ ἱστορία.

Ἡ χείρωσις τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων ἐπήγαγε καὶ τὴν τῶν Χρωβάτων ὑποταγὴν, οἵτινες, πρὸ καιροῦ ἐπὶ ψιλῷ μόνον ὀνόματι ἀναγνωρίζοντες τὴν Βυζαντινὴν κυριαρχίαν, ἠναγκάσθησαν τότε νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς αὐτὴν πραγματικῶς Οἱ ἡγεμόνες τῆς Χρωβατίας, Κρεσκίμερ καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ, οἵτινες ὠνόμαζον ἑαυτοὺς βασιλεῖς, ἔλαβον παρὰ τῶν Βυζαντινῶν ἁπλῶς τὸ ὄνομα τῶν *ἀρχόντων*, τῶν *πρωτοσπαθαρίων*, καὶ εἰς τὰ δημόσια ἔγγραφα ἐκαλοῦντο *Μπάκοι*. Αἱ δὲ παράλιαι τῆς Δαλματίας πόλεις ἀνῆκον ἐν τούτοις ἑκτοτε ἐν μέρει εἰς τοὺς Ἐνετούς. Ἐντεῦθεν ἀπέβησαν στενώτεραι αἱ μετὰ τῆς Ἐνετίας σχέσεις, αἵτινες καὶ πρότερον εἶχον χαρακτῆρα φιλικώτατον. Ὁ δόγης τῆς Ἐνετίας Τριβοῦνος Μέμμος ἔπεμψε τῷ 991 τὸν υἱόν του Μαυρίκιον εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ λάβῃ ἀξίωμά τι ἐν τῇ αὐλῇ ἐκείνῃ καὶ οὕτω δυνηθῇ νὰ συστηθῇ εἰς τοὺς συμπολίτας καὶ ἐκλεχθῇ δόγης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Ἀλλ' ἀποθανόντος τοῦ Μέμμου, πρὸ τῆς ἐπανόδου τοῦ υἱοῦ του, ὁ καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν Πέτρος Οὐρσέολος, ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Ὁ υἱὸς τοῦ Πέτρου, Ἰωάννης Οὐρσέολος, προσδιωρισμένος διάδοχος τοῦ πατρός του, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν συνεζεύχθη τῷ 979 Μαρίαν, τὴν ἀδελφὴν Ῥωμανοῦ Ἀργυροῦ, τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντος. Ὁ πατριάρχης ἐστεφάνωσε τοὺς δύο συζύγους διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ ὁ Ἰωάννης ἔλαβε τὸ τοῦ πατρικίου ἀξίωμα· ὁ δὲ Βασίλειος τότε διὰ χρυσοβούλλου ἐπέτρεψε πολλὰ προνόμια καὶ ὠφέλη εἰς τοὺς Ἐνετοὺς, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς ἀνατολῆς, ἥτις, ἐπὶ Νικηφόρου καὶ Ἰωάννου, διετήρησεν ἁπλῶς ἀκέραιον τὸ ἀξίωμα αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς δύσεως, ἀνεδείχθη ἐπὶ Βασιλείου προφανῶς ὑπερέχουσα. Ὁ Ὄθων Β'. ἐπεχείρησε τῷ 980 νὰ πραγματώσῃ τὰς ἀξιώσεις τὰς ὁποίας ἐνόμιζεν ὅτι ἔλαβε, διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Θεοφανοῦς, ἐπὶ τῆς κάτω Ἰταλίας· ἀλλὰ κατετροπώθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Βασιλείου, καὶ μάλιστα περὶ Τάραντα, τῇ 15 Ἰουλίου 982, ὅπου μικροῦ ἐδέησε καὶ νὰ συλληφθῇ αἰχμάλωτος· ὥστε ἡ Ἑλληνικὴ κυριαρχία ἀπέβη τότε ὑπέρ ποτε ἰσχυρὰ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, ὅπου ἀνεκτήθησαν αὖθις ἡ Ἀπουλία καὶ ἡ Καλαβρία· αἱ δὲ χῶραι αὗται ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἄρχοντος ὅστις, διὰ τὴν μεγάλην πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν, ὠνομάζετο *Κατὰ πᾶν*. — Ὁ Ὄθων Γ'. (υἱὸς τοῦ Ὄθωνος Β'·) θεωρῶν μὴ ἀρκοῦντα τὰ δίκαια ὅσα ἐνόμιζε κληρονομήσας ἀπὸ τῆς μητρὸς, ἐζήτησε νὰ ἐνισχύσῃ ταῦτα λαμβάνων σύζυγον μίαν τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Βασιλείου (*)· καὶ τοῦτο μὲν τὸ συνοικέσιον δὲ ἐτελέσθη διὰ τὸν πρώϊμον (1002) θάνατον τοῦ Ὀθωνος Γ'. ἀλλ' ὅ,τι μάλιστα ἀποδεικνύει τὴν δύναμιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶναι, ὅτι ὁ πάπας Ἰωάννης ΙΘ'. ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τῷ 1024 τὸν οἰκουμενικὸν τίτλον τοῦ πατριάρχου (**).

Ἴσχυσε δὲ ὁ Βασίλειος καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ οὐδὲν ἧττον ἢ ἐν Εὐρώπῃ· διότι οὐ μόνον τὴν Μηδίαν καὶ μέγα τῆς Ἰβηρίας (τῆς σημερινῆς Γεωργίας) μέρος κατέλαβε, ἀλλὰ καὶ τὴν Χαζαρίαν ἤτοι τὴν Κριμαίαν, τῷ 1016, ἀνέκτησε, κατατροπωθέντος τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς Γεωργίου Ζούλη ὑπὸ τοῦ Βάρδα Δούκα, υἱοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ μετὰ τοῦ Σκληροῦ στασιάσαντος.

Οἱ Ἄραβες ἐξηκολούθουν ὁμοίως συστελλόμενοι καὶ ταπεινούμενοι. Ἔτι ἀπὸ τοῦ 986, ὁ Βάρδας Φωκᾶς, στρατηγὸς ὢν τῶν ἀνατολικῶν (πρὸ τῆς στάσεώς του), πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Ἐμίρης τοῦ Χαλεπίου, προτρεπόμενος ὑπὸ τοῦ Καλίφου, ἀπεποιεῖτο τὴν πληρωμὴν τοῦ τεταγμένου φόρου, διεπέρασε τὸν Εὐφράτην καὶ ἐξέβιασε τὴν πληρωμήν. Τῷ δὲ 992, ὁ Ἐμίρης τοῦ Χαλεπίου, προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου Ἀζίζ, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Βασιλείου· καὶ μόνη ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Βασίλειος πλησιάζει μετὰ στρατοῦ πολυαρίθμου ἤρκεσεν ἵνα ἀναγκάσῃ τὸν Αἰγύπτιον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀνακάμψῃ οἴκοι. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ, φθὰς ἅπαξ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἄραβας ἡγεμονίσκους τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης διὰ τὴν ἀπιστίαν ἣν ἔδειξαν ἐπὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, διότι, συμμαχήσαντες τότε, ἐφόνευσαν εἰς μάχην τινὰ τὸν διοικητὴν Ἀντιοχείας Δαμιανὸν καὶ μικροῦ ἐδέησε νὰ γίνωσι κύριοι τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης. Ὅθεν ὁ Βασίλειος ἐστράτευσεν ἤδη ἐπὶ τὸν Ὀρόντην, ἐπολιόρκησεν, ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν ἀρχαίαν Λάρισσαν (Schizar), καὶ τὰ αὐτὰ ἔπραξεν εἰς Ἔμεσαν, ὅπου πλεῖστοι ἐσφάγησαν Μωαμεθανοί. Διὰ τὸν ἀπὸ τῶν ὅπλων αὐτοῦ τρόμον καθυπεταγήσαν αὐτῷ οἱ Ἐμίραι τῆς Δαμασκοῦ, τῆς Τύρου, τῆς Βηρυτοῦ. Τελευταῖον ὁ βασιλεὺς ἐπολιόρκησε τὴν Τρίπολιν, τὸ ἰσχυρότατον φρούριον τῶν χωρῶν ἐκείνων· ἀλλὰ μετὰ 40 ἡμερῶν ἀδιακόπους προσβολὰς, μὴ δυνη-

(*) Ὁ Βασίλειος δὲν φαίνεται ποτὲ νυμφευθεὶς, ἀλλ' ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος, λαβὼν σύζυγον Ἑλένην, τὴν θυγατέρα τοῦ πατρικίου Ἀλύπου, ἐγέννησεν ἀπὸ αὐτῆς 3 θυγατέρας, τὴν Εὐδοκίαν, τὴν Ζωὴν καὶ τὴν Θεοδώραν, ὧν μίαν ἐζήτησεν ὁ Ὄθων Γος

(**) Lebeau, XIV, σελ. 227.

θεὶς νὰ κυριεύσῃ αὐτὴν, περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν, ὁμήρους καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀναλάβῃ τὰς προϊστορηθείσας ἐπὶ τὴν Βουλγαρίαν στρατείας, αἵτινες διήρκεσαν, ὡς εἴδομεν, μέχρι τοῦ 1019 ἔτους.

Ἀπέθανε δὲ ὁ Βασίλειος τῷ 1025, πλήρης ἡμερῶν καὶ ἔτι μᾶλλον πλήρης δόξης· διότι κατέλιπε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος μέγα καὶ ἰσχυρὸν, ὅσον οὐδέποτε τοῦτο ὑπῆρξεν ἰσχυρὸν καὶ μέγα. Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Χρωβάτοι εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος· ὥςτε πρὸς τοῦτο τὸ μέρος σύνορα τοῦ κράτους κατέστησαν ὁ Ἴστρος, ἡ Οὐγγαρία καὶ ὁ Ἀδρίας. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Μωαμεθανισμὸς ἐταπεινώθη ἐπανειλημμένως· ὅλοι οἱ Ἐμίραι τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης ἐτέλουν φόρον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων· ἡ Ἀντιόχεια κατείχετο ὑπὸ Ἑλληνικῆς φρουρᾶς· σύνορον τοῦ κράτους πρὸς ἀνατολὰς ἦτο ὁ Τίγρις· τὰ δυτικομεσημβρινὰ παράλια τῆς Κασπίας διωκοῦντο ὑπὸ στρατηγῶν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐκπεμπομένων· διὰ τῆς χειρώσεως δὲ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου, ὁ Εὔξεινος πόντος κατέστη λίμνη Ἑλληνική. Τελευταῖον, πρὸς δυσμὰς οὐ μόνον πᾶσαι αἱ ἀξιώσεις τῶν Ὀθώνων ἐπὶ τῆς κάτω Ἰταλίας ἐματαιώθησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης ὡμολόγει τὴν ἐμφανῆ ὑπεροχὴν τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀδιαλείπτως νικηφορήσαντες στρατοὶ ἦσαν πολυάριθμοι καὶ ἀνεδείκνυον καθ' ἑκάστην στρατηγοὺς ἐμπειροτάτους· τὸ θησαυροφυλάκιον εἶχε, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλείου, ὑπὲρ τὰ 1000 δραχμῶν ἑκατομμύρια εἰς χρήματα μετρητά· ἡ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτιλία ἤκμαζον· αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες εἶχον καταπαύσει· ἡ θριαμβεύσασα ὀρθοδοξία περιεποίει εἰς τὸ πολιτικὸν σῶμα σωτηρίαν πνευματικὴν ἑνότητα· αἱ ἀρχαῖαι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους κυβερνητικαὶ παραδόσεις, τροπολογηθεῖσαι πολλάκις, ἕνεκα τῶν νέων περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν, ἀλλὰ μηδέ ποτε ἐντελῶς ἐκλείψασαι, ἀνεδείκνυον τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὴν εὐρυθμοτέραν, τὴν ἰσχυροτέραν, τὴν νοημονεστέραν τῶν τότε κυβερνήσεων· ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα, φθαρεῖσα μὲν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ, πολλάκις ὅμως ἔτι καθαρεύουσα καὶ ἀττικίζουσα παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ἐν δὲ τῇ διοικήσει καὶ τῇ νομοθεσίᾳ μέσον τινὰ τηροῦσα μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων ὅρων, συνετέλει εἰς τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἐκ διαλειμμάτων ἀναζωπύρησιν τῆς παιδείας, τῆς ὁποίας παγκοσμία μητρόπολις ἦτο τότε ἡ Κωνσταντινούπολις.

Καὶ ἐνῷ τοιαύτη ἦτο ἡ κοινωνικὴ, ἡ ἠθικὴ, καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, αἱ περιστάσεις τοῦ ἐπιλοίπου κόσμου οὐδένα ἐφαίνοντο προπαρασκευάζουσαι μέγαν καὶ ἀκαταγώνιστον κίνδυνον. Ὁ ἀραβικὸς Μωαμεθανισμὸς, τεταπεινωμένος καὶ διῃρημένος, ἀπεδείκνυεν, ὅτι τὸ θρήσκευμα αὐτοῦ, ἐπιτηδειότατον εἰς τὴν ῥαγδαίαν κατάκτησιν, ἦτο ἀνίσχυρον νὰ συγκροτήσῃ κράτος διαρκὲς, περιέχον τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῶν πολιτικῶν καὶ βιομηχανικῶν θεσμῶν· ὁ δυτικὸς χριστιανικὸς κόσμος, κατατρυχόμενος ὑπὸ τῆς φεουδαλικῆς ἀναρχίας, ἔπασχε καὶ ἄλλας μεγάλας συμφοράς. Ἡ Ἱσπανία πρὸ καιροῦ ἐπάλαιε κατὰ τῆς ἰσχυροτάτης ἀραβικῆς κυριαρχίας· μετ' οὐ πολὺ ἐξεῤῥάγησαν, διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Νόθου, οἱ Ἀγγλογαλλικοὶ ἐκεῖνοι πόλεμοι, οἵτινες, ἀφοῦ ἐπὶ 4 ἑκατονταετηρίδας, ἐξήντλησαν τὰς δυνάμεις τῶν δύο χωρῶν, ἔμελλον ἐπὶ τέλους νὰ ἐπαγάγωσι τὸν ὁριστικὸν χωρισμὸν τῶν δύο ἐθνικοτήτων· συγχρόνως δὲ περιελθόντος τοῦ παπικοῦ θρόνου εἰς χεῖρας τοῦ μεγαλοφυοῦς Γρηγορίου τοῦ Ζ'. προέκυψε καὶ μεταξὺ Γερμανίας καὶ Ἰταλίας ἀγὼν τοσούτῳ μᾶλλον φοβερώτερος, ὅσῳ δὲν προέκειτο ἐν αὐτῷ μόνον περὶ τῆς ὑπεροχῆς δύο ἐθνικοτήτων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ὑπεροχῆς δύο ἀρχῶν, τῆς κοσμικῆς ἢ τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας.

Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, κείμενον ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἐκείνων κόσμων, ὧν ἑκάτερος εἶχε πολλοὺς ἰδίους περισπασμοὺς, ἐφαίνετο προωρισμένον νὰ διατηρήσῃ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ καὶ τὴν ἀκμὴν καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ ἐν εἰρήνῃ τὸ δεύτερον τῶν δύο μεγάλων ἔργων τῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα αὐτῷ ἐπιτραπέντων, δηλαδὴ τὸν ἐξελληνισμὸν ὅλων τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Καυκάσου φυλῶν. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς αὕτη ἡ τοσοῦτον σύμφωνος πρὸς ὅλας τὰς πιθανότητας, ἐματαιώθη. Ναὶ μὲν ὁ ἀραβικὸς Μωαμεθανισμὸς εἶχεν ἐξαντλήσει τὰς δυνάμεις αὐτοῦ· ἀλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Ἀσίας προήλασαν φυλαὶ νέαι, αἱ Τουρκικαὶ φυλαὶ, αἵτινες, ἀσπασθεῖσαι τὸ Μωαμεθανικὸν δόγμα, ἔδωκαν εἰς αὐτὸ νέαν ζωὴν καὶ παρήγαγον νέον καὶ ὁρμητικώτατον ἐν τῇ ἀνατολῇ πολέμιον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους· οὐδὲν ἧττον ὁ ἑλληνισμὸς ἤθελε κατισχύσει τοῦ ἀντιπάλου τούτου, ἂν συγχρόνως δὲν προεβάλλετο ἀπροσδοκήτως καὶ ἀπὸ δυσμῶν. Ἡ περὶ τῶν ὅλων ἀγωνιζομένη παπικὴ κυριαρχία ἐθεώρησε συντελεστικώτατον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν της νὰ τρέψῃ ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν τὴν προσοχὴν ὅλων τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων τῆς δύσεως διὰ σταυροφορικοῦ κηρύγματος, ἵνα, κατατρίβουσα εἰς ὑπερορίους πολέμους τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἐπιτύχῃ εὐχερέστερον τοῦ ποθουμένου. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἠναγκάσθη τότε νὰ ἀγωνισθῇ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς δυσμὰς, κατά τε τοῦ Τουρκικοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ κατὰ τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' ὅμως, καί τοι τοιουτοτρόπως ἁπανταχόθεν συνελαυνόμενον, ἤθελεν ἐπὶ τέλους κατισχύσει ἀμφοτέρων τῶν πολεμίων, ἂν ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ἂν εἶχε προφθάσει νὰ συμπληρώσῃ ἐν τῷ κράτει τὴν ὁποίαν ἐπεδίωκε ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ἑνότητα. Κατὰ δυστυχίαν τὸ ἔργον τοῦτο δὲν εἶχε συμπληρωθῆ· τὰ ἀρμενιακὰ φῦλα ἐν τῇ Ἀσίᾳ, τὰ Βουλγαρικὰ καὶ

Σλαυϊκὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἔπαυσαν στασιάζοντα, ἐπέτυχον τελευταῖον τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν, ὠφελούμενα ἀπὸ τῶν δυςκαταγωνίστων ἐκείνων περισπασμῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας. Πάλιν ὅμως, καί τοι εἰς τοὺς δύο ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς προςτεθέντων τῶν πολλῶν ἐκείνων ἐμφυλίων, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἠγωνίσθη ἐπὶ 400 ἔτη· πολλάκις μὲν ἐνικήθη, πολλάκις δὲ ἐνίκησεν· οὐδ' ὑπεχώρησε ποτὲ εἰμὴ ἀφοῦ ἔῤῥανε διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ πᾶσαν σπιθαμὴν τῆς πατρῴας γῆς· οὐδ' ἔπεσε τελευταῖον μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας εἰμὴ ἀφοῦ περιωρίσθη ἐντὸς μόνης αὐτοῦ τῆς πρωτευούσης καὶ ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ σώσῃ, ἂν ὄχι τὴν πολιτικὴν ὕπαρξιν, τοὐλάχιστον τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐθνικότητα.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ θέαμα τὸ ὁποῖον παρίστησιν ἡμῖν ἡ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλείου Β'. μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου Ἑλληνικὴ ἱστορία. Τὰ χρονικὰ τῆς ἀνθρωπότητος οὐδένα περιλαμβάνουσιν ἀγῶνα τὸν δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ, λόγῳ πολεμικῆς ἀνδρείας, πολιτικῆς ἐπιτηδειότητος καὶ ἐθνικῆς καρτερίας, ἀνώτερον τῆς ἀξιομνημονεύτου ἐκείνης πάλης τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ, μετὰ βαθείας πρὸς τὸν Ὕψιστον πεποιθήσεως λέγομεν, ὅτι τὸ ἔθνος τὸ διελθὸν σῶον διὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων δοκιμασιῶν, δὲν ἐσώθη βεβαίως ἵνα μείνῃ σμικρὸν καὶ ἀκατονόμαστον, ἀλλ' ἵνα ἐκπληρώσῃ αὖθις μεγάλην τινὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐντολήν.

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΒΑΜΒΑΣ.

—o—

Ἐθρήνει ἔτι τὸ κοινὸν τῆς Ἑλλάδος τὸν θάνατον τοῦ Γεωργίου Γενναδίου, ὅτε καὶ ἄλλος διδάσκαλος καὶ εὐεργέτης τοῦ ἔθνους, ὁ Νεόφυτος Βάμβας, παρηκολούθησε τὸν συνάδελφον καὶ συναγωνιστὴν αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον.

Καὶ τοῦ σοφοῦ τούτου γέροντος ὁ βίος ὅλος κατηναλώθη ὑπὲρ τῆς φιλτάτης αὐτοῦ πατρίδος. Εἰ δὲ καὶ ᾐσθάνετο πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου του ἐκλειπούσας τὰς σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, δὲν ἔπαυεν ὅμως συγγράφων καὶ διδάσκων καὶ κοπιῶν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ὡς ὁ νοῦς ἐπίσης ἔθαλλε καὶ ἡ καρδία του· καὶ σφριγῶν ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ ὡς ὅτε μετὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐκάλει τοὺς πάντας διὰ τοῦ εὐγλώττου αὐτοῦ λόγου εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα, ἀφῆκε περὶ τὸ τέρμα αὐτοῦ φωνὴν γενναίαν ἀνακαλοῦσαν τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο κήρυγμα. Τὸ πῦρ τῆς φιλοπατρίας ἀνέφλεγεν ἀδιακόπως τὴν Ἑλληνικήν του καρδίαν, καὶ μόλις ἐσβέσθη ὑπὸ τῆς ψυχρᾶς καὶ ἀδυσωπήτου πλακὸς τοῦ τάφου του!

Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Νεοφύτου Βάμβα συγκεφαλαιοῦται πᾶσα ἡ πρὸ τοῦ ἡμετέρου ἀγῶνος ἑλληνικὴ φιλολογία· ὅςτις ἄρα μελετήσει τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ἐμελέτησεν ὅλην σχεδὸν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διακριθεῖσαν ὑπὸ ἀνδρῶν οἷος ὁ Κοραῆς, καὶ ὁ Βάμβας, καὶ ὁ Κωνσταντᾶς, καὶ ὁ Δούκας, καὶ ὁ Βενιαμὶν, καὶ ὁ Κούμας, καὶ ὁ Βαρδαλάχος, καὶ ὁ Γεννάδιος, καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ἀποβιώσαντες ἢ καὶ ζῶντες ἔτι, ἀνδρῶν ἐνδόξως παρασκευασάντων τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

Εἰς τὴν μελέτην ταύτην δύο νεωστὶ ἐκδοθέντα πονήματα, δύνανται νὰ ὁδηγήσωσιν ἡμᾶς, τὰ ἑξῆς· Ricordo di Neofitos Vamvas, συγγραφὲν ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ τοῦ ὁμογενοῦς Σπυρίδωνος Βελούδη, συλλαβόντος τὸν ἀξιέπαινον σκοπὸν νὰ καταστήσῃ ἔτι μᾶλλον γνωστὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν φήμην τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ὁ ἐν Ἑρμουπόλει ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου Γ. Σουρία λόγος, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν δημοσίων ἐξετάσεων τοῦ ἐκεῖ Γυμνασίου.

Δημοσιεύοντες ἐνταῦθα τὴν φίλην εἰκόνα τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τὸν ὁποῖον θρηνοῦμεν, προτιμῶμεν νὰ παραθέσωμεν τὸν λόγον τοῦ Κ. Σουρία, ὡς γεγραμμένον ἑλληνιστὶ, καὶ ὡς διαλαμβάνοντα ἐκτενέστερον τὰ κατὰ τὸν Νεόφυτον Βάμβαν.

Οἱ κατὰ τὴν παροῦσαν πανήγυριν περὶ παιδείας καὶ τῶν εἰς αὐτὴν προόδων λόγοι, πρὸς πλήρωσιν τύπου ἤδη καταντήσαντες, μικρᾶς ἀξιοῦνται προσοχῆς· καὶ μάλιστα, ὅταν οἱ ἀκροαταὶ τύχωσι περισπώμενοι ὑπὸ πραγμάτων πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ τὸ μέγεθος ἐνδιαφερόντων. Ὅθεν ἀντὶ τῆς σιωπῆς ἐκλεκτέον μοι θέμα περιεργότερον. Χαιρέτωσαν λοιπὸν οἱ συνήθεις πανηγυρικοὶ καὶ προτρεπτικοὶ καὶ οἱ ἀπηκριβωμένοι τῆς ῥητορικῆς τύποι. Πληρῶν δὲ χρέος ἱερὸν εὐγνωμοσύνης πρὸς εὐεργέτην τῆς τε Ἑρμουπόλεως καὶ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἄγε ἤδη ἐκθῶ εἰκόνα ἀνδρὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ διαπρέψαντος, καὶ δείξω τοῖς εἰς τὸ καθίδρυμα τοῦτο φοιτῶσιν, ὧν ἕνεκα μᾶλλον οἱ ἐντεῦθεν λόγοι ἀναγκαῖοι, τύπον φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων μιμήσεως ἄξιον. Τίς δὲ ὁ ἀνὴρ, οὗ τὴν εἰκόνα προβάλλω τοῖς νέοις εἰς μίμησιν; Ἀνὴρ σοφὸς καὶ ἐνάρετος, ὑπὲρ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα διὰ ζώσης διδασκαλίας καὶ διὰ συγγραμμάτων τοὺς Ἕλληνας φωτίσας, τὸν προηγηθέντα τῆς ἐθνεγερσίας ἡμῶν διανοητικὸν ἀγῶνα εὐκλεῶς ἀγωνισάμενος, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἔτι βαρύτερον τῆς ἐθνεγερσίας οὐχ ἥκιστα συντελέσας, τῷ τε Γυμνασίῳ Σύρου μάλιστα προσήκων· ὁ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς μεταστὰς Νεόφυτος ὁ Βάμβας. Παρὰ τὴν εἰκόνα τοιούτου ἀνδρὸς τί ἄλλο θέμα οἰκειότερον τοῖς φοιτῶσιν εἰς τὸ τῆς Σύρου γυμνάσιον, εἰς αὐτὸν ὀφεῖλον τὴν πρώτην τῶν νοητῶν αὐτοῦ θεμελίων καταβολήν; Τί ἄλλο ἐνδιαφορώτερον καὶ διδακτικώτερον οὐ μόνον τῇ ἐνθάδε φοιτώσῃ, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ φιλομαθεῖ τῆς Ἑλλάδος νεολαίᾳ, παρὰ τὴν εἰκόνα ἀνδρὸς, ἐφ' ᾧ ἐκείραντο μὲν αἱ Ἑλληνίδες μοῦσαι, πενθοῦσι δὲ οἱ τῶν σοφῶν αὐτοῦ λόγων στερηθέντες τῆς Ἑλλάδος νέοι, σύμπαν δὲ τὸ Ἑλληνικὸν, εὐεργέτην ἀποβαλὸν, θρηνεῖ δικαίως τὸν ἄνδρα, καὶ τὴν μνήμην αὐτοῦ θέλει διασώζει,

Ἔς τ' ἂν ὕδωρ τε ῥέῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ; (α)

Ἀλλὰ ποῦ ἡ πρὸς τὴν δέουσαν τοῦ θέματος ἐπεξεργασίαν σχολή; ποῦ ὁ γραφικὸς τοῦ σοφοῦ τῆς Χαιρωνείας κάλαμος, ἵνα μὴ ἐν τῇ ἐμῇ ἀπειρίᾳ καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς παρασκευῇ οἱ προσόντες τῷ ἀνδρὶ καλοὶ χαρακτῆρες ἢ ἀμυδρότεροι παρασταθῶσιν, ἢ καὶ ὅλως ἀπαράστατοι μείνωσι; Λυποῦμαι μὲν ὅτι

(α) Ἐπίγραμ. εἰς Μίδην.

δὲν ὑπάρχουσι ταῦτα ἐμοί, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐλπίζω, ὅτι, ὅσον ἀτελὴς καὶ τῶν καταλλήλων γραμμάτων ἐλλιπὴς σκιαγραφία ἡ προκειμένη εἶναι, ἀπὸ περιουσίας καλῶν χαρακτήρων θέλουσι πάντως παρασταθῆ οἱ ἀρκοῦντες εἰς τὸ νὰ κινήσωσι τοὺς νεωτέρους εἰς θαυμασμὸν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸν ἔρωτα ἐκείνου ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ ζήλον αὐτοῖς νὰ ἐμβάλωσιν, ὅπως γένωνται ποτε πεφωτισμένοι καὶ χρηστοὶ πολῖται, ἑαυτοῖς καὶ τῇ πατρίδι ὠφέλιμοι. Ἐπειδὴ ἡ φωνή μου δὲν ἰσχύει, εἰμὴ πρὸς τὴν νεολαίαν, τῆς νεολαίας ἕνεκα ποῖον ἠδυνάμην νὰ ἐκλέξω ἆρα καταλληλότερον;

Νεόφυτος Βάμβας.

Τίνος λοιπὸν πόλεως βλάστημα, τίνων γεννητόρων γόνος ὁ Νεόφυτος Βάμβας; «Πόθι οἱ πόλις ἠὲ τοκῆες» (α); Ἀλλά, γινώσκων καλῶς ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἀνήκουσιν εἰς ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ τοὺς ῥητορικοὺς τύπους χαίρειν ἐάσας, πρὸς τί καὶ πόλεως καὶ γεννητόρων ποιοῦμαι λόγον; Διότι ἡ ἱστορία, καὶ μάλιστα ἡ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ οἱ μεγάλοι ἄνδρες εἶδον τὸ φῶς, ἐνδιαφέρεται καὶ εἰς τούτων τὴν ἐξακρίβωσιν. Οὐκ ἄρα τῶν τύπων ἕνεκα, ἀλλὰ τῆς ἱστορίας, εἰς ἣν τοῦ λοιποῦ ὁ Βάμβας ἀνήκει καὶ περὶ τούτων λόγος γίνεται· οὐ τῶν τύπων ἕνεκα, ἐπαναλαμβάνω· διότι ἂν ὁ ἄνθρωπος δίκαιον ἦναι νὰ ἐκτιμᾶται ἐκ μόνων τῶν ἐντὸς καὶ τῶν ψυχικῶν τελειοτήτων, πῶς δὲν ἤθελον λυπήσει τὴν μακαρίαν τοῦ ἀνδρὸς ψυχὴν ἐκ τῶν ἐκτὸς καὶ τετριμμένων τόπων περισυνάγων αὐτῷ ἐγκώμια; Ἔπειτα εἰς τί ἐλαττοῦται ὁ νῦν Ἕλλην, ὁ διὰ λόγων καὶ πράξεων μεγάλης πατρίδος ἄξιος, ἂν δὲν ἔτυχεν ἰδὼν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐν μιᾷ τῶν πάλαι ἑλληνικῶν μεγαλοπόλεων, ὅσαις ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος δαίμων περιέλιπέ τι μέχρις ἡμῶν μέρους; εἰς τί ἐλαττοῦται ὁ εὐγενῶς φρονῶν καὶ πράττων σημερινὸς Ἕλλην, ἂν δὲν ἔτυχε γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς ἔλκοντος τὸ γένος ἐξ ἑνὸς τῶν τὴν ψευδώνυμον εὐγένειαν περιβεβλημένων οἴκων, ὅσοι ἔτυχον διὰ μείζονος πρὸς τοὺς τυράννους τῆς πατρίδος θωπείας πλουτοῦν τινα περισώσαντες; Ὅπου δὲ ἡ καταχθόνιος τυραννὶς πάλαι τὴν ἱερὰν ἐλευθερίαν ἐφυγάδευσε, ποῦ ἐκεῖ ἀνδρικὴ δύναμις καὶ μαθηματικῶν καὶ ἄλλων πολλῶν γνώσεων, Δωρόθεος Πρώϊος ὁ Χῖος (α), καὶ κατὰ σπουδὴν ἐπιστρέφει οἴκαδε, καὶ παραβάλλει ἑαυτὸν καὶ τούτοις. Οὐδ' ἐν Χίῳ δὲ πολὺς παρῆλθε χρόνος καὶ διδάσκαλοι διὰ τὴν ἐπίδοσιν καὶ τὴν κοσμιότητα διαφερόντως ἠγάπησαν καὶ διὰ στόματος ἦγον τὸν Βάμβαν, καὶ γονεῖς, τοὺς υἱοὺς νουθετοῦντες, παράδειγμα ἕτερον τὸν Βάμβαν. Ἤδη δὲ πρόσηβος ὢν τὴν ἡλικίαν οὕτως ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν βίβλων ὑπὸ τοῦ μεγαλείου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἦτο περφρονηματισμένος, καὶ ζήλου φιλοπατριδος ἐμπεπλησμένος, ὥστε εἵλετο ἀμεταβέτως νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν διὰ τῆς παιδείας ἀγωνιζομένων ν' ἀναστήσωσι τὸ πεπτωκὸς Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀοιδίμων αὐτοῦ ἱεροδιδασκάλων, προσελόμενος καὶ τὸ πρὸς τοῦτο πολλὴν παρέχον τὴν σχολὴν μοναχικὸν σχῆμα καὶ τὸ τοῦ ἱεροδιακόνου ἀξίωμα. Διὰ τί οὐδὲν προὐτίμησεν ἐπάγγελμα πλούτη, καὶ ἀπολαύσεις καὶ τιμὰς ὑπισχνούμενον; Διὰ τί δὲν ὥρμησεν ἐπὶ ταῦτα δι' ἀνωτέρου κληρικοῦ ἀξιώματος; Διότι φύσει μέγας ὢν μόνην τὴν δόξαν ἀνδρὸς, μεγάλως ὠφελοῦντος τὸ ἴδιον ἔθνος, περὶ πλείστου ἐποιεῖτο. Καὶ τίς ἐν τῷ τότε μείζων πρὸς τὸ ἔθνος εὐεργεσία παρὰ ταύτην τὴν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἑαυτῶν καὶ τοῦ κόσμου ἀπάρνησιν, ἣν καὶ Βάμβας καὶ ἕτεροι πρὸ αὐτοῦ ἐποιήσαντο; Ἢ τίνος ἄλλου ἕνεκα τοῦ μοναχικοῦ ἐγένοντο τάγματος πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τῇ μακρᾷ δουλείᾳ τὰ ἱερὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ παλιγγενεσίας σπέρματα διατηρήσαντες ἀείμνηστοι τοῦ ἔθνους διδάσκαλοι, Εὐγένιοι, καὶ Θεοτόκαι, καὶ Καυσοκαλυβῖται, καὶ Δανιῆλοι, καὶ Δοῦκαι, καὶ Κωνσταντάδες, καὶ ἄλλοι οὐχὶ εὐάριθμοι καὶ κατὰ τούτους γενόμενοι, καὶ ἔτι προγενέστεροι; Τίνες ἄλλοι ἢ μοναχοὶ λόγιοι καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν μοναστηρίων διέσωσαν μετὰ τῶν καθαρῶν δογμάτων τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως καὶ τὰ ἱερὰ λείψανα τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης καὶ θρησκείας; Ὥστε (εἰρήσθω πρὸς τιμὴν τῆς Ἑλλάδος), ὅτε παρ' ἄλλοις ὁ τὸν κόσμον ἀπαρνησάμενος κλῆρος ἐν ἀφθόνοις τοῦ κόσμου ἀγαθοῖς ἐτρύφα καὶ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας μέρος νὰ συμμετασχῇ ἠγωνίζετο, τότε ὁ Ἑλληνικὸς κλῆρος ἐν πολλοῖς μόχθοις καὶ κινδύνοις διέσωζεν ἀπὸ τοῦ γενικοῦ ναυαγίου τὴν ἱερὰν τοῦ ἐθνισμοῦ ἡμῶν παρακαταθήκην, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν. Οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες δὲν ἐνόμισαν, κατὰ τὸν φιλόπατριν καὶ μέγαν ῥήτορα εἰπεῖν δὲν ἐνόμισαν ὅτι ἐγεννήθησαν μόνον ἑαυτοῖς καὶ τοῖς γονεῦσιν. ἀλλ' ἐγίνωσκον, ὅτι πολὺ μέρος τῆς ἑαυτῶν γεννήσεως ὤφειλον καὶ τῇ Πατρίδι καὶ τῷ Ἔθνει· καὶ τῇ Πατρίδι λοιπὸν καὶ τῷ Ἔθνει τὰ κράτιστα προελόμενοι καὶ πράξαντες μεγάλοι δικαίως καλοῦνται καὶ ἀΐδιον εὐγνωμοσύνης καὶ τιμῆς ὑπάρχουσιν ἄξιοι. Ἢ τίνα τότε τῷ Ἔθνει καὶ τῇ Πατρίδι ὑπῆρχον σωτηριωδέστερα, ἢ ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν πρόνοια, ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ καιροῦ διὰ

(α) Ὁμήρ. Ὀδυσ. Τ 105.

(α) Ὁμήρ. Ὀδυσ. Ρ. 322—3.
(β) Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Ζ. 211.

(α) Κούμ. Ἱστορ. Τ. ΙΒ'. σελ. 575.

τῆς ἐπενεργείας τῆς πατρίου θρησκείας καὶ παιδείας ὑποστήριξις, καὶ ἡ τῶν γενναίων φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων τοῦ Ἔθνους ἀναῤῥίπισις; Ποίαν φροντίδα περὶ τούτων ἔλαβον οἱ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ὀφείλοντες νὰ βουλεύωνται προεστῶτες; Δι' ἀμάθειαν καὶ διαφθορὰν ὑπὲρ μόνου τοῦ ἰδίου συμφέροντος φροντίζοντες εἶπον πρὸ τῶν ποδῶν τῶν τυράννων, καὶ οὐδὲν ἔπραττον τῆς θέσεως ἄξιον. Ποίαν δ' ὁ πολὺς ὄχλος; Κεκυφὼς ὁ δυστυχὴς ὑπὸ ζυγὸν ἔτι βαρύτερον, καὶ ἔτι μᾶλλον τεταπεινωμένος, εὐεργέτημα ἐνόμιζεν, ὅτι ἐπὶ τῶν ὤμων ἔφερε τὸν τράχηλον. Μόνοι ὅμως οἱ προειρημένοι ἄνδρες οὐδέποτ' ἐλησμόνησαν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος μόνοι αὐτοὶ οὐδέποτ' ἐπαύσαντο οἰκτείροντες ταπεινὰ καὶ αὐτῆς ἀνάξια πράττουσαν τὴν Ἑλλάδα· μόνοι αὐτοὶ ἀδιάλλακτον ἔπνεον μῖσος κατὰ τοῦ ἅρπαγος τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ δόξης, καὶ, τὸ κατὰ δύναμιν αὐτοὶ πράττοντες, ἠτένιζον ὑπὲρ τῶν λοιπῶν πρὸς τὸν Ὕψιστον, ἐν οὗ τῇ βίβλῳ ὑπάρχουσι γεγραμμέναι τῶν ἐθνῶν αἱ τύχαι. Τίς κατενόει τότε τοὺς πόθους, τοὺς σκοπούς, τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ἀποπείρας τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν;

Τούτων μιμητὴς καὶ διάδοχος νὰ γένηται ὠρέχθη ὁ νέος Βάμβας. Ἀλλ' ὁρῶν, ὅτι ἀπῃτεῖτο παρὰ τὴν ἐγκύκλιον μᾶλλον ἐκτεταμένη παιδεία· παιδεία τοιαύτη, ἣν ὡς οὐσίαν εὐδαιμονίας καὶ αἰτίαν εὐβουλίας χρησιμωτάτην ἐνόμιζε καὶ εἰς οἶκον καὶ εἰς πόλιν, καὶ εἰς ἔθνος καὶ εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος (α), παιδεία τέλος δι' ὁποίας ἦτο κεκοσμησμένος καὶ ὁ μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ ζηλούμενος Πρώϊος, στρέφει τὰ βλέμματα πρὸς τὴν σοφὴν Εὐρώπην, καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖσε μετάβασιν διὰ ξένων γλωσσῶν προπαρασκευάζεται. Συνέβη δ' ἄρα καὶ περὶ τὸν Βάμβαν ὅ,τι καὶ περὶ πάντα ὀρθῶς πεπαιδευμένον· δηλαδὴ ὅσον μᾶλλον ὁ κύκλος τῶν αὐτῶν γνώσεων εὑρύνεται, τοσοῦτον σφοδρότερον αἰσθάνονται ἔρωτα τελειοτέρας παιδεύσεως. Ἀλλὰ πῶς νὰ θεραπεύσῃ ὁ Βάμβας ἔρωτα, ὅστις αὐτὸν

. . . κατασμύχων καὶ ἐς ὀστέον ἄχρις ἱάπτει (β);

Οὔτε ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ οἴκου, οὔτε ἀπὸ συνδρομῆς ἄλλου δύναται. Δὲν εἶναι δ' αὕτη ἡ πρώτη περίστασις, ἐν ᾗ κατεφάνη ἡ πρὸς αὐτὸν τῆς τύχης δυσμένεια. Ἀλλ' ἀνὴρ μεγάλου προορισμοῦ, ἀνὴρ, οἷος ὁ Βάμβας, διὰ τῆς ἐπιμονῆς θριαμβεύει κατὰ τῆς δυσμενοῦς τύχης, καὶ πᾶν πρόσκομμα ὑπερπηδᾷ. Καὶ ἰδοὺ πῶς τοῦτο κατώρθωσε. Παρελήφθη διὰ τὴν παιδειαν αὐτοῦ εἰς ὑπουργίαν τοῦ ἡγεμόνος Χαντζερῆ Δωρόθεος ὁ Πρώϊος· ὅτε δὲ ὁ διὰ τὴν φιλογένειαν περικλεὴς ἡγεμονικὸς γόνος Δημήτριος ὁ Μουρούζης κατώρθωσε τὴν σύστασιν τοῦ ἐν Ξηρᾷ Κρήνῃ περιφήμου σχολείου τοῦ γένους (1803), προσεκλήθη διευθυντὴς τοῦ σχολείου ἐκείνου ὁ Πρώϊος. Ὁ δὲ Βάμβας, εἴπερ τινα καὶ ἄλλον τὸν Πρώϊον θαυμάζων καὶ φιλῶν, ἐπηκολούθησεν αὐτῷ εἰς Κωνσταντινούπολιν, μετὰ τῆς σταθερᾶς ἀποφάσεως τοῦ νὰ πορίσῃ δι' ἰδίων πόνων τὰ πρὸς τὴν εἰς Εὐρώπην μετάβασιν ἀπαιτούμενα. Καὶ ἄλλος μέν τις ἴσως ἤθελε τοιαῦτα ἀποφασίσει, ὀλίγοι ὅμως εἶναι οὕτω σταθεροὶ, ὥστε πολλὰ ἔτη νὰ ἐμμένωσιν εἰς οὕτω δυςεκτέλεστον ἐν τοιούτοις καιροῖς ἀπόφασιν. Ἀλλ' ὁ Βάμβας καὶ ἀπεφάσισε, καὶ ἐνέμεινε τῇ ἀποφάσει, καὶ τῆς ἐλπίδος οὐ διήμαρτε. Διότι προστασίᾳ τοῦ διδασκάλου εἰς οἴκους ἡγεμόνων συσταθεὶς, καὶ μετὰ ἱκανότητος καὶ ζήλου διδάσκων, γενναίως ἀντημείβετο· προσετίθει δὲ καὶ εἴ τινα ἐξ ἄλλων ἐργασιῶν ἐκέρδαινεν, ἐν αἷς καὶ ἡ διὰ τὴν αὐτοῦ προαπέλευσιν μόνον ἐπί τινα χρόνον παραταθεῖσα εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Κιβωτοῦ σύμπραξις (α). Κατὰ δὲ τὸ Ἡσιόδειον παράγγελμα.

Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο,
Καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο (β).

φρονίμως τὸ περιγινόμενον οἰκονομῶν, κατώρθωσε νὰ συναγάγῃ τὰ πλείω τῶν πρὸς τὴν μελετωμένην ἀποδημίαν ἀπαιτουμένων. Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ τοὺς ἐκεῖ πρωτεύοντας, κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς, γνωρίσας, προσηγάγετο πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, καὶ μάλιστα ἐπισήμους Χίους, οἵτινες καὶ ἐφιλοτιμήθησαν νὰ συνδράμωσιν εἰς τοῦ φιλομούσου καὶ χρηστοῦ συμπολίτου αὐτῶν τὴν τελειοτέραν ἐν Εὐρώπῃ ἐκπαίδευσιν. Ἀλλὰ πρὸς τί, ἤθελέ τις ἐρωτήσει, πρὸς τί αἱ λεπτομέρειαι αὗται; Ἵνα καταδειχθῇ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς τὸ ἐκ νεότητος φιλόπατρι, τὸ μεγαλεπήβολον τῆς προαιρέσεως, τὸ σταθερὸν τῆς γνώμης, τὸ βαθὺ τῆς φρονήσεως, καὶ ἁπλῶς πᾶσα ἡ διαφέρουσα ἀνδρὸς διαφέροντος φύσις.

Μετὰ ζωηρᾶς λοιπὸν χαρᾶς καὶ θερμῶν ἐλπίδων καταλείπει τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μεταβαίνει εἰς Παρισίους, εἰς τὴν πολυκύμαντον τότε τῶν Γαλατῶν πρωτεύουσαν, ὅθεν ἐξέῤῥεον τὰ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον πολλὰ καὶ μεγάλα τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης πολιτικὰ συμβάντα, ὧν ὁ κρότος καὶ τῶν ἀπωτάτω οἰκούντων τὴν περιέργειαν ἐφείλκυε· μεταβαίνει δὲ ἐπὶ τῷ ὡρισμένῳ σκοπῷ τοῦ ν' ἀντλήσῃ ἐκεῖθεν, ὡς ἐκ πηγῆς πολυχεύμονος, ἄφθονα σοφίας νάματα καὶ μετοχετεύσῃ εἰς τὴν διψῶσαν Ἑλλάδα. Ἅμα δὲ παραγενόμενος κατὰ πρῶτον ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ τὸν μεγαλώνυμον Κοραῆν, ὃν, διὰ τὸ αἰφνιδίως πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς περιαστράψαν ἄπλετον φῶς τῆς εὐρείας ἐκείνου σοφίας, καὶ πόῤῥωθεν ἐθαύμαζε καὶ ἐτίμα. Ἀλλ' ὦ πόσον μᾶλλον ἐθαύμασε καὶ ἐτίμησεν, ὅτε εἶδεν ἐκ τοῦ πλησίον, ὅτε ἤκουσε διαλεγόμενον τὸν σοφὸν ἐκεῖνον γέροντα,

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδὴ (γ)·

ὅτε τέλος εὗρε πολὺ τὴν ᾠήμην ὑπερβάλλοντα! Διὰ ταῦτα καὶ μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἀπεφάσισε νὰ φυλάττῃ τὰς ἐκείνου ἐντολὰς, καὶ, τοῦ καιροῦ ἐπιστάντος, τῇ τοῦ Κοραῆ μάλιστα γνώμῃ ἐξελέξατο τὰ μαθήματα, περὶ ἃ ἔμελλε ν' ἀσχοληθῇ,

(α) Πλουτάρχ. περὶ Μουσικ. 1.
(β) Θεοκρ. Εἰδ. Γ'. 17.

(α) Ἱλαρίων ἐν προλόγ. Κιβωτοῦ.
(β) Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμ. 361–2.
(γ) Ὁμήρ. Ἰλ. Δ. 249.

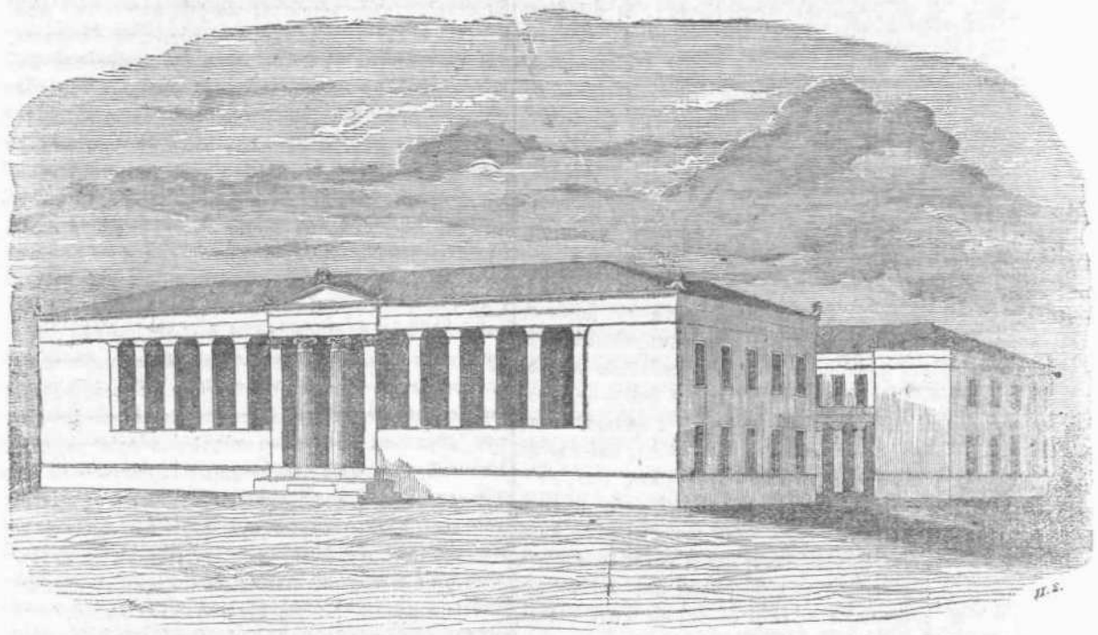

Πανεπιστήμιον Ὄθωνος.

εἰδὼς, πόσον βάρος εἶχεν οὕτω σοφοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀγαθοῦ φίλου συμβουλή.

. . . μετ' ἐσθλὸν ἰὼν βουλεύεο πολλὰ μογήσας (α)·

Ποῖα δὲ ἦσαν τὰ μαθήματα ταῦτα; Οἱ μὲν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα παρ' ἡμῖν διδάσκοντες, ἤδη δὲ καὶ τὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας τροποποιοῦντες, ἦσαν πλείονες, τῶν δὲ νεωτέρων φυσικῶν, καὶ μαθηματικῶν, καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων ὑπῆρχεν εἰσέτι σπάνις· μετὰ λόγου λοιπὸν ἐτράπη ἐπὶ τὰ σπανιώτερα. Ὅθεν, ἐναρξιν ποιησάμενος, ἐδιδάσκετο μὲν τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἀκροαζόμενος ἰδίως τὸν περίφημον χημικὸν Θενάρδον, ἐτελειοποίει δὲ ἃς εἶχεν ἐξ Ἑλλάδος μαθηματικὰς γνώσεις, παρῆν δὲ τακτικῶς καὶ ταῖς παραδόσεσι τῶν φιλοσόφων, οὐδεὶς δὲ τότε, ἰδὼν τὸν ζῆλον τοῦ Βάμβα, δὲν ἤθελε προειπεῖ, ὅτι ἔμελλέ ποτε ν' ἀποβῇ, ὁποῖος καὶ πραγματικῶς ἀπέβη. Διότι, ἐν ᾧ ἐφοίτα λίαν τακτικῶς, καὶ ἠκροάζετο προσεκτικώτατα, καὶ πολλὰς ὥρας διεξήργετο οἴκοι τὰ διδασκόμενα, συγχρόνως ἐμελέτα καὶ διάφορα ἐκλεκτὰ βιβλία, φυλάττων πάντοτε τὴν εἰς κτῆσιν πολλῶν καὶ εὐκρινῶν γνώσεων ἀπαραίτητον τάξιν, πρὸς πάντα τῷ Κοραῇ συβούλῳ χρώμενος, καὶ πάντα τρόπον ἀπὸ τῆς πολυτίμου ἐκείνου φιλίας ἐπωφελούμενος. Διότι ἤθελε νὰ ἐπανέλθῃ ποτὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐχὶ κεναῖς χερσὶν, ἀλλὰ φέρων ἀντάξια τῆς μακρᾶς ἀποδημίας καὶ τῶν πολλῶν πόνων καὶ στερήσεων, ἐνθυμούμενος τὸ,

Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι (α)·

Ὅθεν τὸ φιλομαθὲς τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἐκορέννυτο τῆς ἀφθόνου πνευματικῆς τροφῆς, καὶ οὕτω ζωηρὰ ἦτο ἡ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πληροῦσα ἡδονὴ, ὅτε τῆς αἰσθητικῆς φύσεως τὰ φαινόμενα καὶ τοὺς νόμους κατενόει, καὶ εἰς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τὰ μυστήρια ἐνεβάθυνεν, ὥστε πρὸς ὀκτὼ περίπου ἐτῶν διανοητικοὺς κόπους, πρὸς πολλὰς ἐν ξένῃ καὶ μακρὰν ἀπεχούσῃ στερήσεις καὶ στενοχωρίας, οὐδέποτε ἠθύμησεν, ἀλλ' ἀείποτε ἱλαρότης διέλαμπεν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Ἡ καθαρὰ δ' αὕτη ἡδονὴ, καὶ ἡ ἐκ τῆς συναισθήσεως τοῦ ὅτι, καθ' ἑκάστην κρείττων ἑαυτοῦ γινόμενος, ἐπὶ μᾶλλον προσήγγιζεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ σκοποῦ τῆς κοινῆς ὠφελείας, ἰδοὺ τίνα τὸν ἄνδρα ἐνεψύχουν καὶ ἐστήριζον εἰς τὸ ἐπίμοχθον τῆς παιδείας στάδιον.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν Παρισίοις σπουδαίων ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐκπαιδεύσεως διατριβῶν πρῶτον ἀξιόλογον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἔργον ἔπραξε τὸ ἑξῆς· Γνωστὸς εἶναι τοῖς περὶ τὰ γράμματα ἀσχολουμένοις ὁ περὶ γλώσσης τότε ἐγερθεὶς πολυθρύλλητος φιλολογικὸς ἀγών· ἀγὼν, ὅστις δὲν ἀπέβλεπεν ἀντικείμενον μικροῦ λόγου ἄξιον, ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἔθνους, ἐξ ἧς

(β) Θεόγν. Παραιν. 72.

(α) Ὁμ. Ἰλ. Β. 298.

κατὰ μέγα μέρος ἐξαρτᾶται καὶ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἠθῶν ἡ διόρθωσις. Ἐν τῷ ἀγῶνι ἐκείνῳ ἔνθεν μὲν ὁ Κοραῆς, ὁμοφρονοῦντας ἔχων τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν τότε λογίων, ἐπρέσβευε τὴν μετὰ κρίσεως διόρθωσιν τῆς καθομιλουμένης, καὶ τὴν κατὰ μικρὸν προσέγγισιν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν. Ἔνθεν δὲ ὁ δι' ἐπικρίσεως τῆς τοῦ Κοραῆ γλώσσης πρῶτος τὸν ἀγῶνα ἐνστησάμενος Κοδρικᾶς, καὶ ὁ τὸν ἀγῶνα ἔπειτα ἀναδεξάμενος καὶ προαγαγὼν Δούκας, καὶ εἴτινες τὰ τούτων ἠροῦντο, βεβαίως ὑπὸ ζήλου καὶ οὗτοι, ἀλλὰ ζήλου οὐ κατ' ἐπίγνωσιν κινούμενοι, ἀντεδογμάτιζον αὐτῆς ἄντικρυς τῆς ὅλως τῷ λαῷ ἀκαταλήπτου ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης τὴν χρῆσιν. Ὁ Βάμβας λοιπὸν, τῷ Κοραῆ συντεταγμένος, οὐ μόνον τὴν ἐκείνου γνώμην ὑπεστήριζεν, ἀλλὰ καὶ γράφων, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τὸν Κοραῆν ἐμιμεῖτο. Τοῦτο δ' ἔπραττεν οὐχὶ φίλῳ ἀνδρὶ χαριζόμενος, ἀλλ' ἐνδομύχως πεπεισμένος, ὅτι ἡ γνώμη περὶ τῆς κατὰ μικρὸν προσεγγίσεως τῆς νῦν εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἦτο ἡ ὀρθοτέρα. Τίνα τρανωτέραν θέλομεν ἀπόδειξιν, ἢ τὴν νῦν τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας καὶ τῆς ἐν χρήσει γλώσσης πρόοδον; Ἀλλὰ τὸ ἄξιον παρατηρήσεως ἐν τούτοις εἶναι, ὅτι ὁ Βάμβας, καίπερ πολλῶν ἑκατέρωθεν τραχύτερον εἰρημένων, λογικῶς ἀείποτε συνεζήτει, οὐδενὸς καθαπτόμενος, ἁπλῶς δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀποδεικνύων καὶ ὑπὲρ ταύτης μόνης συνηγορῶν· ὅπερ ἔπραξε καὶ ἐν πᾶσιν οἷς ἀνέλαβε λογικοῖς ἀγῶσι. Καὶ παράδειγμα δ' ἅμα διδοὺς, ὁποίας ἐνενόει διωρθωμένης κατὰ Κοραῆν γλώσσης, ἔσπευσε νὰ ἐκτυπώσῃ (18 3) τὴν ἀξιολογωτάτην αὐτοῦ ῥητορικὴν, ἥτις μεγάλην τιμὴν τῷ ἀνδρὶ περιεποίησεν οὐ μόνον διὰ τὸ διωρθωμένον, καὶ ὁμαλὸν καὶ σαφὲς τῆς γλώσσης, καὶ διὰ τὰς πολλὰς τοῦ ὕφους χάριτας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀρίστην τῆς ὕλης ἐκλογὴν καὶ τὴν μέθοδον· ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐν πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς συγγράμασιν, ὁ Βάμβας ἠκολούθησε τῇ ἁπλῇ φύσει, καὶ ἀπήλλαξε τὴν τέχνην πολλῶν ἀκάρπων διατρέσεων καὶ λεπτολογιῶν, καὶ πολλῆς σχολαστικῆς τερθρείας. Ἀλλὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ σπουδαίου ἐκείνου συγγράμματος περὶ τῆς τέχνης τοῦ πείθοντος λόγου ἐτάχυνεν ἔτι ὑψηλότερον ἀφορῶν. Ἡ τοῦ λόγου καλλιέργεια ἐφαίνετο τῷ ἀνδρὶ εἴπερ ποτε τότε ἀναγκαία εἰς τὸν ἤδη ὑπὸ τῶν σοφῶν προορώμενον μέγαν τοῦ Ἔθνους ἀγῶνα, ἐν ᾧ διὰ τῆς φαντασίας ζῶν ὁ ἀοίδιμος τοὺς μὲν τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ ἔβλεπεν ἤδη ἐπὶ Ἑλληνικῶν στρατοπέδων δημηγοροῦντας, τοὺς δὲ ἐν ἐκκλησίαις ἐλευθέρων τὰ κράτιστα συμβουλεύοντας, ἄλλους δὲ ἐν δικαστηρίοις ὑπὲρ τοῦ δικαίου ἀγορεύοντας, καὶ ἄλλους ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος διὰ μελιρρύτων ὁμιλιῶν τὰς ψυχὰς κατανύττοντας. Ἰδοὺ ἐκ προοιμίων ὁ Βάμβας εἰς μόνης τῆς Πατρίδος καὶ τοῦ ἔθνους ἀποβλέπων τὴν ὠφέλειαν. Ἀλλὰ διὰ τί ἄρά γε ὁ Βάμβας, ὁ ὑπὸ φρονίμου μετριοφροσύνης ἀείποτε κατώτερον τὰς ἰδίας δυνάμεις ἐκτιμήσας, διὰ τί εἰς τοσαῦτα μαθήματα ἑαυτὸν ἐπέδωκεν; Οὐχὶ ἐκ ματαιότητος νοῦν ἐγκυκλοπαιδικὸν ἑαυτὸν νομίσας· πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' ὁρῶν, ὅτι ὁ ὀρθῆς παιδείας ἀντιποιούμενος ὤφειλε νὰ ἦναι μεμυημένος εἰς τὰ πλεῖστα σχεδὸν εἴδη τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἄλλως τε καὶ προτιθέμενος νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν παρὰ τῷ ἰδίῳ Ἔθνει διέγερσιν τῆς ὀρέξεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν πρόοδον. Ἐν τοῖς τότε χρόνοις πῶς ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν ὁ περιττότερον εἴς τινα ἐπιστήμην σοφὸς, ὁ εἰδικὸς ἐπιστήμων καλούμενος; Ἰδοὺ διατί ὁ Βάμβας καὶ ἰδίᾳ προαιρέσει καὶ τοῦ Κοραῆ γνώμῃ οὕτως ἐξεπαιδεύθη. Ἴδωμεν ἤδη καὶ πόσον ἐχρησίμευσε τῇ Ἑλλάδι ἡ ποικίλη αὕτη τοῦ ἀνδρὸς παίδευσις.

Πῶς εἶχε τότε καὶ τἆλλα καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν ἡ Ἑλλάς; Ὁ καιρὸς τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἀναστάσεως, ἄνωθεν ἀποφασισθείσης, ἦτο ἤδη ἐγγὺς τοῦ συμπληρωθῆναι. Ἀλλ' Ἔθνος ἀπαίδευτον πῶς ἤθελε ποθήσει ἐλευθερίαν, αὐτονομίαν καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀγαθά; Πῶς δ' ἤθελε θυσιάσει μέγα τι ὑπὲρ αὐτῶν; Καὶ πρὸς ταῦτα ᾠκονομήθησαν εὐμενεῖς αἱ περιστάσεις ὑπὸ τῆς θείας προνοίας, ἥτις οὐδὲν περιορᾷ, οὐδ' ἀτημέλητον καταλείπει. Διότι ἐπῆραν μὲν τὸ φρόνημα τοῦ Ἔθνους καὶ διήγειραν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὰ καλὰ ὄρεξιν αἱ τότε πρὸς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην ναυτικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ ἐπιμιξίαι καὶ ὁ ἐντεῦθεν εἰσκομισθεὶς πλοῦτος· συνεκίνησε δὲ καὶ τοὺς παρ' ἡμῖν ἡ τὰ βάρβαρα τῶν μέσων αἰώνων πολιτεύματα καθελοῦσα σύγχρονος ἐν Εὐρώπῃ κίνησις, ἧς πρεῖον καὶ ἡ καταβλιβεῖσα μὲν, ἀλλὰ μὴ ἐξαφανισθεῖσα διάνοια τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ῥήγα· ἀλλὰ καὶ ἤνεγκεν ὁ τότε χρόνος παρά τε τοῖς ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἄλλοθι ὁμογενέσι πολλὰς καὶ φιλοπάτριδας φύσεις ἀνδρῶν, διὰ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας ἀποπειρωμένων τῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν εὔκλειαν ἐπανόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἠκούσθη τότε λίαν ἀσπαστὴ εἰς τὸ Ἔθνος ἡ θεσπεσία τοῦ σοφοῦ Κοραῆ φωνή. Ἰδοὺ πόθεν ἡ τότε γεννικὴ πρὸς τὸν φωτισμὸν ὁρμὴ τοῦ Ἔθνους. Ἰδοὺ πόθεν ἡ τότε μεγάλη ἄμιλλα τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς αὔξησιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων, πρὸς βελτίωσιν τῆς κατὰ τὴν διδασκαλίαν μεθόδου, καὶ πρὸς ἔκδοσιν διδακτικῶν βιβλίων. Τίς δὲν ἤκουσε τὴν τότε ἀκμὴν τῶν περιφήμων σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Σμύρνης, τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἄλλων πολλῶν, καὶ τὰ τότε εἰς φῶς ἐκδοθέντα πολλὰ καὶ καλὰ Ἑλληνικὰ συγγράμματα; Ἐντεῦθεν οὐ μόνον ταχέως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολὺ ἀνέλαμψαν καὶ παρ' ἡμῖν τὰ τέως ἀσθενῆ καὶ περιωρισμένην λάμψιν ἐκχέοντα φῶτα, ἀμυδρὸν δέ τι γλυκὺ προαίσθημα ἐν τῇ ψυχῇ παντὸς Ἕλληνος ἐγεννᾶτο, ὥς τινος κρείττονος τῷ Ἔθνει μοίρας προσεγγιζούσης. Καὶ ἐκ τούτων λοιπὸν καὶ ἐκ τῶν συμβουλῶν τοῦ Κοραῆ καὶ οἱ φιλόκαλοι Χῖοι προτετραμμένοι ἀπεράσισαν νὰ μεταρρυθμίσωσιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὸ τέως ὑπὸ τοῦ γέροντος Ἀθανασίου τοῦ Παρίου διευθυνόμενον σχολεῖον αὐτῶν, καὶ ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Κοραῆ τὸν τοῦ ὅλου ἔργου σοφῶς ἐπιστατήσοντα. Ὁ δὲ Κοραῆς τίνα ἐκ πάντων ὡς μόνον φερέγγυον συνέστησε; Τὸν πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ὀκτὼ περίπου ἔτη παρασκευαζόμενον Βάμβαν. Ὁ Βάμβας, ἤδη πλήρης παντοίας παιδείας ἀπὸ τῶν ἐν Παρισίοις διατριβῶν καὶ θαυμαστῆς ὁρμῆς εἰς τὸ νὰ ὠφεληθῇ, μετ' ἐνδομύχου χαρᾶς τὴν πρόσκλησιν δεξάμενος, ἐπανελθὼν (1815) ἐντίμως εἰς τὴν ἑαυτοῦ, οὕτω σοφῶς διωργάνωσε τὴν ἐν Χίῳ σχολὴν καὶ ἐξαετίαν ὅλην μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἐσχολάρχησεν, ὥστε καὶ τοῦ συστήσαντος, καὶ τῶν δεξαμένων, καὶ ἅπαντος τοῦ ἔθνους τὰς προσδοκίας καὶ ὑπὲρ εὐχὴν ἐδικαίωσεν. Ἀλλ' ἀκολουθήσωμεν τῷ ἀνδρὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τῶν ἐκεῖ διευθυντικῶν καὶ διδασκαλικῶν ἔργων.

(*Ἕπεται τὸ τέλος*).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΡΥΣΤΟΥ,

Κατὰ τὰ ἔτη 1205—1470.

Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ. Ὑπὸ Α. Ρ Ρ.

— o —

Ἡ ἱστορία τοῦ μεσαιῶνος τῆς Εὐρώπης ὀλίγας ἔχει περιόδους σκοτεινοτέρας τῶν χρόνων κ θ' οὓς ἡ Ἑλλὰς κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Δυτικῶν, διέμεινεν ἐνιαχοῦ ἐπὶ δύω ὅλας ἑκατονταετηρίδας ὑπ' αὐτῶν τὴν κυβέρνησιν. Ἡ χώρα πάσης διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ὑπέκυψεν εἰς ἣν τύχην καὶ ἡ μωαμεθανικὴ ἀνατολὴ καὶ ὡς πᾶσαι τῶν πεπαιδευμένων αἱ προσπάθειαι δὲν κατώρθωσαν εἰσέτι, ἂν καὶ ἀκατόρθωτος δὲν πρέπῃ νὰ λογισθῇ ἡ προσπάθεια, νὰ συναρμολογήσωσι γενικὴν ἱστορικὴν ἔποψιν ὅλων τῶν ἐπικρατειῶν εἰς ἃς διεσπάσθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος ὁ κολοσσὸς τοῦ ἐν Βαγδατίῳ καλιφάτου, ἐπίσης ἄγνωστος ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἡ ἀκριβεστέρα ἱστορία τῶν ἀνεξαρτήτων διοικήσεων εἰς ἃς διῃρέθη ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1204. Τὴν πατρίδα τῶν Θεμιστοκλέων, τῶν Περικλέων, τῶν Θουκυδιδῶν, τῶν Σοφοκλέων, καὶ Ἀριστοτελῶν περικαλύπτει κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ αὐτὴ πυκνὴ ὀμίχλη, ἡ ἐπισκοτίζουσα τὴν ἱστορίαν τῶν γειτόνων Σαλδουκικῶν ἐπικρατειῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς ἃς, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς σουλτανικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἰκονίου, κατετμήθη ἐκ νέου ὁ τόπος, ἀναλόγως τῶν ἀρχαίων Περσικῶν σατραπειῶν. Πρὸς τὴν τότε τύχην τῆς Ἑλλάδος μόνη ἐκ τῶν νέων εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν δύναται κυρίως ἡ Ἰρλανδία νὰ συγκριθῇ, ἧς τὰ πολυπληθῆ βασίλεια πρὸ τῆς ἀγγλικῆς κατακτήσεως μέχρι τοῦδε δὲν εὗρον ἱστορικόν, ἂν καὶ, ὡς ὁ συντάκτης τῆς παρούσης πραγματείας δι' ἰδίων ἐρευνῶν ἐπείσθη, ὑπάρχουσιν ἄφθονα καὶ ἔντυπα μνημεῖα τῆς ἱστορίας ταύτης. Μίαν γενεὰν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἰρλανδίας ὑπὸ τοῦ ῥιψοκινδύνου Στρογγβῶ, ἄρχεται ἡ νέα ἐποχὴ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ δὲν δύναται μὲν αὕτη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐποχὴ ἀναγεννήσεως τοῦ μετὰ ξένων στοιχείων συναμιγέντος καὶ παραμορφωθέντος λαοῦ (1), ἀλλὰ ὡς πρὸς τοὺς χρόνους καθ' οὓς βυζαντινοὶ διοικηταὶ ἐνυβέρνων τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν διαδεξαμένην αὐτοὺς τουρκικὴν βαρβαρότητα, ἐφ' ἧς ὁ ἀρχιευνοῦχος ἐκέκτητο τῆς Παλλάδος τὴν πόλιν, ἡ ἐν Ἑλλάδι φραγκικὴ ἐξουσία εἶναι ὡς φωτεινὸν σημεῖον ἐν τῇ βαθυτάτῃ σκοτίᾳ. Καὶ τῷ ὄντι μὲν οὐδέποτε συνεχωνεύθησαν οἱ Δυτικοὶ μετὰ τοῦ δουλωθέντος λαοῦ, καὶ οἱ ὑπερήφανοι κατακτηταὶ ἐθεώρουν τοὺς ἀνάνδρους τῶν ἀντιπάλους ὡς βαρβάρους, ὡς τῶν ἀντιπάλων τῶν οἱ προπάτορες ὑβριστικῶς ἀπεκάλουν ποτὲ τοὺς υἱοὺς τῆς δύσεως, ἀλλ' ἰδιόν τι θέλγητρον ἐπιγέουσιν ἐπὶ τῶν καιρῶν τούτων αὐταὶ αὗται αἱ ἀλληλόμαχοι ἀντιθέσεις τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Δύσιν, τῆς Καθολικῆς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος πρὸς τὸν μεταιωνικὸν ῥωμαντισμόν, ὁ ἱπποτικὸς ἀγὼν ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, καὶ οἱ Γάλλοι Δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Νάξου, τῆς Φιλιππουπόλεως ἢ τῆς Δήλου. Ἡ σταυροφορία τοῦ 1202 ἦν ἀσθενὴς μόνον ἀντήχησις τῆς πρώτης ἐκστρατείας πρὸς κυρίευσιν τοῦ ἁγίου Τάφου, καὶ ὁ πρὸς ὃν ὅρος αὐτῆς μετεβλήθη, ἀναλόγως τοῦ εὐμεταβόλου πνεύματος τῶν χρόνων ἐκείνων· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ ῥιψοκίνδυνον ὁ Γοδοφρεῖδος Βιλλαρδουΐνος δὲν ἠλαττοῦτο Γοδεφρείδου τοῦ Βουλλιῶνος. Καὶ ὅμως, ὅσον καὶ ἂν ἔπεται νὰ ἕλκῃ ἀείποτε τὴν προσοχὴν γῆ, ἧς ἕκαστος λίθος μονονοῦ φωνὴν ἀφιεῖς, φαίνεται λέγων τῷ περιηγητῇ· « Στῆθι διαβάτα, ἥρωα πατεῖς, » τοὺς χρόνους ὅμως ἐκείνους οὐδεὶς ἐξιχνίασε μέχρι τοῦδε. Ὁ μέγας *Δουκάγγιος* ἔθετο μὲν τὸν θεμέλιον λίθον τῆς φραγκο-βυζαντινῆς ἱστορίας, καὶ ὁ ἐργοδιώκτης *Βόγων* ἐπῳκοδόμησέ τινα, ἢ καὶ πολλαχοῦ ἐπὶ τὸ γαλλικῶς ἀκηδέστερον· ἀλλ' ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐργασιῶν φαίνεται ἀδύνατον νὰ συναφθῇ ὁπωσοῦν συνεχὴς ἱστορία τῶν διαφόρων ἐπικρατειῶν εἰς ἃς οἱ κατακτηταὶ διῃρέσαν τὴν Ἑλλάδα, ἱστορία τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς παρίσταται περιβεβλημένη ἔνδυμα μεσαιωνικόν. Καὶ τὸ νεώτατον δὲ σύγγραμμα τοῦ Σκώτου *Φιρλάη*, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν ἀτελῶν ἐρευνῶν τοῦ *Βόγωνος* στηριζόμενον, εἶναι ἐντελῶς ἀσυνάρτητον, ἂν καὶ τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ συντάκτου πνεῦμα ἐπροσπάθησεν ἐνίοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιτυχῶς, νὰ συνδέσῃ τὰ συμβάντα, καὶ νὰ ἐξαγάγῃ ἐξ αὐτῶν συμπεράσματα. Καὶ δυσχερέστατον μὲν εἶναι τῷ ὄντι νὰ συναχθῇ καὶ ὅλον τὸ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἔντυπον ὑλικὸν, διότι τινὰ τῶν ὅλως νεωστὶ περὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐκδοθέντων βιβλίων, ἐλλείπουσιν ἐντελῶς εἰς

(1) Ὁ συγγραφεὺς προσθέτει ἐνταῦθα, « διότι τοιαύτη (ἀναγέννησις δηλαδὴ) φαίνεται λίαν ἀμφίβολος καὶ ἐν ταῖς παρούσαις ἡμέραις », (δηλ. τῷ 1853). Ἐνομίσαμεν ὅτι διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς φράσεως ταύτης εὐεργετοῦμεν τὸν συγγραφέα, ἀπαλλάττοντες αὐτὸν ἀδικίας συγχρόνως καὶ ἀκρισίας.

ὅλας τὰς βιβλιοθήκας τῆς Γερμανίας. Πολὺ δυσκολώτερον ὅμως εἶναι νὰ ἀνευρεθῶσιν ὅλαι αἱ χειρόγραφοι πηγαί, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνιστάμεναι εἰς δημόσια ἔγγραφα. Ὁ *Βόγων* ἀνεζήτησεν αὐτὰς ἐν Παρισίοις, ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ Νεαπόλει. Ἡ Ἑλλὰς, μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους καταστροφὰς ἃς ὑπέστη ὁ δυστυχὴς καὶ ὡραῖος ἐκεῖνος τόπος, μόλις περισώζει τι δυνάμενον νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἱστορίαν του, καὶ ν' ἀναπληρώσῃ τὴν σιωπὴν τῶν ἱστορικῶν της. Μακρὰν τοῦ κλασικοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐδάφους εἰσὶν ἐντεθαμμένοι οἱ θησαυροὶ, οἵτινες μόνοι δύνανται ν' ἀπαρτίσωσι τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιῶνος αὐτοῦ. Ὕλη ἄφθονος διὰ τὴν ἱστορίαν ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν ἐπικρατειῶν εὑρίσκεται ἐν *Βιέννῃ*, ἐν *Βενετίᾳ*, ἐν *Δαλματίᾳ* καὶ ἐν *Τουρίνῳ*, ἀφ' οὗ μετετέθη ἐκεῖ τὸ τῆς *Γενούης* ἀρχεῖον· ἀκριβὴς δὲ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, « τῆς πόλεως τῶν Σοφῶν (Μεδινὲτ-ουλ-οὐκαμὰ), » ὡς ἔτι τὴν ὀνομάζει ὁ Ὀθωμανὸς Σκαδελδὶν (1), τότε μόνον θέλει γραφῆ, ὅταν ἐκδοθῶσιν οἱ ἀρθονώτατοι θησαυροὶ τοῦ ἀρχείου τῆς Βαρκελόνης, εἰς οὗ τὰς θήκας κατάκεινται ἄγνωστοι ὀγδοήκοντα ἐνιαυτοὶ τῆς ἀττικῆς ἱστορίας. Τὰ *Παρίσια* περιέχουσιν ἀσυγκρίτως πλείονας πηγὰς ἀφ' ὅσας ἀνεκάλυψεν ὁ Βύχων, ὡς μοὶ ἐγνωστοποίησεν ὁ ἱστορικὸς Ζιγκεῖσεν, ὁ ἀκριβὴς γνώστης τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ πολλὰς ἄλλας τά τε ἐπαρχιακὰ καὶ τὰ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα ἐν *Γαλλίᾳ* καὶ ἐν *Βελγίῳ*. Ἐκ νεότητός μου, ἔχοντι κλίσιν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ Προυσικὴ κυβέρνησις μοὶ παρέσχε γενναίως τὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ ἐπισημότερα τῶν ῥηθέντων ἀρχείων. Ἰδίως δὲ ἠρεύνησα τὰ ἐν *Βιέννῃ* ὑπάρχοντα ἔγγραφα, ἐκ διαφόρων ἔργων τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀκαδημίας περὶ τῶν πηγῶν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, πεισθεὶς ὅτι ἄφθονος εὑρίσκεται ἐκεῖ ἡ εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀναγομένη ὕλη. Ἐκ δὲ τῶν πολυπληθῶν ἐγγράφων ὅσα εὗρον ἐν τῷ οἰκιακῷ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἐν τῷ αὐλικῷ καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ ἀρχείῳ, περιλαμβανόμενα εἰς τὰ Liber albus, Codex Trevisanas, Libri dei Patti Commemoriali καὶ Misti (2), καὶ εἰς πολλὰ περίεργα πρωτότυπα, ὑποβάλλω ἐνταῦθα τῇ αὐτοκρατορικῇ ἀκαδημίᾳ τινὰ, νέας διδόντα πληροφορίας περί τινος μέχρι τοῦδε σχεδὸν ἐντελῶς ἀγνώστου κλάδου τοῦ *Ἀραγονικοῦ σικελικοῦ* βασιλικοῦ οἴκου, καὶ θέλω διασαφίσει αὐτὰ δι' ἱστορικῶν σχολίων, ἐκ τῶν αὐτῶν χειρογράφων πηγῶν ἠντλημένων.

Ὁ ἀνὴρ ὃν ἀφορῶσι τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἶναι *Βονιφάκιος ὁ ἐξ Ἀραγῶνος*, οὗ τὸ ὄνομα ἐν οὐδενὶ ἀπαντᾶται τῶν γενεαλογικῶν συγγραμμάτων περὶ τοῦ γένους τῶν κομήτων τῆς Βαρκελόνης, εἴτε ἐν Ἱσπανίᾳ, εἴτε ἐν Σικελίᾳ, ἂν καὶ τὰ ἀκριβέστερα τῶν συγγραμμάτων τούτων ἀπαριθμοῦσιν ἐμπεριστατωμένως πάντας τοὺς εἴτε γνησίους εἴτε νόθους ἀπογόνους τοῦ οἴκου ἐκείνου. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τούτου οὐδὲν μέλος τῆς βαρκελονικῆς οἰκογενείας ἀπαντᾶται φέρον ὄνομα Βονιφακίου, ἐξ οὗ συμπεραίνεται ξένη αὐτοῦ ἡ καταγωγή. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἀπαντᾶται τὸ ὄνομα τοῦτο συνεχέστατα ἐν τῷ Ἰταλικῷ οἴκῳ τῶν κομήτων *Μονφερράτου*, καὶ ἐν ταῖς ἀπ' αὐτοῦ καταγομέναις πλαγίαις γραμμαῖς τῶν κομήτων Σαλούτζου, Καρέττου, Κήβα, Κιαβεσάτα καὶ ἄλλων· καὶ αὐτὴ ἤδη αὕτη ἡ περίστασις φαίνεται ἀποδεικνύουσα σχέσιν τινὰ μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Μονφερράτων, εἴτε καταγομένου ἐξ αὐτῆς τοῦ πάππου τοῦ Βονιφατίου τούτου, εἴτε, ἐπειδὴ, ὡς γνωστὸν, Ἰωάννης ὁ Α'., ἀποβιώσας ἐν ἔτει 1305, ἦν τὸ ἔσχατον μέλος τῆς πρεσβυτέρας γραμμῆς τοῦ οἴκου ἐκείνου, οὔσης τῆς μάμμης αὐτοῦ πατρόθεν Μονφερράτης. Τὸ μόνον περὶ αὐτοῦ γνωστὸν χωρίον, εἶναι τὸ τοῦ Σικελοῦ ἱστορικοῦ *Φαζέλλου* (1), ἔχον ὡς ἕπεται·

« Eodem tempore (δηλ. μετὰ τὸν θάνατον Λουδοβίκου τοῦ Σικελοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς ἐνθρονισεως Φρειδερίκου Γ'., τοῦ Ἀφελοῦς, ἐν ἔτει 1355), Bonifacius Aragonius, Petri secundi, Siciliæ regis (1337—1342) consobrinus, arcis et urbis Pactarum ac Tyndaridis præfectus a Sancio Aragonio consobrino (γνωστοῦ νόθου τῆς Ἀραγωνικῆς οἰκίας), utriusque oppidi præfectura eodem pene fraudis genere (δηλαδὴ ὡς ὁ Ματθαῖος Μοντεκατῖνος ἥρπασεν ἀπὸ τὴν θείαν του Λουΐζαν Περάλταν τὴν κτῆσιν τοῦ Σκλαφαίου) exuitur. Nam cum Bonifacius quosdan Pactenses exilio mulctasset, et illi ejus armenta perfregissent, sancio consobrino, qui oppido S. Marci praeerat, Pactorum commissa præfectura, ad ulciscendum injuriam contra exules militibus instructus egreditur, sed, civibus id ægre ferentibus et adversus eum una cum exulibus irruentibus, ipse factus inferior cum in arcem fuga contenderet, a Sancio cum Pactensibus in ejus vitam fœdere conjuncto, præclusis foribus, et arce et oppido expellitur ac deinde Tyndari, quæ illius etiam præfecturæ erat, privatur et Friderico Regi traditur. »

(1) Chronica dell'origine e progressi della casa ottomana, composta da Saïdino Turco, tradotta da V. Pratutti Γ. I (ἐν Βιέννῃ, 1649, 4) = σελ. 192. Τὸ αὐτὸ ἐπίθετον τῇ ἀποδίδεται καὶ ἐπίτινος χάρτου, τοῦ «Tabula geographica, 1261 Nassir — Eddini Tusani denominata Ilkhana ab Ulugbei 1437 revoluta » ἐν J. Lalewel, géographie du moyen âge. Breslaw, 1831. Ἄτλ. πίν. XIX, ἐν ᾧ ἡ πόλις καλεῖται Ἀτιυλα· ὁμοίως δὲ καὶ παρὰ Ἀβουλφέδᾳ (Abulfadæ opus geographicum ex arabico latinum fecit J. J. Reiske. Πίν. XXVIII, ἐν Büsching 's Magazin für die neue Historie und geographie. T. E. Ἀμβούργῳ, 1771, 4. σελ. 362).

(2) Ταύτης τῆς σπουδαιοτάτης συλλογῆς, κέκτηται τὸ ἀρχαῖον T. IZ—ΝΓ, ἐν ἀντιγράφῳ τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος T. ΝΔ—ΝΘ ἐν πρωτοτύπῳ, περιλαμβάνονται τὰ ἔτη 1335—1440. Ἡ αὐτοκρατορικὴ βιβλιοθήκη κέκτηται ἐν ἀντιγράφῳ T. ΙΕ καὶ ΙϛΓ. (1332—1335 ἐν Cod. Vindob. quondam (ὑποτιθεμένῳ) Braydinus ἀρ. 348, καὶ τὸν πλήρη πίνακα τῶν κατέντων πρώτων 14 τόμων (1293—1332), ἐν τῷ ἐξ αὐτῶν συλλεγέντι Cod. ἀρ. 347.

(1) Thomæ Fazelli Siculi de rebus Siculis decades duæ edd. V. Amicus et Statella. Catanæ 1749—1753. Dec. II. lib. IX. c. VI. T. III. pag. 125.

Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἠντλησε προφανῶς ὁ μεταγενέστερος Φαζέλλος ἐξ ἀρχαιοτέρας, ἴσως συγχρόνου πηγῆς, καὶ τοιαύτη ἀποδείκνυται τὸ σικελικὸν χρονικὸν τοῦ ἥττον γνωστοῦ Μιχαὴλ Πλατιένους (1), ζήσαντος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γ'., καὶ γράψαντος ἐν δυσὶ τμήμασι τὴν ἱστορίαν τῆς « Τριναχρίας », ἀπὸ 1337—1361. Οὗτος μνημονεύει συνεχῶς τοῦ Βονιφακίου· οὕτως ἐπὶ τῶν πολέμων τοῦ στέμματος κατὰ τῶν ἰσχυρῶν ἀδελφῶν Δαμιανοῦ καὶ Ματθαίου Πολίτζη, λέγει ὅτι ἐν τῇ πρὸς Κατανίᾳ μάχῃ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Καλογήρου, ἐν Ἰουνίῳ 1349, Βονιφάκιος (2), ὁ υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος κόμητος Ἀλφόνσου τοῦ Μελιταίου, ἠχμαλωτίσθη καὶ ἐφυλακίσθη· ἀλλ' ἡ ἱστορία τῆς Μελίτης ἔχει τοσαῦτα τὰ ἀσαφῆ, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, ὥστε ὀλίγα δύνανται περὶ αὐτῆς νὰ ἐξαχθῶσι βέβαια συμπεράσματα. Ἐκ νέου ἀπαντᾶται ὁ Βονιφάκιος ἐν ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς ταῖς ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Φρειδερίκου τοῦ Γ'., ἃς περιγράφει ὁ Φαζέλλος, καὶ ἔτι ἐκτενέστερον ἡ ἀρχαιοτέρα πηγὴ, ἐν ᾗ λέγεται (3), ὅτι Βονιφάκιος ὁ Ἀραγώνιος, συγγενὴς τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως Πέτρου τοῦ Β'., διοικητὴς τῆς πόλεως Πακτῶν, ἐξώρισεν ἐξ αὐτῆς πολλοὺς τῶν ἀρίστων, καὶ ἐμισήθη παρὰ πάντων ἕνεκα τούτου. Ἀπόντος δ' αὐτοῦ, ἐπέπεσαν οἱ ἐξόριστοι κατὰ τῆς πόλεως, ἥρπασαν τινὰς τῶν χοίρων του, καὶ ἐρυθριζόντες αὐτῷ, τοὺς ἔσφαζαν ἐπὶ τῶν δημοσίων σφαγείων. Ἐπανελθὼν ὁ Βονιφάκιος, ἐθυμώθη σφοδρῶς· ἀλλ' ἀδυνατῶν μόνος νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ὕβριν, ἀπευθύνθη πρὸς τὸν συγγενῆ του Σάγχον τὸν Ἀραγώνιον, τὸν κεκτημένον τὸν πλησιόχωρον Σὰν Μάρκον, καὶ ἐν Χριστουγέννοις τοῦ ἔτους 1366 συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ τὸ τῆς ἐκδικήσεως σχέδιον. Ὁ πονηρὸς Σάγχος, καταλαβὼν τὴν ἀκρόπολιν, τῷ ἔδωκε μέρος τῶν στρατευμάτων του, καὶ τὸν ἀφῆκεν ν' ἀρχίσῃ τὴν κατὰ τῶν λῃστῶν ἐκστρατείαν. Ἀλλ' ἅμα πεσόντος ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, συνῆλθον οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, ἐφώρμησαν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐφόνευσαν 11 τῶν ὀπαδῶν του. Τότε φεύγει αὐτὸς πρὸς τὴν ἀκρόπολιν· ἀλλ' εὑρίσκει τὰς πύλας κλειστὰς, καὶ ὁ ἄπιστος φίλος ἀνακράζει· Datili a lu traytori ! καὶ τὸν διώκουσι, ῥίπτοντες χάλαζαν βελῶν μέχρις ἁγίου Πέτρου τῶν Πακτῶν. Οἱ ἐπαναστᾶται ὁρμῶσιν ἀμέσως πρὸς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ὁ φρούραρχος συνθηκολογεῖ. Τὴν δ' ἐπαύριον ὁ Σάγχος ἀποδίδει ἐπαίνους εἰς τοὺς ἀποστάτας, καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ ἐλευθερωτὰς τοῦ τόπου, « quae occupata dudum erat per præditum Bonifacium *Catalanum*, ὅς τις ἥμαρτε πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὸν τρόπον τῶν Καταλονίων. Οἱ ὀλίγοι του φόροι ἀπεδιώχθησαν, τὰ κτήματά του ἐδημεύθησαν. Αὐτὸς ἠθέλησε (1) νὰ ῥιφθῇ εἰς τὸ φρούριόν του τῆς Νυκοσίας· ἀλλ' ὁ βασιλικὸς ὁπλαρχηγὸς Βεράρδος δὲ Λεγάμης κυριεύσας τὰ ὑποζύγια τὰ φέροντα αὐτῷ τὰς τροφὰς, τῷ ἐ ἠρύξεν ὅτι ἐπειδὴ εἶναι τῆς φατρίας τῶν Κλερμόντων, ἤτοι τῶν Ἀγγιοβίνων, δὲν θέλει ἐπιτρέψει νὰ τῷ ἔρχωνται τροφαί. Διὰ τοῦτο διὰ νυκτὸς ἐδραπέτευσε, καὶ εἰς τὸ φρούριόν του εἰσῆλθεν ὁ Βεράρδος τὴν 5 Φεβρ. 1356. Ἔφυγε δὲ εἰς Κατανίαν, καὶ ἐκεῖ, μετ' οὐ πολὺ ἐνέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀντιπάλων του. Μετὰ ταῦτα ὁ Σάγχος παρέδωκε τὴν πόλιν τῶν Πακτῶν, « quam a Bonifacio suo consobrino inique abstulerat » (2), καὶ τὴν τῶν Τυνδάρων, εἰς τὰ βασιλικὰ στρατεύματα, καὶ ἀντημείφθη λαβὼν τὴν ἁρπαγεῖσαν ἰδιοκτησίαν τοῦ φίλου του.

Ὅτι αὕτη ἡ πηγὴ προὔκειτο τῷ Φαζέλλῳ, οὐδεμία ἀμφιβολία, καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ αὐτὴ ἡ ἔκφρασις· « Consobrinus Patri secundi. » Περίεργον δὲ, ὅτι εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ὁ Πλατιένης καλεῖ τὸν Βονιφάκιον ῥητῶς Καταλώνιον, ἐνῷ ἐδύνατο νὰ καλέσῃ οὕτω καὶ τὸν Σάγχον ἐπίσης. Βεβαίως δὲ ἡ ἐπίκλησις αὕτη δὲν εἶναι φατριαστικὴ μόνον ἔκφρασις ἐν ταῖς τότε σικελικαῖς συγχύσεσιν, ἀλλ' ἐμφαίνει μᾶλλον ἰδιαιτέραν τὴν σχέσιν πρὸς τοὺς Καταλωνίους.

Ταῦτα, καθ' ὅσον ἠξεύρω, εἰσὶ τὰ μόνα χωρία ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ Βονιφακίου τοῦ Ἀραγωνίου, ὡς ζῶντος. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἀπαντᾶται τὸ ὄνομά του ἅπαξ ἔτι μόνον παρὰ *Ζορίτα*, ὅστις ἀπαριθμήσας τοὺς ἐπισκόπους τῆς δουκίας Ἀθηνῶν, ἀναμφιβόλως κατὰ τὰ ἔγγραφα τὰ διατηρούμενα ἐν Βαρκελόνῃ, ἐν τῷ βασιλικῷ ἀρχείῳ τῆς Ἀραγωνίας, καταλέγει τοὺς ἰσχυροτάτους βαρόνους τοῦ τόπου, ὅσοι μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς σικελικῆς ἰσχύος ἐν ἔτει 1832, καθυπέταξαν τὰς κτήσεις των τῷ βασιλεῖ τῇ Ἀραγωνίας Πέτρῳ Δ, el Ceremonioso (1336—1387), ὡς φυσικῷ καὶ ὑπερτάτῳ των κυριάρχῃ. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ Ζορίτας λέγει (3)·

» Y los principales barones eran Don Luis Fadrique de Aragon Conde de la Sola (Σάλωνα) y senor del Citon (Ζητούνι), que a lo que yo creo era hijo o nieto de Don Alonso Fadrique etc. Avia otro señor muy principal, que era *Don Juan de Aragon*, hijo de *Bonifacio de Aragon y de doña Dulce* su muger, y Don Luis de Aragon Conde de Malta y el Conde de Mitra (Δημητριάδος) etc. »

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου βλέπομεν μόνον ὅτι Βονιφάκιος ὁ Ἀραγώνιος, ἔχων σύζυγον καλουμένην Δούλκην (τὸ δ' ὄνομα τοῦτο ἦν συνηθέστατον εἰς τὴν

(1) Michaelis Platiensis historiæ Siculæ Partes I et II ἐν Rosarius Gregorio Bibliotheca scriptorum, qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere. Panormi, 1791—1792. 2. T. φύλλ. — (1) « In cujus prælii dimicatione fuit captus (μετέπειτα « captus et in carceribus detentus » Bonifacius filius Alphonsi quondam comitis Maltæ. » Pars I. cap. 39. T. I. pag. 587. — (3) L. I, Pars. I. c. 120. T. I. p. 740. « Bonifacius de Aragone quondam bonæ memoriæ regis Petri secundi consobrinus, capitaneus et castellanus Pactarum. »

(1) L. I. Pars I. c. 124. p. 766. — (2) L. I. Pars II. c. 10. T. II. pag. 15; cap. 22. pag. 33.

(3) Los cinco libros posteros de la primera parte de los anales de la Corona de Aragon, compuestos por Geronimo Curita chronista de dicho rayno. Çaragoca. 1610 fol. Lib. X. cap. 30. T. II. fol. 377, α. 2.

μεσημβρινὴν Γαλλίαν, καὶ τὴν Καταλωνίαν καὶ δύο φερ' εἰπεῖν ἔγκριτοι τῆς Προβεγγίας οὕτως ἤκουον), κατέλιπεν υἱὸν Ζουὰν (Ἰωάννην), καὶ ὅτι οὗτος ἦν εἷς τῶν ἐπισημοτέρων ἱπποτῶν καὶ ἰδιοκτητῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς Δουκίας. Ὡς πρὸς τοῦ πατρὸς ὅμως τὴν καταγωγὴν τὸ σύγγραμμα τοῦ Ζουρίτου οὐδὲν μᾶς διδάσκει, ἂν καὶ ὁ συγγραφεὺς εὐκόλως ἐδύνατο νὰ εἰξιχνιάσῃ αὐτήν. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς μόνον ὑπόθεσις περὶ αὐτοῦ ἐπροτάθη ἥτις ὅμως μετὰ ταῦτα ἐπεκυρώθη πληρέστατα διὰ τῶν ἐνετικῶν ἐγγράφων τοῦ αὐστριακοῦ δημοσίου ἀρχείου.

Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῷ φέροντι χρονολογίαν τὸν Αὔγουστον 1349, καλεῖται ἁπλῶς Bonifacius Frederici, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς, υἱὸς Ἀλφόνσου τοῦ Frederici τοῦ Ἀραγωνίου. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο Frederici ἔπρεπε βεβαίως νὰ ἀνήκῃ εἰς μόνον τὸν πατέρα του, εἰς τὸν Ἀλφόνσον ἐκεῖνον, ὅστις ἦν υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρεδερίκου Β (+ 1337), ἀλλὰ μετέβη καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, παραφθαρὲν εἰς τὸ ἐπωνύμιον Fadrique, ὥστε καὶ μία τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν τοῦ ἡμετέρου Βονιφακίου, ἡ Κόμησσα Μαρία Σούλα, καλεῖται παρὰ Ζουρίτᾳ (1) Φαδρίκη· τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο ἀπαντᾶται καὶ παρ' ἄλλοις ἀπογόνοις τοῦ Ἀραγωνίου οἴκου, ὡς τὸ Enriquez καὶ ἕτερα, ὄντα ἐπίσης πατρωνυμικὰ μόνον ἐν τῇ ἀρχῇ των. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων καταφαίνεται προδήλως τίνες ἦσαν αἱ ἐν Ἑλλάδι κτήσεις τοῦ Βονιφακίου, ἐξουσιάζοντος πλὴν τοῦ φρουρίου τῆς Καρύστου, καὶ διάφορα μέρη τῆς Ἀττικῆς. Ἐν δὲ τῷ ἐγγράφῳ τῷ χρονολογουμένῳ ἀπὸ 6 Νοεμβρ. 1365, καλεῖται «Dominus castri et insulæ Ligenæ», καὶ ἐν ἑτέρῳ ἐγγράφῳ τῆς 18 Φεβρουαρίου, 1368 (2), δι' οὗ τῷ χορηγεῖται ἡ Ἐνετικὴ πολιτογράφησις, ἀποκαλεῖται «Egregius vir Bonifacius Frederici de Aragona, dominator Eghenæ. Προφανὲς εἶναι ὅτι διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐννοεῖται ἡ Αἴγινα, ἥτις καὶ ἐν Ἐνετικοῖ χειρογράφοις (3) πολλάκις μετὰ τοῦ Ἰταλικοῦ ἄρθρου Γ' γράφεται Legina ἢ Ligena (4). Αἱ κτήσεις αὗται ἦσαν βεβαίως κληρονομία τῶν γονέων αὐτοῦ· διότι, ὡς ἐκ τῶν αὐτῶν ἐγγράφων φαίνεται, ὁ Βονιφάκιος ἔζησε τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐν τῷ βασιλείῳ καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Σικελίας, καὶ δὲν ἠδύνατο εὐκόλως ν' ἀποκτήσῃ ὁ ἴδιος αὐτὰς τότε ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ θετικὴ μαρτυρία ὅτι ὁ πατήρ του Ἀλφόνσος Φαδρίκος ὁ Ἀραγώνιος ἀπέκτησε ταύτας τὰς κτήσεις καὶ ἄλλας δι' ἐπιγαμίας. Ἰδοὺ τί διηγεῖται περὶ αὐτοῦ *Ῥάμων ὁ Μουντάνηρ*, ὃν ὁ γνωστὸς Μογκάδας ἁπλῶς σχεδὸν μόνον μετέφρασεν εἰς καθαρὰν ἱσπανικὴν διάλεκτον, κατὰ τὰ τελευταῖα τοὐλάχιστον αὐτοῦ κεφάλαια. Κατ' ἀρχὰς ἐκθέτει ὅτι ἡ Μεγάλη Ἑταιρία, κυριεύσασα τὰς Ἀθήνας, διῳκεῖτο προσωρινῶς ὑπὸ τοῦ ἱππότου Ῥογέρου Δεπλαύρου ἐκ Ῥουσσιλώνης, καὶ μετὰ ταῦτα ἐζήτησεν ἀρχηγὸν παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, Φρεδερίκου Β', ὅστις τότε διώρισε τὸν υἱόν του Μανφρέδον Δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν· ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἦν ἔτι νέος, ἔπεμψεν ἐπιτρόπους, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν ἄνδρεῖον Ἐστανὸλ τούτου δὲ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἀποθανόντος, τὸν νόθον υἱόν του Ἀλφόνσον Φαδρίκον, ὅστις μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου ἀνετρέφετο ἐν Ἀραγωνίᾳ, παρὰ τῷ θείῳ του Ἰακώβῳ Β'. (1291—1327). Ἐξακολουθεῖ δὲ ἐν τῷ 242 κεφαλαίῳ τοῦ συγγράμματός του ὡς ἕπεται (1)·

« E no ana molt de temps que linfant Manfre muri (+ τῇ 9 Νοεμβρ. 1317). E axi lo senygor rey trames les a dir, que puys linfant Manfre era mort, que de aqui avant tenguessen per cap e par major Nalfonso Fraderich (Alfonso Fadrique. Ex ἀντικαθιστᾷ παρὰ τοῖς Καταλωνίοις τὸ ἱσπανικὸν Don, κύριος). E aquells foren ne molt pagats e tantost percassaren li muller e donaren li per muller la filla de micer Bonifaci da Verona a qui era remas tot ço, que micer Bonifaci havia, ço es la terça part de ciutat e dela vila e de la illa de Negrepont e Ce XIII castels en la terra ferma el ducat de Tenes (Ἀθηνῶν). E axi hach aquesta donzella par muller, qui fo filla daquest nobte hom, qui fo lo pus savi e lo pus cortes rich hom, que creu que hanch naixques. E per la sua bontesa vos comptare lo bon duc de Tenes (οὕτως ὁ Μουντάνηρ καλεῖ πάντοτε τὸν Δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν, Γουΐδον Β'. Δελαρόσην, + τὴν 5 Ὀκτω (2) 1308), quina honor li feu. E axi Nalfonso Fraderih hach per muller aquesta gentil dona, qui eo de pare e de mare de nobles homens de sanch, qui sien en Lombardia: e la mare, qui fo muller hach micer Bonifaci la terça part de Negrepont. E aquesta dona hach Nalfonso Fraderich *infants assats*, e es exida la millor dona e la pus savia, que hanch fos en aquell pays. E segurament es de les pus belles chréstianes del mon, que yo la viu in casa de su pare que havia estro a VIII enys, que en casa de micer Bonifaci fom mesos ab lo senyor infant (ὁ ἡγεμὼν Φερδινάνδος ἐκ Μαϊόρκης), com fom presos. »

(Ἕπεται συνέχεια).

—o—

(1) I. I. Lib. X. cap. 38. T. II. fol. 387, a.

(2) Commemoriali Lib. VII. fol. 363. — (3) Ἰδ. π. χ. Serie di tutti i Reggimenti Veneti. Codex Foscaris. Vindob. 6346. fol. 341, r. — (4) Ὁ συγγραφεὺς λέγει· «ἥτις ἐπ' ἐσχάτων παρεφθάρη ὁ ἀ μεταθέσεως εἰς ἔγγια. Ὅτι τοιαύτης παραφθορᾶς οὐχὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀλλὰ μόνον ἀμαθεῖς γεωγράφοι εἰσὶν ἔνοχοι, περιττὸν νὰ τὸ παρατηρήσωμεν, καὶ ἀποδεικνύουσι προσέτι καὶ ταῦτα τοῦ μεσαίνος τὸ ἔγγραφα.

(1) Die chronik des edlen Ramon Muntaner, Catalonisch, herausgegeben von Lanz. Stutgart. 1844. 8 cap. 203. pag. 434—435. — (2) Droits primitifs des anciennes terres et seigneuries du pays de Haynaut autrichien et français, par le comte Joseph de St Genois. T. I. Paris. 1782. fol. pag. CCCXXXVII. (Archives de Mons. Layette J. nr, 59), καὶ Commemorialie Lib. I. fol. 324.